

Шановні читачі!

Аналізуючи події, які минули з моменту виходу першого числа «Монітора конкурентоспроможності» (МК), із задоволенням відзначу, що ідея конкурентоспроможності країни, безумовно, набуває поширення у свідомості українського суспільства. Тобто поступово втілюється основна місія громадської організації «Рада конкурентоспроможності України», яка полягає у згуртуванні суспільства навколо ідеї конкурентоспроможності як національної ідеї.

Одним із підтверджень цього є програми провідних політичних партій, представлених у Верховній Раді України, та проекти довгострокових стратегій розвитку України, які було останнім часом презентовано як урядовими та науковими колами, так і громадськими організаціями. Підходи, вперше застосовані РКУ в «Моніторі конкурентоспроможності», знайшли певне відображення в проекті Основних державних пріоритетів соціально-економічного розвитку, який нещодавно було оприлюднено Міністерством економіки України.

Ми також вітаємо рішення Кабінету Міністрів України щодо утворення Національної стратегічної асамблеї, основним завданням якої стане науково-практичне обґрунтування стратегічних орієнтирів розвитку України та їх узгодження із бізнесом, інтелектуальною елітою, громадянським суспільством та політикумом.

На жаль, це лише одна гарна новина. Погана — полягає в тому, що сьогодні перед Україною постають загрози та виклики, пов'язані із потужним негативним впливом світової економіки. Ці виклики вимагають від України, від усього суспільства не тільки прийняття та реалізації комплексної програми надзвичайних заходів по мінімізації впливу глобальної кризи, але й термінового узгодження стратегії розвитку країни на основі підвищення її конкурентоспроможності.

Завдання нашого видання — запропонувати методологію визначення тих стратегічних орієнтирів розвитку, навколо яких має сформуватися в майбутньому (хотілося б, щоб у найближчому) загальний консенсус у суспільстві. Ці соціально-економічні орієнтири, важливі для підвищення конкурентоспроможності країни у цілому, на відміну від історично-політичних, що постійно роз'єднують суспільство, є аполітичними, прагматичними та такими, що можуть об'єднати суспільство. Вони, безумовно, потребують подальшого фахового вивчення, експертних оцінок та широкої суспільної дискусії.

Але саме такий «технократичний» підхід має, на наш погляд, лежати в основі стратегічного планування майбутнього України.

У цьому номері МК ми пропонуємо ознайомитися із

подальшим розвитком Технології економічного прориву, презентацію якої було розпочато у попередніх номерах Монітору. Відповідно до започаткованого раніше підходу, це подвійне число присвячене детальному аналізу матриці «Економіка знань» та матриці «Сталість». Ми залишаємо для наступних номерів детальний розгляд матриць «Ліквідація критичних відставань» та «Згуртованість». Новизною цього числа МК є включення статей провідних науковців та експертів з питань, пов'язаних із аналізом факторів та показників, що є складовими матриць «Економіка знань» і «Сталість».

Уперше Вашій увазі пропонуються рекомендації експертів РКУ у форматі «Значення цільових орієнтирів — термін досягнення — запропоновані дії». На наш погляд, такий підхід може бути корисним як для Уряду, так і для суспільства, яке повинно мати чітку методологічну базу для порівняння політичних обіцянок (цілей), урядових пріоритетів та, найголовніше, результатів дій влади. Підготовка такої «дорожньої карти» за окремими факторами і матрицями конкурентоспроможності може стати солідним підґрунтям для конструктивних дискусій в експертному та науковому середовищі — як на шпальтах подальших чисел МК, так і на сайті РКУ.

У цьому номері ми також розширили статистичну базу аналізу конкурентоспроможності України, додавши до системи показників World Competitiveness Yearbook Лозаннського Інституту Розвитку Менеджменту показники рейтингів Всесвітнього Економічного Форуму.

Безумовним пріоритетом є, на нашу думку, модернізація та гармонізація статистичних даних, що готуються відповідними органами в Україні, з огляду на забезпечення вітчизняного виміру конкурентоспроможності із застосуванням міжнародних методик. Це стосується таких важливих аспектів, як, наприклад, вимірювання різноманітних показників, що характеризують розвиток економіки знань, якості життя, сталого розвитку, соціального капіталу тощо.

На сьогодні неохопленими залишаються такі важливі аспекти конкурентоспроможності, як конкурентоспроможність регіонів, міст, підприємств. Тому, незважаючи на певні досягнення у просуванні ідеї конкурентоспроможності в суспільстві, ми — на початку довгого шляху.

Дозвольте від імені РКУ висловити щире подяку авторам та науковим консультантам цього номера, а також усім, хто надає допомогу РКУ. З особливою приємністю зазначу увагу до нашого видання з боку першого Президента України Леоніда Кравчука.

Сподіваюся, що наш Монітор зробить свій внесок у розбудову конкурентоспроможної і справедливої країни.

З повагою,

Юрій Полунєєв,
Голова РКУ,
народний депутат України

Рада конкурентоспроможності України висловлює щире подяку за допомогу та підтримку у виданні «Монітора конкурентоспроможності» партнерам Ради:

Українській асоціації економістів-міжнародників
Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України
Державному інформаційно-аналітичному центру моніторингу зовнішніх товарних ринків
ДП «Преса України»

Особлива подяка:
БАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України»
АТЗТ «Квазар-Мікро Техно»
ТОВ «Бюро Веритас Сертифікейшн»
Western NIS Enterprise
ЗАТ «ЄВРОКАР»
ХК «Хлібні інвестиції»

Л. М. Кравчук, Президент України в 1991–1994 рр.

Система цінностей, сформульованих у Конституції України, мала б стати основою для посилення конкурентних переваг країни

Конкурентоспроможність супроводжує весь процес людської історії. На ранніх етапах вона набувала доволі жорстких форм, пов'язаних із боротьбою за існування в умовах вкрай обмежених ресурсів та фізичного усунення потенційних споживачів. За підрахунками швейцарського вченого Ж.-Ж. Бабеля, на Землі відбулося 14,5 тисяч війн. У них загинуло 3 млрд. 640 млн. людей, що дорівнює населенню земної кулі 1975 року. Військові дії майже виключно були зумовлені економічними причинами, намаганням отримати додаткові джерела для розвитку. Таким чином, економічна конкуренція дуже часто набувала воєнного характеру. Водночас суто економічні аспекти конкурентних відносин проявлялися в обміні (міжнародному, міжплемінному, міжобщинному, міждержавному). Історичний досвід знову ж таки засвідчує, що людські спільноти, створювані шляхом військової анексії, були, як правило, нестійкими, недовготривалими. І навпаки, економічні переваги давали можливість окремим країнам зберігати лідерські позиції чи то одноосібно (нинішні США, Японія, ФРН та ін.), чи на чолі утворених ними імперій (Іспанія, Португалія, Голландія, Великобританія). Звичайно, в останньому випадку не обійшлося і без застосування сили. У другій половині ХХ ст. лише Ірак у відкритій формі намагався військовими методами заволодіти нафтовими ресурсами Кувейту.

XXI ст. характеризується загостренням конкурентної боротьби у зв'язку з тим, що, з одного боку, скорочуються світові запаси основних енергетичних та матеріальних ресурсів, а з іншого боку, — невпинно зростає кількість їхніх потенційних споживачів. До того ж різниця в споживанні між окремими країнами на душу населення сягає сотні разів. Такий стислий історичний екскурс необхідний для того, щоб наголосити на важливості й актуальності розробки науково обґрунтованих підходів до проблеми конкурентоспроможності України, економіка якої є відкритою, тобто включеною в сучасні глобалізаційні процеси.

Застосування до аналізу конкурентоспроможності країни матриць Технології економічного прориву, розробленої Радою конкурентоспроможності України, що поєднують критерії, підходи, кількісні та якісні показники всесвітньо відомих агентств та інституцій, має непересічне значення з таких причин. По-перше, долається замкнутість, автаркізм, що був притаманний колишній радянській економіці, для демонстрації «успіхів» якої статистичні та інші державні органи вдавалися до різноманітної еквілібристики, яка абсолютно розходила з загальносвітовими стандартами щодо економічного обліку, моніторингу та аналізу. По-друге, співставлення з іншими країнами дає можливість здійснення порівняльного аналізу з метою виявлення критичних відставань та використання необхідних стимулів для вирівнювання існуючих диспропорцій. По-третє, запропонована в часописі методологія охоплює усі аспекти економічного та соціально-політичного життя країни, вона дає комплексне, інтегральне уявлення про стан і перспективи нашого поступу, про місце України в сучасному світі. Зокрема, матриця «Ліквідація критичних відставань» охоплює ключові аспекти розвитку макроекономічного, інституційного та регуляторного середовища: макроекономічні показники, рівень розвитку інституційної системи, ринок капіталу й ефективність бізнесу, регуляторне середовище й конкуренцію, монетарно-курсову політику, відкритість економіки та ін. Вона є своєрідним барометром, який не лише засвідчує об'єктивну економічну картину, а й містить адекватні рекомендації для розробки й реалізації еко-

номічної політики, внесення корекцій до чинного законодавства, вжиття оперативних заходів, спрямованих на поліпшення ситуації. Непересічне значення для аналізу конкурентоспроможності має висвітлення проблем у матриці «Основи економіки знань». Наша перевага у цій царині сягає глибокої давнини і бере свої витoki з часів Київської Русі. Освіченість української нації, жадоба до знань, до нового завжди були притаманні нашому народові й щедро передавалися сусіднім спільнотам. Даний компонент конкурентоспроможності може і повинен бути значно посилений, враховуючи наявний науковий і освітній потенціал українського суспільства, якість людського капіталу, гнучкий ринок праці. Водночас утвердження економіки знань потребує невідкладного вирішення проблем у галузі науки, повернення її обличчям до господарської практики, дебіурократизації управління, припинення «відпливу мізків» з країни, підвищення якості освіти, підготовки кваліфікованих кадрів середньої ланки, зрештою створення ефективної національної інноваційної системи, здатної конкурувати на світовому ринку технологій.

Матриця «Сталість» має широкий світовий контекст. Проблеми сталого розвитку, як відомо, були сформульовані на Конференції з довілля і розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році. Для України, яка пережила Чорнобиль і досі відчуває його негативні наслідки, питання збереження довкілля, забезпечення сталого розвитку для нинішнього та майбутнього поколінь мають першочергове значення. Сюди входять також такі важливі аспекти сталості, як якість життя населення, стан охорони здоров'я, енергозабезпеченість та енергоефективність економіки. Остання сфера є найчутливішою для України. Вона зачіпає усі інші компоненти і складові сталого розвитку. Періодичні ускладнення, що виникають на цьому ґрунті у відносинах з Росією, очевидно, мають вирішуватися, поперше, на основі деполітизації нафто-газових стосунків. По-друге, давно пора від слів переходити до діла і поступово, але неухильно диверсифікувати джерела постачання енергоносіїв із Закавказзя, Центральної Азії, Близького Сходу, Африки, здійснити прорив у впровадженні енергоефективності як суспільної ідеології.

У матричному підході до конкурентоспроможності країни чільне місце займає згуртованість нації. На фоні нинішньої політичної ситуації в Україні її сміливо можна поставити на перше місце. Такі її складові, як національна ідея, система цінностей, культура, політичні та правові інституції, соціальний капітал в умовах швидких соціальних змін, трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні, набувають першорядного значення. Система цінностей, сформульованих у Конституції України, мала б стати основою діяльності політичних партій і рухів, базою для посилення конкурентних переваг країни. Різними, очевидно, можуть бути шляхи і механізми утвердження даних цінностей у суспільстві. Коли ж сповідуються прямо протилежні погляди щодо питань мови, економічної інтеграції, безпеки та ін., згуртованість нації та її конкурентоспроможність знижуються, інвестори та зарубіжні партнери з побоюванням оцінюють перспективи співпраці. Для України вкрай важливим є також нарощування соціального капіталу, піднесення рівня довіри народу до влади, до її чільних представників. У процесі розробки і затвердження загальнодержавної стратегії розвитку має бути врахований голос інтелектуальної еліти, бізнесу, головним чином середнього і малого, профспілок, неурядових організацій, інших складових громадянського суспільства.

А. С. Філіпенко, доктор економічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЧОГО ПОТРЕБУЄ ТА ДО ЧОГО ПРАГНЕ ДЕРЖАВА?

Світова фінансова криза, хвиля якої докотилася до України, спонукає до необхідності внесення суттєвих коректив щодо стратегічних програм соціально-економічного розвитку і особливо тактичних дій уряду. Йдеться, зокрема, про «Основні державні пріоритети соціально-економічного розвитку на 2009-2012 роки», розроблені Міністерством економіки України. Документ підготовлений у липні в умовах ще в'ялоплинного протікання кризових процесів, потребує істотного доопрацювання в контексті, по-перше, Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», по-друге, внаслідок необхідності стабілізації становища в гірничо-металургійному, хімічному та будівельному секторах, по-третє, задля вирішення соціальних проблем, які загострюються в процесі поглиблення світової фінансово-економічної кризи.

Слід відзначити позитивні моменти, що знайшли своє втілення в запропонованих пріоритетах. Зокрема, заслуговує на увагу й цілковиту підтримку методологічний підхід, в основу якого покладено дискурс конкурентоспроможності національної економіки. Це свідчить, з одного боку, про новий етап соціально-економічного розвитку країни, коли на порядок денний висуваються вже не проблеми виживання, а питання виходу на міжнародну арену економіки, яка спроможна на окремих світових ринках на рівних взаємодіяти з основними економічними гравцями. З іншого боку, йдеться про конкурентоспроможність як синтетичний показник, у якому втілюються всі складові національного потенціалу: капітал, праця, наука, освіта, технології, людський розвиток, інституційна спроможність, соціальний капітал, довкілля та ін.) На жаль, зазначені категорії і соціально-економічні процеси не розгорнуті та не обґрунтовані належним чином, не трансформовані у відповідні кількісні та якісні показники і критерії.

Важливий розділ присвячено створенню сприятливих рамок умов для підвищення конкурентоспроможності економіки, серед яких на першому місці по праву знаходиться макроекономічна стабільність. Ця загальновізнана система показників приваблива ще й тим, що вона є основною в маастрихтських критеріях конвергенції до ЄС. У Державних пріоритетах до 2012 р. лише за показником дефіциту держбюджету Україна відповідатиме зазначеним критеріям. Тому не є дивною позиція ЄС щодо наших інтеграційних прагнень та їхньої відповідності існуючим вимогам. До того ж слід не забувати про Копенгагенські критерії, що прямо пов'язані з глибиною та якістю ринкових реформ, про які чомусь зовсім забули автори документа. Серед показників макроекономічної стабільності варто було вказати урядову позицію й по таких показниках, як обмінний курс національної грошової одиниці та облікова ставка НБУ, хоч вони й є прерогативою останнього.

Суперечливими є положення про зменшення показника індексу споживчих цін до 5% до 2012 р., з одного боку, та збільшення середнього рівня цін до економічно обґрунтованих витрат на виробництво — з іншого. Очевидно, треба вести мову не про зростання цін, а про приведення у відповідність цін та витрат, наголошуючи на необхідності скорочення витрат на основі новітніх виробничих технологій та зростанні продуктивності праці. Такі недоречності і недомовки є характерними й для інших розділів пріоритетів. У них практично відсутні механізми реалізації накреслених заходів у контексті наявності відповідних коштів, законодавчого врегулювання (розробки нових чи внесення змін до існуючих законів України) тощо. Наприклад, проведення судової реформи обмежується банальною констатацією підвищення ефективності судової влади в Україні. Або в розділі «Людина і сталий розвиток» державна цільова програма передбачає лікування серцево-судинних та інших захворювань. Жодним чином не наголошується, чим таке лікування буде відрізнятися у 2012 р. від існуючого. Викликає заперечення теза про необхідність підвищення енергозабезпечення економіки (розділ 3). Відомо, що за

рівнем споживання енергоресурсів на одиницю ВВП Україна значно випереджає розвинуті європейські країни. Тому наголос треба робити на економії енергоресурсів, на всеосяжній модернізації економіки, на глибокоєшелонованій структурній перебудові вітчизняного господарства, на впровадженні у виробництво сучасних високих технологій 4-го, 5-го та 6-го технологічних укладів. В окремих розділах, як, наприклад, «Україна і світ», ставляться абсолютно нереальні завдання і виписуються пріоритети, які можуть викликати лише усмішку у наших зарубіжних партнерів. Зокрема, йдеться про інституційну інтеграцію України до ЄС, що рівноцінно вступу до цього регіонального об'єднання.

У цілому, як показує досвід інших постсоціалістичних країн, які по-справжньому, а не декларативно здійснюють ринкові реформи та роблять реальні кроки до Європейського Союзу, у даний час Україні конче потрібно йти шляхом поглиблення реформ, започаткувати новий етап, нову хвилю реформування національної економіки. Таке реформування має бути спрямоване насамперед на створення сприятливого бізнес-середовища для великого, середнього й малого вітчизняного підприємництва, для зарубіжних інвесторів (у документі відсутні відповідні розділи). Лише на цій основі можна забезпечити довготривале динамічне економічне зростання й вирішення нагальних економічних і соціальних проблем. Першорядним завданням у цій площині є удосконалення податкової системи, поступове, але неухильне перенесення податкового навантаження з виробництва на споживання, що позитивно проявило себе в низці розвинутих країн. Другий напрям пов'язаний зі скороченням державних витрат, зі зниженням перерозподілу коштів через державний бюджет. Третьою складовою є поліпшення системи адміністрування податків, виведення з тіні великого масиву економічної діяльності. На часі проведення публічної дискусії з широкого кола проблем реформування податкової системи на кшталт «Національного круглого столу» за участю науковців, політиків, бізнесменів (підприємців). Особливої уваги заслуговує малий і середній бізнес. Він потребує поліпшення фінансування, покращення доступу до кредитних ресурсів, підготовки кадрів, створення передумов для виходу на міжнародні ринки у відповідності з нормами і правилами СОТ та ЄС. До речі, якщо порівняти гостроту дискусій щодо впливу вступу України до СОТ, які велися протягом останніх років у політико-економічних, наукових, громадських та господарських колах, викликає, як мінімум, подив той факт, що про СОТ у пріоритетах до 2012 р. навіть не згадується. Щодо малого, середнього та й великого бізнесу нагальним залишається питання законодавства про акціонерні товариства, господарський кодекс, про банкрутство, захист інтелектуальної власності, ширше запровадження у їхню діяльність інформаційних і комунікаційних технологій тощо.

Потребують запровадження та наповнення такі розділи, як економіка знань, креативна економіка (skills based economy), адміністративна, пенсійна, освітня реформи та реформа охорони здоров'я. Значно глибше і повніше мають бути опрацьовані земельні питання, розвиток і перспективи наукової сфери.

Про серйозність і фундаментальність намірів уряду свідчить і схвалення ним Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 р. (розпорядження № 947-р від 9 липня 2008 р.). У концепції справедливо наголошується, що недостатня конкурентоспроможність промисловості є однією з основних загроз національній безпеці. Амбітні кількісні показники щодо зростання промислового виробництва у 2017 р. (у 3 рази) та серйозні структурні зрушення в цій галузі не викликали б сумнівів, якби вони мали адекватний фінансовий, інституційний та законодавчий супровід. Очевидно, при розробці самої програми дані питання знайдуть належне відображення та фінансово-економічне обґрунтування.

Україна у світових рейтингах конкурентоспроможності

Рейтинг міжнародної конкурентоспроможності Інституту Розвитку Менеджменту, Лозанна, Швейцарія

Рейтинг Інституту Розвитку Менеджменту, Лозанна, Швейцарія (Institute for Management Development, надалі скорочено — IMD) базується на методології розрахунку міжнародних рейтингів, що передбачає рейтингування країн на основі більше 320-ти показників, які згруповані за чотирма напрямками: Макроекономічна динаміка, Ефективність інституцій влади, Ефективність бізнесу та Інфраструктура. Останній, ювілейний, 20-й рейтинг IMD оприлюднено в червні поточного року. Цього року до загального рейтингу включено 55 країн, серед яких перше місце впевнено утримують США. Рейтинг України вперше був розрахований у минулому році, коли Україна посіла 46-е місце. Цього року Україна втратила позиції майже за кожним з напрямів рейтингування та посіла передостаннє 54-е місце.

Найбільш динамічними країнами рейтингу IMD за останні п'ять років є Словенія, яка в 2008 р. підвищила свій середній за 2004–2007 р.р. показник на 8 позицій (посіла 32-е місце в 2008 р.), Польща — на 6 (44) та Швейцарія — на 5 (4). До країн, що стрімко втрачають конкурентоспроможність, належать: Південна Африка, що втратила 12 позицій (посіла 53-е місце), Колумбія, Греція та Фінляндія, які втратили по 5 позицій та посідають відповідно 41-, 42- та 15-е місця, а також Україна (8 позицій) та Литва (5 позицій), хоча й з урахуванням лише дворічного перебування в рейтингу IMD.

Рейтинг IMD					
1	США	17	Китай	35	Перу
2	Сінгапур	18	Нова Зеландія	36	Литва
3	Гонконг	19	Малайзія	37	Португалія
4	Швейцарія	20	Ізраїль	38	Угорщина
5	Люксембург	21	Великобританія	39	Болгарія
6	Данія	22	Японія	40	Філіппіни
7	Австралія	23	Естонія	41	Колумбія
8	Канада	24	Бельгія	42	Греція
9	Швеція	25	Франція	43	Бразилія
10	Голландія	26	Чилі	44	Польща
11	Норвегія	27	Таїланд	45	Румунія
12	Ірландія	28	Чехія	46	Італія
13	Тайвань	29	Індія	47	Росія
14	Австрія	30	Словаччина	48	Туреччина
15	Фінляндія	31	Корея	49	Хорватія
16	Німеччина	32	Словенія	50	Мексика
		33	Іспанія	51	Індонезія
		34	Йордан	52	Аргентина
				53	ПАР
				54	Україна
				55	Венесуела

Показники України в рейтингу IMD

Динаміка рейтингів окремих країн у рейтингу IMD

	Інтегральний рейтинг					Середній рейтинг 2004–07	Зміни відносно середнього рейтингу 2008 до 2004–07
	2004	2005	2006	2007	2008		
Польща	48	48	50	52	44	50	6
Німеччина	19	21	25	16	16	20	4
Китай	22	29	18	15	17	21	4
Франція	27	28	30	28	25	28	3
Бразилія	44	42	44	49	43	45	2
Естонія	25	24	19	22	23	23	-1
Корея	31	27	32	29	31	30	-1
Італія	42	44	48	42	46	44	-2
Іспанія	28	32	31	30	33	30	-3
Росія	41	45	46	43	47	44	-3
Туреччина	46	39	43	48	48	44	-4
Угорщина	35	31	35	35	38	34	-4
Фінляндія	8	6	10	17	15	10	-5
Україна	—	—	—	46	54	46	-8

Позитивні та негативні фактори впливу на місце України в рейтингу IMD

Сприятливі умови зовнішньої торгівлі Низьке безробіття серед молоді Високі темпи росту реального ВВП на душу населення Прямі іноземні інвестиції в країну	Макроекономічна динаміка 	Висока інфляція Низька капіталізація українських компаній на зарубіжних ринках Низький рівень ВВП на душу населення
Частка відрахувань на соціальні потреби Відносно низький рівень загального державного боргу «Незарегульованість» трудових відносин	Ефективність інституцій влади 	Відсутність соціальної згуртованості в суспільстві Неефективне впровадження законодавства щодо конкуренції Протекціонізм Ризик політичної нестабільності
Зростання індексу фондового ринку Низький рівень заробітної плати Висока частка жінок серед працюючих Високий рівень «винахідливості» менеджерів	Ефективність бізнесу 	Незахищеність прав власників акцій Непрозорість фінансових інституцій Неадекватне відношення до проблем охорони праці та здоров'я працівників Низька довіра до власників бізнесу Складний доступ до фінансування
Інвестиції в телекомунікації Патентна продуктивність Відносно високий рівень видатків на освіту	Інфраструктура 	Висока енергомісткість економіки Низька кібербезпека Неефективна підтримка наукових досліджень Незахищеність прав інтелектуальної власності

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього Економічного Форуму, Давос, Швейцарія

Рейтингування країн за рівнем конкурентоспроможності було започатковано Всесвітнім Економічним Форумом, Давос, Швейцарія (World Economic Forum, надалі скорочено WEF), у 1979 році. Рейтингування України здійснюється з 1997 року. Рейтинги глобальної конкурентоспроможності країн формуються відповідно до рівня їх показників за базовими напрямками розвитку, яких до 2007 року налічувалось 9, а з 2007 року — 12. Остання Доповідь щодо глобальної конкурентоспроможності охоплює інформацію про 131 країну світу. Доповідь оприлюднюється восени кожного року та представляє рейтинги на період року публікації та наступного року. За рейтингом 2007–08 Україна посіла 73 місце, погіршивши минулорічне досягнення (69 місце, враховуючи методичні корегування WEF та збільшення кількості країн, що рейтингується, з 125 до 131 країни). Якщо порівнювати рейтинги 53 країн, що рейтингувалися в 1997 році, то найгіршими показниками України залишаються 53 — останні місця в рейтингах 1998 та 2000 років, найкращим — 47 місце в рейтингу 2006–07.

В останній Доповіді WEF констатовано позитивний щодо України факт — її поступовий перехід до стадії розвитку, де конкурентоспроможність визначається не стільки наявністю природних і інших ресурсів, таких як фактори виробництва, скільки їх більш ефективним використанням.

Показники України в рейтингу WEF

Джерело: The Global Competitiveness Report 2007–2008. — The World Economic Forum, Geneva, 2007.

Рейтинг WEF

1	США	43	Бахрейн	87	Гватемала
2	Швейцарія	44	ПАР	88	Лівія
3	Данія	45	Латвія	89	Намібія
4	Швеція	46	Італія	90	Грузія
5	Німеччина	47	Угорщина	91	Сербія
6	Фінляндія	48	Індія	92	Пакистан
7	Сінгапур	49	Йордан	93	Вірменія
8	Японія	50	Барбадос	94	Македонія
9	Великобританія	51	Польща	95	Нігерія
10	Нідерланди	52	Мексика	96	Домінікана
11	Корея	53	Туреччина	97	Молдова
12	Гонконг	54	Індонезія	98	Венесуела
13	Канада	55	Кіпр	99	Кенія
14	Тайвань	56	Мальта	100	Сенегал
15	Австрія	57	Хорватія	101	Монголія
16	Норвегія	58	Росія	102	Гамбія
17	Ізраїль	59	Панама	103	Еквадор
18	Франція	60	Маврикій	104	Танзанія
19	Австралія	61	Казахстан	105	Болівія
20	Бельгія	62	Узбекистан	106	Боснія/Герц.
21	Малайзія	63	Коста-Ріка	107	Бангладеш
22	Ірландія	64	Марокко	108	Бенін
23	Ісландія	65	Греція	109	Албанія
24	Нова Зеландія	66	Азербайджан	110	Камбоджа
25	Люксембург	67	Сальвадор	111	Нікарагуа
26	Чилі	68	В'єтнам	112	Буркіна-Фасо
27	Естонія	69	Колумбія	113	Суринам
28	Таїланд	70	Шрі-Ланка	114	Непал
29	Іспанія	71	Філіппіни	115	Малі
30	Кувейт	72	Бразилія	116	Камерун
31	Катар	73	Україна	117	Таджикистан
32	Туніс	74	Румунія	118	Мадагаскар
33	Чехія	75	Уругвай	119	Киргизія
34	Китай	76	Ботсвана	120	Уганда
35	С. Аравія	77	Єгипет	121	Парагвай
36	Пуерто-Ріко	78	Ямайка	122	Замбія
37	ОАЕ	79	Болгарія	123	Ефіопія
38	Литва	80	Сирія	124	Лесото
39	Словенія	81	Алжир	125	Мавританія
40	Португалія	82	Чорногорія	126	Гайана
41	Словаччина	83	Гондурас	127	Тімор-Лесте
42	Оман	84	Тр. і Тобаго	128	Мозамбік
		85	Аргентина	129	Зімбабве
		86	Перу	130	Бурунді
				131	Чад

1

2

3

● — країни, що знаходяться на стадії інноваційного розвитку та стадії переходу до неї; ● — країни, що знаходяться на стадії ефективного розвитку та стадії переходу до неї; ● — країни, що знаходяться на стадії факторного розвитку

Л. Л. Антонюк, доктор економічних наук, професор, ДНБЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

У ЧОМУ УКРАЇНА ВТРАЧАЄ?

Незважаючи на високі темпи економічного зростання, на жаль, Україна не підвищує свою конкурентоспроможність. Це підтверджують експерти WEF, зробивши перерахунок глобального індексу конкурентоспроможності за останні 10 років та врахувавши усі країни, які були вибрані для оцінки в 2007 році. Так, за цей період Україна втратила 21 позицію, посідаючи у 1997 році 52-е місце, а в 2007–2008 рр. — 73-е місце, що нижче на чотири рейтингових місця відносно минулого року, і тим самим поступилася таким країнам, як Литва (38 місце), Росія (58), Казахстан (61), Узбекистан (62), Азербайджан (66), В'єтнам (68), Бразилія (72).

Це відбулося через зниження усіх ключових субіндексів («стовпів») глобального індексу конкурентоспроможності:

по-перше, субіндексу базисних вимог на 10 позицій — 90-е місце (що включає: стабільне функціонування державних та приватних інститутів; інфраструктуру; макроекономічну стабільність; здоров'я та початкову освіту);

по-друге, субіндексу посилення ефективності на 3 позиції — 66-е місце (що включає: вищу освіту і професійне навчання; ефективність ринку товарів і послуг; ефективність ринку праці; розвиненість фінансового ринку; технологічний рівень; розмір ринку);

по-третє, субіндексу факторів розвитку та інноваційного потенціалу на 3 позиції — 75-е місце (що включає: рівень розвитку бізнесу та інновації).

Згідно з методикою WEF, наша держава належать до країн, які забезпечують міжнародну конкурентоспроможність «на перехідному етапі» між етапом «на основі факторів виробництва» (Factor-driven stage) та етапом «на основі ефективності» (Efficiency-driven stage), а фірми, в основному, конкурують між собою на рівні цін, отримуючи конкурентні переваги від дешевих факторів. Низька продуктивність відбивається в недостатньому рівні зарплат та якості життя населення.

Серед основних чинників, які мають вирішальне значення для нарощення конкурентоспроможності на цій стадії, це передусім **стабільне функціонування державних та приватних інститутів**, показник якого знизився за цей період (з 97-го місця до 115-го — це найнижчий результат України). На це найбільшим чином вплинули такі компоненти:

- рівень відповідальності (етична поведінка) компаній (128 місце);
- прозорість прийняття урядових рішень (119 місце);
- захист прав власності (118 місце);
- дієвість аудиторських і бухгалтерських стандартів (118 місце);

- ефективність правової системи (112 місце);
- захист прав інтелектуальної власності (108 місце);
- ефективність корпоративного управління (101 місце).

Щодо **інфраструктури** (77-е місце), то зниження відбулось на 6 рейтингових позицій у порівнянні з попереднім періодом, через зниження таких показників:

- якість доріг (116 місце);
- якість повітряних перевезень (116 місце).

Субіндекс **макроекономічна стабільність** (82-е місце) зменшився на 2 рейтингових місця через зниження національної облікової ставки (77 місце). Відбулося покращення позицій щодо субіндексу **здоров'я та початкова освіта** (74 місце), але слабкими сторонами залишаються втрати бізнесу від туберкульозу (110 місце) та поширеність ВІЧ (104 місце), а також охоплення населення початковою освітою (106 місце).

Чинники, які відносяться до субіндексу посилення ефективності, теж значно впливають на конкурентоспроможність країн на перехідному етапі, зокрема **вища освіта і професійне навчання**. Згідно з цим показником в Україні відбулося покращення — 53 місце, саме його експерти називають сильною стороною та новими можливостями для нарощення конкурентних позицій нашої країни. Серед показ-

ників, які негативно впливають на його рівень, — це обсяги підготовки кадрів (98 місце), якість шкіл менеджменту (95 місце).

Відбулося значне зниження за цей період і субіндексу **ефективність ринку товарів і послуг** (з 85-го до 101-го місця). На це найбільшою мірою вплинули такі чинники: обсяги та ефективність оподаткування (123 місце); обмеження в торгівлі (123 місце); ефективність антимонопольної політики (93 місце). На три позиції знизився фактор **ефективність ринку праці** (65 місце). На це вплинуло погіршення показника — співробітництво між працедавцями та найманими працівниками (85 місце). Різке зниження відбулося згідно з фактором **розвиненість фінансового ринку** (85 місце). Це зумовлено зниженням такої його складової, як можливість залучати кошти через місцеві фондові біржі (93 місце), та надзвичайно низькою оцінкою наступних показників: стійкість банків (119 місце), правила функціонування фондових бірж (115 місце), рівень розвитку фінансового ринку (90 місце).

Значне зниження (на 7 позицій) відбулось і за фактором **технологічний рівень**. Так, якщо за субіндексом вища освіта і професійне навчання (людський капітал) глобально-го індексу конкурентоспроможності Україна посідає 53-е місце, то за рівнем доступності використання новітніх технологій — 93-е місце. За ним Україну випередили навіть Пакистан (89-е місце), Кенія (88-е місце) та Сенегал (87-е місце), які мають субіндекси розвитку людського капіталу, відповідно, 116-е, 88-е та 105-е місця. Кількісна оцінка технологічного рівня більш ніж удвічі нижча, порівняно з лідером за цим показником — Швецією та інших країн — ключових інноваторів. На низький рівень цього показника впливають наступні чинники: прямі іноземні інвестиції та трансферт технологій (106-е місце), наявність новітніх технологій (97-е місце), впровадження технологій (91-е місце). Очевидною конкурентною перевагою України є **розмір ринку**, згідно з яким наша країна посідає 26-е місце.

Країни високого рівня конкурентоспроможності знаходяться на стадії інновації (Innovation-driven stage) і використовують конкурентні переваги вищого рівня. Якщо за субіндексом **рівень розвитку бізнесу** Україна займає 81-е місце (у 2006–2007 рр. було 76-е), то за **інноваційною спроможністю** 65-е (у 2006–2007 рр. — 61-е). Низьке місце щодо рівня розвитку бізнесу обумовили наступні чинники:

- готовність до делегування повноважень (101-е місце);
- розвиток бізнесу (89-е місце);
- витрати на маркетинг (87-е місце).

Якщо розглянути, які фактори вплинули на зниження субіндексу **інновацій**, то можна виділити наступні:

- державна підтримка високотехнологічної продукції (75 місце);
- наявна кількість науковців та інженерів (70 місце);
- витрати компаній на НДДКР (67 місце);
- співпраця між університетами та підприємствами у сфері НДДКР (65 місце);
- якість науково-дослідних установ (60 місце);
- патенти на винаходи, запатентовані в Патентній організації США (USPTO) (58 місце).

Конкурентною перевагою у цій сфері залишається відносно високий інноваційний потенціал (можливості для інновацій) — 40-е місце. Існує істотна невідповідність науково-технічного потенціалу країни загальній продуктивності національної економіки, що зумовлено низькою ефективністю національної інноваційної системи загалом. Незважаючи на всі заходи та урядові програми, не створено передумов до переходу країни до «нової економіки». Таким чином, порівнюючи глобальну конкурентоспроможність нашої держави та висококонкурентних країн, слід відзначити, що в Україні вкрай необхідно якомога швидше запровадити системні заходи та здійснити структурні реформи для пришвидшеного переходу країни на стадію інновації. Саме в цьому має полягати сутність «українського прориву».

Юрій Полунєєв, Голова РКУ, народний депутат України, кандидат економічних наук

ТЕХНОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ: конкурентоспроможність країни та визначення пріоритетів

Конкурентоспроможність країни як головний стратегічний орієнтир

Питання про те, що визначає багатство (успіх) націй, було завжди в центрі економічної науки і як таке справляло великий вплив на економічну політику впродовж часів. У 20-му столітті неокласики робили наголос на інвестиціях у виробничий капітал та інфраструктуру як на головних чинниках економічного зростання. Як наслідок, такого роду інвестиції, особливо в країнах, що розвиваються, мали обмежений вплив на багатство цих країн. Тоді крім інвестицій у виробничий капітал наголос було зроблено на системі освіти та підготовці кадрів.

Наприкінці минулого століття до факторів, що сприяють багатству націй, було додано такі чинники, як технологічний прогрес, макроекономічна стабільність, якісне управління, прозорі та ефективні інституції тощо. Вплив кожного із цих чинників на продуктивність праці (ПП) має під собою вагомі теоретичні підвалини та емпіричні докази. Крім того, більшість із цих чинників мають «запрацювати» синхронно, аби забезпечити прискорене економічне зростання. Така еволюція теорії економічного зростання знайшла, зокрема, своє продовження у роботах професора Портера щодо конкурентних переваг націй та розробки індексу для оцінки конкурентоспроможності країн. З появою у 1979 році першого рейтингу (Competitiveness Scorecard), концепція конкурентоспроможності (як бізнесу, так і країни) та методологія її аналізу постійно удосконалювалися, перетворившись протягом останніх двадцяти років у найбільш сучасний тренд світової економічної науки та політичної практики.

Потрібно чітко розрізнати конкурентоспроможність компанії, галузі та країни. Одним із важливих критеріїв конкурентоспроможності компанії (фірми) є зростання у довгостроковій перспективі обсягу продажів, частки ринку та прибутків. Ознакою конкурентоспроможної галузі є захоплення значної і такої, що зростає, частки світового ринку шляхом експорту високоякісних товарів і послуг. Концепція конкурентоспроможності країни має свою специфіку, оскільки країни не можуть зникнути під впливом міжнародної конкуренції так, як зникають неконкурентоздатні компанії. У вузькому значенні (вартісні показники зовнішньої економічної діяльності) країни дійсно конкурують на міжнародних ринках. Тут беруться до уваги такі показники, як питомі витрати виробництва в обробній промисловості, ціни, реальний обмінний курс — тобто все те, що формує цінові конкурентні позиції вітчизняних галузей у глобальній економіці. Отже, у цьому значенні конкурентоспроможність тієї чи іншої країни у глобальному контексті можливо розглядати як «суму» міжнародної конкурентоспроможності національних експортерів. У широкому значенні критерієм слугують показники, які характеризують стале покращення стандартів життя населення. Конкуренто-

спроможність країни (КК) полягає в її здатності створити внутрішні та зовнішні умови, які дають можливості її підприємствам виробляти товари та послуги, що витримують випробування міжнародних ринків, а населенню — стало підвищувати доходи та якість життя.

Підвищення конкурентоспроможності країни в цілому — чи то поступове, чи таке, яке планується правлячою політичною елітою як «гра» на наздоганання (випередження)¹, — має розглядатися насамперед як свого роду інвестиційний проект, де результат досягається шляхом цілеспрямованих, послідовних упорядкованих достатньо тривалого часу² і ретельно змодельованих інвестицій в основні фактори сталого економічного зростання.

Результатом є динамічне зростання продуктивності праці (ПП), інноваційності та екологічності виробничих (бізнес) процесів, зростає створення додаткової вартості у науко- та «знаньомістких» секторах економіки. Тобто ефективніше використання економікою країни наявних (і — у зростаючій мірі — все більш дефіцитних) факторів виробництва — природних та людських ресурсів, капіталу і технологій для виробництва якісних товарів та послуг. Стале зростання ПП дозволяє зарплатам та іншим доходам населення збільшуватися неінфляційним чином, що дає головний результат проекту «конкурентоспроможна країна» — стале зростання реальних доходів та якості життя населення.

Рівень ПП також визначає середній рівень доходності інвестицій у країні. Оскільки останній є одним із фундаментальних чинників, що впливають на темпи економічного зростання, більш конкурентоспроможна економіка ймовірно зростатиме більш швидкими темпами у середньо- і довгостроковій перспективі і буде більш привабливою для прямих іноземних інвестицій.

Інвестиції в рамках «національного проекту» з підвищення конкурентоспроможності надходять з двох головних джерел — державного бюджету країни та прибутків корпоративного сектора. Інвестиції з боку публічного сектора, як правило, спрямовуються в такі сектори, як освіта, перепідготовка кадрів, фундаментальна наука та НДДКР, а також інфраструктура. Приватні інвестиції, що фінансуються за рахунок прибутків підприємств та заощаджень домогосподарств, спрямовуються на модернізацію виробничих активів, перепідготовку менеджерів та персоналу, НДДКР та інноваційну діяльність тощо.

Тому найбільш авторитетна у світі американська школа конкурентоспроможності, яка фактично проводить знак тотожності між державною економічною політикою та політикою з підвищення конкурентоспроможності країни, головні пріоритети останньої вбачає у наступному:

¹ У нашому випадку як «Українській прорив» до конкурентоспроможної країни.

² Фінляндії, наприклад, знадобилося майже 20 років для реалізації свого прориву, в результаті якого країна постійно посідає провідні місця у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності.

- ✓ створенні та підтриманні у довгостроковій перспективі стабільного макроекономічного середовища;
- ✓ усуненні перешкод та спрощенні регуляторно-правового поля для діяльності приватного сектора;
- ✓ усуненні перешкод щодо свободи міжнародної торгівлі та руху капіталів;
- ✓ створенні фіскальних та економічних стимулів щодо спрямування інвестицій приватного сектора у головні структурні та інфраструктурні напрями, що посилюють «природні» конкурентні переваги підприємств та галузей економіки.

Необхідність для України вибору парадигми конкурентоспроможності країни, як головного орієнтира довгострокової стратегії, повністю підтверджується філософією та спрямованістю Лісабонської стратегії ЄС, майбутнє членство нашої країни в якому є сьогодні майже загально визнаним пріоритетом.

Технологія економічного прориву

Технологія економічного прориву (ТЕП) — це розроблена автором методологія для трансформовування детального аналізу міжнародних рейтингів конкурентоспроможності (у даному випадку рейтингу IMD) у цілісний підхід щодо формулювання довгострокової стратегії розвитку країни.

Перевагою ТЕП є те, що під основні напрями та заходи економічної і соціальної політики країни підводяться, з одного боку, міжнародно-вимірювані статистичні показники та експертні оцінки, а з іншого — система порівнянь за найважливішими показниками з групою країн-орієнтирів та визначення на їх основі стратегічних орієнтирів. Вперше елементи такого «змагально-порівняльного» підходу було реалізовано Радою конкурентоспроможності України у попередньому виданні «Монітор конкурентоспроможності».

Економічний прорив має базуватися на послідовній ліквідації критичних для країни відставань в інституційно-регуляторному середовищі та у розвитку основних факторних ринків (капіталу, робочої сили, землі тощо), на інтенсивному створенні засад економіки знань, забезпеченні умов сталого розвитку (тобто формуванні відповідальної конкурентоспроможності) і зміцненні соціальної згуртованості населення шляхом накопичення соціального капіталу.

В ТЕП — на основі методології IMD, а також із використанням показників, що застосовуються такими міжнародними організаціями й агенціями, як Світовий банк, ЄЕК ООН, ЮНІДО, ОЕСР, Dow Jones, AccountAbility та інші, — вперше сформовано чотириматричну систему впливу державної політики — через «показники прямої дії» (ППД) і «показники кумулятивної (непрямої) дії» (ПКД) — на конкурентоспроможність країни у середньо- і довгостроковій перспективі.

До ППД можна віднести такі показники, що мають статистичний та оціночний рівень і можуть безпосередньо змінюватися під впливом рішень державної влади (законодавчі та регуляторні акти, бюджетні асигнування, державні інвестиційні програми та інтервенції, інші рішення та заходи тощо). До ПКД відносяться такі показники та експертні оцінки, що є сумарним результатом дії як ППД, так і інших факторів, які, як правило, характеризують макроекономічні тенденції та структурні зміни.

Технологія економічного прориву, як методологічний підхід щодо формулювання складових національної стратегії розвитку, складається з чотирьох взаємопов'язаних процесів, участь у яких на різних етапах мають брати не тільки урядові агенції та відповідні інститути влади, але й експертне середовище, представники науково-освітньої сфери, бізнесу та громадянського суспільства.

Процес перший — **квантифікація**: детальний професійний аналіз рейтингу конкурентоспроможності країни за версією IMD, організація публічних обговорень та дискусій рейтингу, визначення в контексті чотирьох матриць ТЕП поточних значень та історичної динаміки основних показників прямої і кумулятивної дії.

Процес другий — **орієнтація**: визначення кола країн-орієнтирів та міжнародних «бенчмарків» (наприклад, система структурних показників ЄС), здійснення порівняння ППД та ПКД країни із відповідними показниками країн-орієнтирів для ідентифікації критичних відставань.

Процес третій — **навігація**: експертне вивчення кращого міжнародного досвіду щодо подолання аналогічних відставань та проведення відповідних структурних реформ (як за змістом, так і в часовій перспективі), розробка на цій основі та з урахуванням «української специфіки» системи критично важливих **цільових орієнтирів** (стратегічних «бенчмарків») та **оптимальних траєкторій руху (ОТР)** задля ліквідації відставань та досягнення визначених рівнів показників. Цей процес має супроводжуватися розробкою експертами як траєкторій руху країни згідно з накресленими показниками, так і альтернатив щодо конкретних комбінацій із заходів державної політики (policy mix), що мають забезпечити, за умов послідовності влади та «спадковості» цільових орієнтирів від уряду до уряду, їх досягнення у визначений час.

Процес четвертий — **консенсуалізація**: суспільне узгодження оптимальних траєкторій руху.

Усім сьогодні зрозуміло, що здійснення Україною якісного прориву щодо конкурентоспроможності залежить не тільки і не стільки від правильності підготовленої будь-яким урядом стратегії розвитку чи від технології її підготовки, скільки від зміцнення соціального капіталу та соціальної згуртованості суспільства. Це залежить у тому числі від утвердження в країні справді об'єднуючої та прагматичної національної ідеї,¹ від конструктивної взаємодії усіх сторін, зацікавлених у довгостроковому інвестиційному проекті «Конкурентоспроможна країна».

Такими сторонами є і роботодавці (бізнес), і робітники, і влада, і наука з освітою, і громадянське суспільство в цілому. Тому важливими інструментами досягнення консенсусу щодо цільових орієнтирів розвитку має стати створення в країні платформи для постійних стратегічних консультацій та досягнення консенсусу щодо стратегічних орієнтирів та оптимальних траєкторій розвитку.²

¹ Рада конкурентоспроможності України (www.compete.org.ua) просуває конкурентоспроможність країни у глобальній економіці знань як національну ідею, здатну об'єднати країну.

² Створена рішенням Уряду Ю. Тимошенка Національна стратегічна асамблея могла би, за певних умов, стати саме такою платформою для консенсуалізації.

ТЕХНОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ:

	Складові матриць	Показники прямої дії (ППД)	Показники кумулятивної дії (ПКД)
ЛІКВІДАЦІЯ КРИТИЧНИХ ВІДСТАВАНЬ: ПЕРША МАТРИЦЯ ТЕП	Макроекономічна динаміка	Державне і приватне кінцеве споживання Державні і приватні капіталовкладення	Зростання реального ВВП і прогноз Рівень безробіття і прогноз
	Управління державними фінансами	Рівень дефіциту державного бюджету Рівень державних видатків Податкові надходження Ступінь позитивного впливу фіскальної політики на конкурентоспроможність бізнесу	Рівень інфляції і прогноз Зростання підприємництва, малого та середнього бізнесу
	Грошово-кредитна політика	Рівень процентних ставок Стабільність національної валюти Рівень впливу валютно-курсової політики на конкурентоспроможність бізнесу та економічне зростання	Ступінь сприяння грошово-кредитної політики конкурентоспроможності приватного сектора Ступінь впливу вартості капіталу на ділову активність
	Стимулювання експорту та прямі іноземні інвестиції	Ефективність системи державної підтримки національних експортерів Створення позитивного іміджу країни за кордоном	Індекс умов торгівлі Сальдо поточного рахунку Прямі іноземні інвестиції Кредитний рівень країни Інвестиційний ризик країни (EUROMONEY)
	Ефективність банківського сектора	Ступінь сприяння банківського регулювання конкурентоспроможності бізнесу Ефективність НБУ у підвищенні прозорості банків та якості управління	Активи банківського сектора Рівень «спреду» Проникнення роздрібних банківських послуг
	Розвиненість ринків капіталу	Ефективність законодавчо-регуляторних заходів щодо посилення прозорості фінансових інститутів Адекватність захисту прав акціонерів	Адекватність фондового ринку Доступ національних компаній до ринків капіталу Розвиненість венчурного капіталу
	Регулювання ринку праці та трудових відносин	Процедури найму та звільнення — ефективність законодавства Законодавство щодо боротьби із безробіттям Імміграційне законодавство Рівень оплати праці в промисловості та сфері послуг Кількість відпрацьованих годин	Розмір ринку робочої сили Рівень часткової зайнятості
	Відкритість економіки	Ступінь протекціонізму в економіці Доступність державних контрактів для зарубіжних компаній Сприйняття митної адміністрації вільному переміщенню товарів і послуг Доступ іноземних інвесторів до контрольних прав власності	Свобода міжнародних транзакцій
	Регуляторне середовище	Інтенсивність регуляторних вимог до бізнесу Регуляторні вимоги до товарів і послуг Рівень державного контролю за цінами	Простота ведення бізнесу Простота створення нових компаній
	Конкуренція	Рівень державних субсидій підприємствам Ефективність законодавства з підтримки відкритої конкуренції	Розміри тіньової економіки
	Ефективність влади і інституцій	Послідовність державної стратегії та політики Ефективність виконання урядових рішень Ефективність і незалежність судової влади Ступінь впливу корупції і бюрократії на бізнес Рівень захисту особистих свобод і приватної власності	Ступінь політичної нестабільності Сприятливість правового поля і регуляторного середовища для конкурентоспроможності компаній
	Вплив держави на ефективність бізнесу	Ефективність нагляду за менеджментом та власниками компаній Відповідність практики аудиту та бухгалтерського обліку міжнародним стандартам	Рівень адаптивності бізнесу Ефективність великого бізнесу Життєздатність малого та середнього бізнесу Ефективність фінансового менеджменту компаній
	Адекватність базової інфраструктури	Адекватність державного планування та фінансування транспортної інфраструктури Розвиненість базових телекомунікацій	Ступінь сприяння транспортного сектору потребам бізнесу Інтенсивність транспортних мереж та перевезень Відповідність якості зв'язку вимогам бізнесу
ЗГУРТОВАНІСТЬ	Соціальна згуртованість населення	Наявність об'єднавчих ідей та принципів Рівень підтримки населенням ринкових реформ та демократизації	Наявність та ступінь етнічних, культурних, історичних та ідеологічних «розломів» в суспільстві
	Диференціація доходів	Розподіл доходів між 20% найбільш багатого населення та 20% найбіднішого населення	Рівень агресії в суспільстві та його вплив на бізнес
	Гендерне питання	Співвідношення доходів чоловіків та жінок	Наявність дискримінацій в суспільстві Рівень гендерної рівноправності
	Система установок та суспільних цінностей	Відношення суспільства та бізнесу до глобалізації Ступінь пропаганди ЗМІ нездорового способу життя Система цінностей та установок щодо конкурентоспроможності країни	Відкритість національної культури до передових іноземних ідей Рівень адаптивності населення до змін

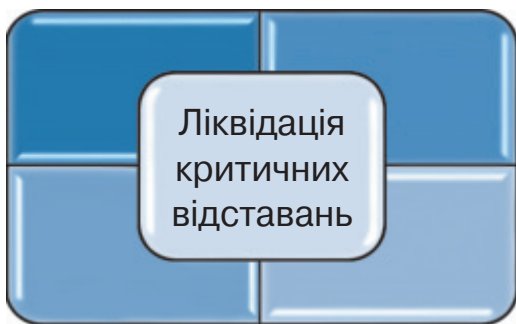
СКЛАДОВІ МАТРИЦЬ ТА ПОКАЗНИКИ

Складові матриць	Показники прямої дії (ППД)	Показники кумулятивної дії (ПКД)	
Розвиток науки	Загальний рівень інвестицій в НДДКР Рівень фундаментальних досліджень Рівень законодавчої та інституціональної підтримки наукових досліджень Адекватність захисту прав інтелектуальної власності	Загальний рівень інвестицій приватного сектора в НДДКР Кількість зайнятих в НДДКР Кількість зайнятих в НДДКР у приватному секторі Кількість наукових ступенів Кількість наукових статей Нобелівські лауреати	ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ
Система освіти	Рівень державних видатків на освіту Відповідність системи освіти потребам економіки Відповідність університетської освіти потребам економіки Завантаження вчителів початкової та середньої школи Достатність мовної освіти	Населення з середньою освітою Населення з вищою освітою Оцінка якості освіти Освіченість Ступінь економічних знань у населення Ступінь фінансових знань у населення	
Підприємницькі навички та нові кваліфікації	Достатність компетентних топ-менеджерів Достатність кваліфікованих кадрів Пріоритетність підвищення кваліфікації	Підприємницькі здібності менеджерів Міжнародний досвід менеджерів Ефективність навичок маркетингу і продажів в компаніях Привабливість бізнес-середовища для висококваліфікованих іноземних працівників Рівень «відтоку мізків»	
Інновації та нові технології	Частка експорту високих технологій Рівень законодавчої підтримки розвитку та впровадженню нових технологій Державне регулювання в сфері високих технологій Достатність фінансування для технологічного розвитку	Наявність кваліфікованих інженерів на ринку праці Наявність трансферу технологій між компаніями та університетами Ступінь розвитку технологічної кооперації між компаніями Рівень патентної діяльності Патентна продуктивність	
Технологічна інфраструктура	Кількість користувачів Інтернету Кількість користувачів широкосмугового Інтернету Рівень «кібер»-безпеки	Глибина проникнення мобільного зв'язку Вартість послуг мобільного зв'язку Кількість комп'ютерів у користуванні Вартість доступу до Інтернету Вартість доступу до широкосмугового Інтернету	
Якість життя	Рівень урбанізації	Загальна оцінка якості життя Рейтинг країни за індексом людського розвитку ООН Рівень вікової залежності населення	СТАЛІСТЬ
Ефективність системи охорони здоров'я	Рівень витрат на систему охорони здоров'я Адекватність медичної інфраструктури	Тривалість життя при народженні Вплив проблем здоров'я на розвиток бізнесу Відповідність медичної інфраструктури потребам суспільства	
Захист навколишнього середовища	Пріоритетність принципів сталого розвитку для уряду Ступінь впливу екологічного законодавства на бізнес Рівень викидів CO ₂ в атмосферу	Вплив екологічного забруднення на економіку Вторинна переробка паперу та картону Вторинне очищення води	
Енергетична ефективність	Пріоритетність енергозбереження для уряду	Енергомісткість ВВП	
Енергетична безпека	Адекватність та ефективність енергетичної інфраструктури Вартість електроенергії для виробничих потреб	Виробництво та споживання енергії Залежність від імпорту первинних енергоносіїв	
Якість товарів та послуг	Частка товарів із міжнародною сертифікацією якості Рівень захисту споживачів Пріоритетність та якість задоволення інтересів та потреб населення	Рівень міжнародної стандартизації щодо якості товарів	
Відповідальна конкурентоспроможність	Ступінь уваги менеджменту та власників компаній до питань здоров'я, охорони праці та екології	Рівень соціальної відповідальності та етичності бізнесу Рівень довіри суспільства до менеджменту компаній Ступінь сприйняття системою корпоративних цінностей потреб та інтересів працівників	

Технологія економічного

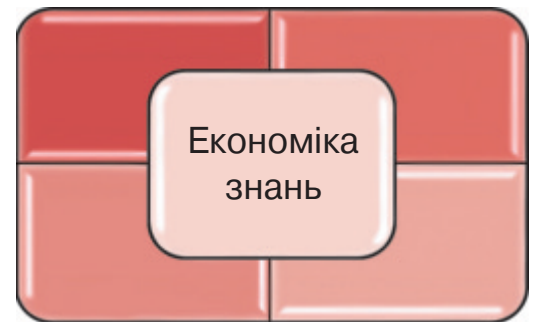
В основі технології економічного прориву (ТЕП):

Чотириматрична система впливу державної політики на конкурентоспроможність України, яка складається із статистичних показників або експертних оцінок (що застосовуються такими міжнародними організаціями й агенціями, як Світовий банк, ЕЕК ООН, ЮНІДО, ОЕСР, IMD, WEF) та поділяється на **показники прямої дії** та **показники кумулятивної дії**.

Перша складова ТЕП — матриця «Ліквідація критичних відставань» — комплекс заходів, які впливають на макроекономічне середовище, якість інститутів влади, ефективність державного регулювання основних ринків капіталу, праці, землі, інтелекту та інститутів, що їх підтримують, а також на ступінь відкритості економіки й ефективності конкуренції.

Основний напрям ТЕП. Саме на інвестиціях, що формують основи економіки знань і сприяють накопиченню інтелектуального капіталу, мають бути зосереджені основні зусилля й ресурси суспільства.

Матриця відображає забезпечення цілісності та гармонійності економічної, соціальної та екологічної систем, відтворюваність процесів у всіх компонентах розвитку країни, відповідність стандартним індикаторам сталого розвитку

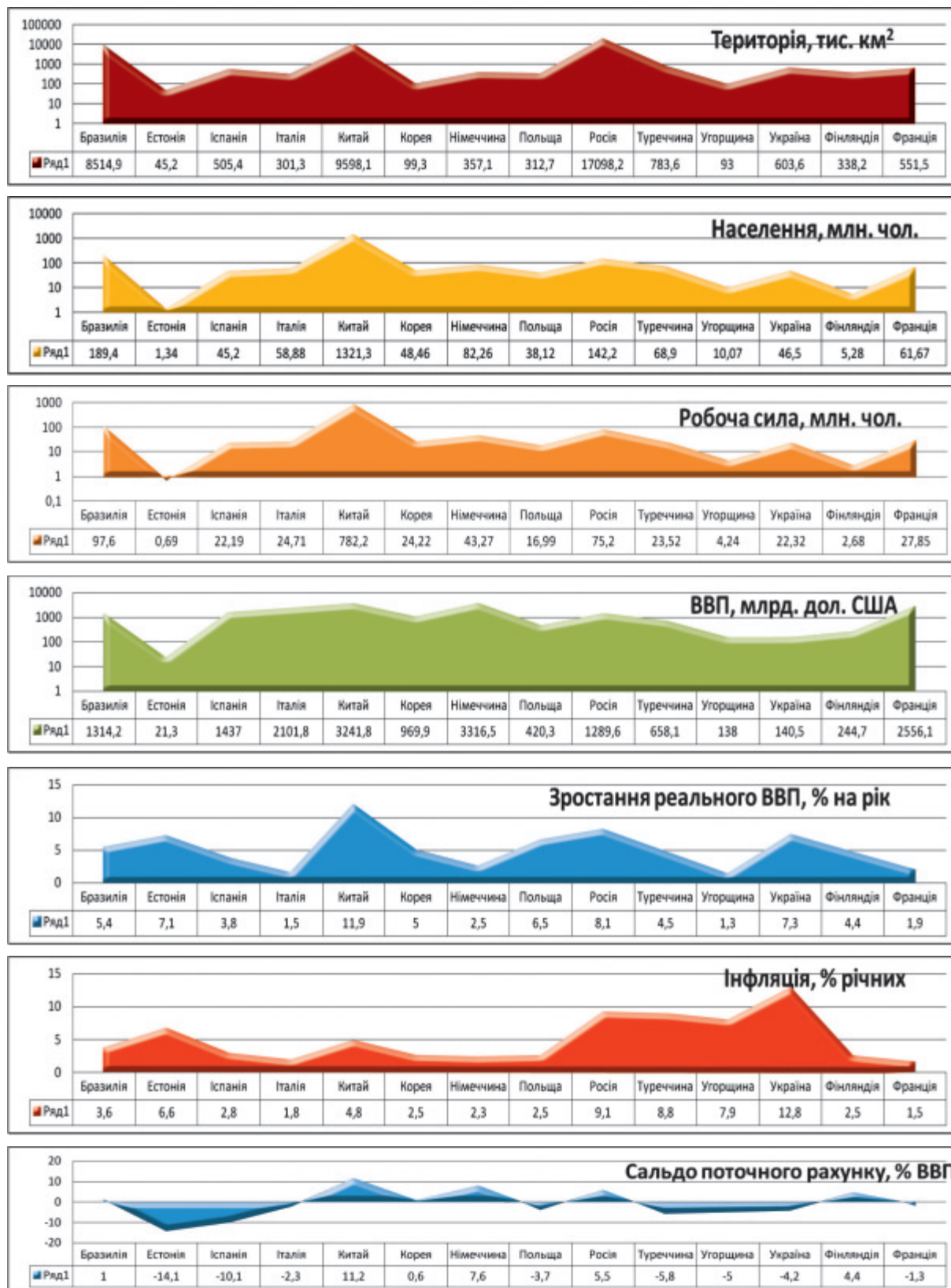
Сукупність показників, що характеризують соціальний капітал та систему цінностей суспільства, стан їхнього впливу на інституційне середовище країни, шляхи та механізми досягнення консенсусу щодо пріоритетів розвитку.

прориву: ОСНОВИ

Система порівнянь за окремими, найбільш важливими показниками із групою країн, що можуть стати орієнтирами для наслідування й змагання.

Країни-орієнтири та Україна в 2007 році*

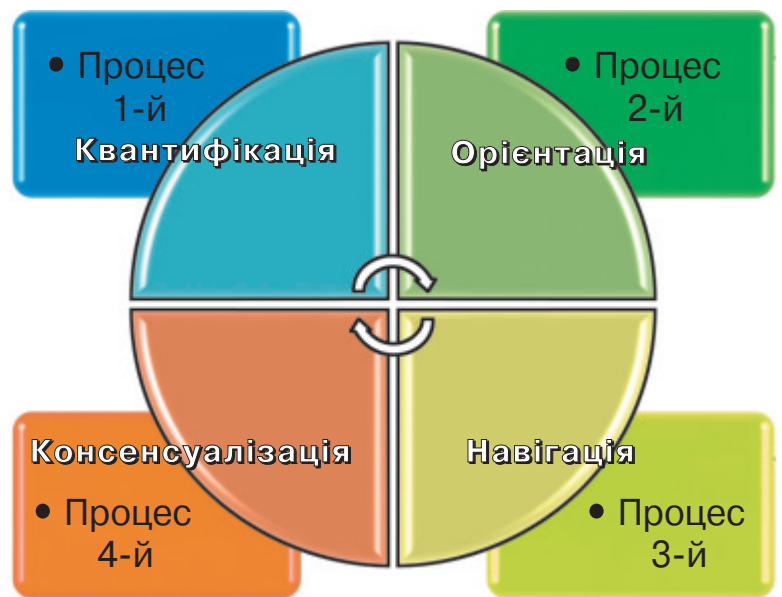
♣ — наведено дані IMD; за даними Держкомстату України, інфляція в Україні за 2007 рік становила 16,6%

Технологія економічного прориву:

Мета

Технології економічного прориву:

підвищити рівень конкурентоспроможності країни шляхом впливу держави на ключові показники конкурентоспроможності

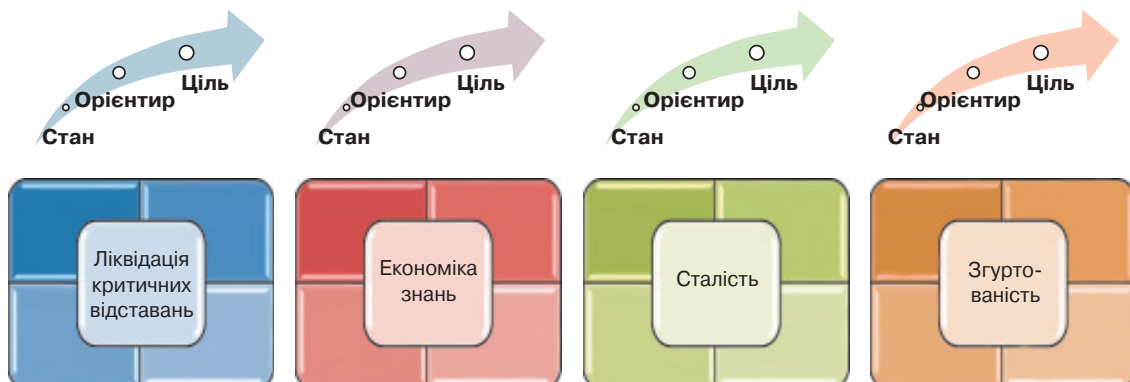

Аналітичні етапи імплементації

Етап 1: Визначення показників та оцінок, що формують рівень конкурентоспроможності країни.

Етап 3: Кожен з показників розглядається в контексті країн-орієнтирів (у спрощеній моделі використовується єдиний перелік країн-орієнтирів за всіма показниками). По кожному показнику визначається оптимальна траєкторія руху: від поточного значення показника до середнього орієнтиру (бенчмарку), що отримується в результаті порівняння з відповідними показниками країн-орієнтирів та цільового (консенсусного) показника — довгострокової мети, що отримується з огляду на кращі показники світової практики.

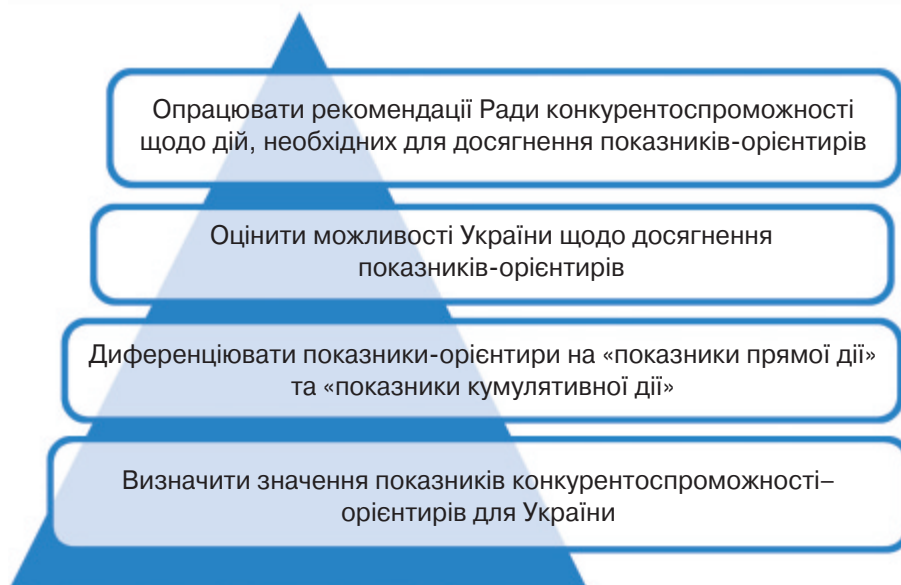

прориву: як це працює?

Завдання

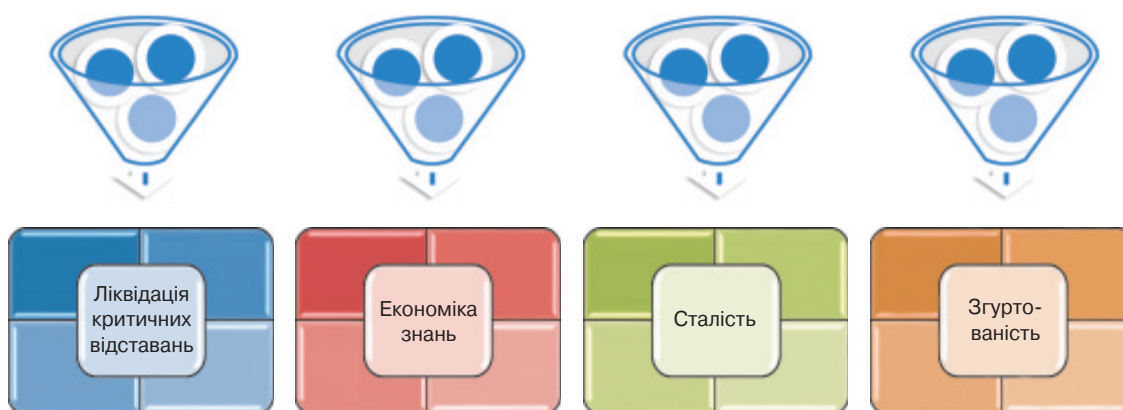
Технології економічного прориву:

визначити місце України на світовій карті конкурентоспроможності та оцінити можливості підвищення конкурентоспроможності

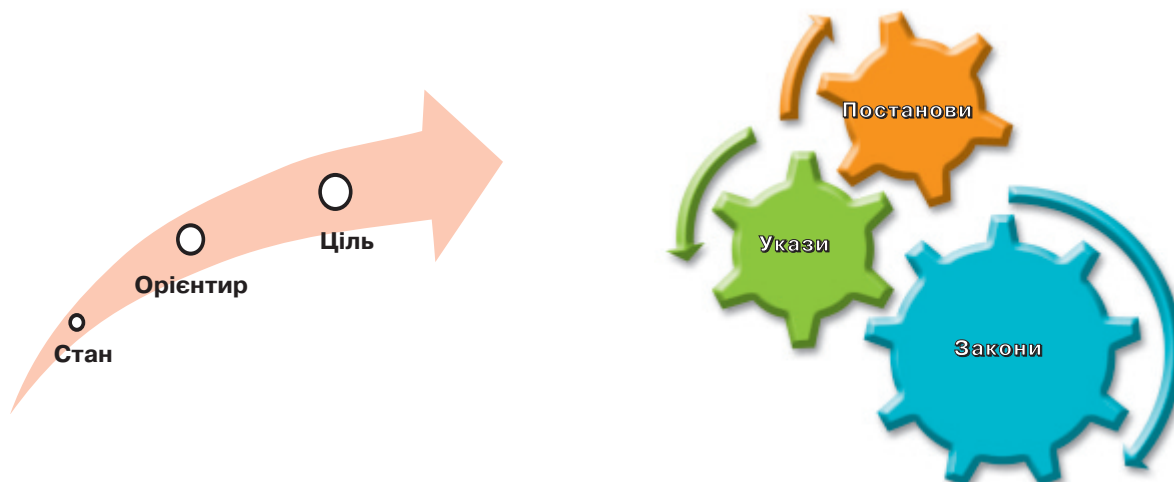

Технології економічного прориву

Етап 2: Ці показники розподіляються за чотирма матрицями ТЕП, кожна з яких складається з факторів впливу. Усі показники в рамках факторів впливу та матриць розподіляються на показники прямої дії (ППД) та показники кумулятивної дії (ПКД)

Етап 4: По кожній групі показників у матрицях в залежності від оптимальної траєкторії руху визначаються конкретні рекомендації щодо рішень влади.

Приклад аналізу матриць Технології економічного

- — показники прямої дії
- — показники непрямої дії
- EO — експертна оцінка, бали

Значення по країнах рейтингу IMD

Орієнтир
Стан

	Країни-орієнтири			Лідери рейтингу IMD	Україна		
	Мін.	Середнє	Макс.		Стан 2008	Орієнтири 2010–2012	Цілі 2013–2015
● Законодавча підтримка наукових досліджень, EO	3,3	5,06	6,8	8,7	2,7	5,0	7,0
● Законодавча підтримка розвитку та впровадження технологій, EO	4,7	5,9	7,2	8,7	5,0	7,0	7,0
● Рівень фундаментальних досліджень, EO	3,3	5,3	7,6	8,5	4,7	7,0	8,0
● Видатки на НДДКР, % ВВП	0,6	1,5	3,5	4,5	0,9	2,0	3,5
● Видатки приватного сектора на НДДКР, % ВВП	0,2	1,0	2,5	3,5	0,6	1,2	2,0
● Достатність фінансування технологічного розвитку, EO	3,6	5,0	6,9	8,3	3,6	5,5	8,0
● Рівень технологічної кооперації між компаніями, EO	4,3	5,4	6,9	7,7	4,1	6,5	7,0
● Рівень технологічної кооперації між університетами і компаніями, EO	2,5	4,2	6,0	6,9	2,6	5,5	7,0
● Кількість зайнятих в НДДКР, тис. чол.	49,3	312	1502	1502	161	180	200
● Кількість наукових статей, шт.	430	13165	44100	205320	2105	3000	5000
● Обсяги експорту високих технологій, % загального експорту	1,5	14,5	32	67,7	3,3	8,0	20,0
● Патентна діяльність, патентів/100 тис. населення	14	229	965	5605	69	150	400
● Патентна продуктивність, патентів на 1000 зайнятих в НДДКР	2	63,7	348	348	154	250	300
● Видатки на освіту, % ВВП	2,4	4,7	6,2	8,3	6,2	7,0	8,0
● Видатки на освіту, дол. США на душу населення	42	838	2256	4652	143	500	1000
● Відповідність системи освіти, EO	2,4	4,41	7,7	8,2	3,4	5,0	6,0
● Відповідність університетської освіти, EO	3,4	4,75	7,3	8,2	3,6	5,0	7,0
● Робоча сила, кількість зайнятих та зареєстровані безробітні	0,7	83,4	782,2	782,2	22,3	24,0	26,0
● Робоча сила, % населення	34,1	48,2	59,5	73,9	48,0	50,0	60,0
● Часткова зайнятість, % зайнятих	2,7	10,6	21,9	35,5	6,2	7,0	10,0
● Зростання робочої сили, % на рік	-0,2	0,8	2,8	12,3	0,4	2,0	2,0
● Середня заробітна плата, дол. США/ год.	1,1	12,5	34,2	0,3	1,7	10,0	30,0
● Достатність кваліфікованих кадрів, EO	2,4	4,7	6,0	6,8	3,9	5,0	7,0
● Пріоритетність підвищення кваліфікації, EO	4,2	5,6	6,9	8,2	4,7	6,0	8,0
● Міжнародний досвід менеджерів, EO	3,6	4,9	6,4	7,9	4,7	6,0	7,0
● Привабливість бізнес-середовища для висококваліфікованих іноземних працівників, EO	3,0	4,6	5,4	9,0	4,3	5,5	7,0
● Вплив відтоку мізків, EO	2,3	4,4	6,5	7,4	2,8	4,4	7,0
● Відношення до талантів, EO	4,0	6,13	7,7	8,33	5,9	6,5	8,0
● Кількість абонентів мобільних мереж, од. на 1000 чол. населення	353	937	1351	1516	1068	1400	1500
● Вартість мобільного зв'язку, дол. США за 1 хв. місцевого часу	0,07	0,28	0,71	0,01	0,14	0,07	0,05
● Кількість користувачів Інтернету, од. на 1000 осіб	129	446	747	787	215	400	750
● Вартість користування Інтернетом, дол. США за 20 год. дозвону (dial-up)	7,4	15,0	31,7	1,8	7,7	7,0	7,0
● Вартість користування широкополосним Інтернетом, дол. США за високошвидкісний Інтернет (100 Кбіт/с) за місяць	0,03	4,04	28,1	0,03	1,44	1,0	0,80
● Пріоритетність сталого розвитку, EO	4,6	6,1	7,4	7,7	5,7	6,5	7,0
● Кількість викидів CO ₂ , тонн на 1 млн. дол. США ВВП	182	1020	2020	121	5086	3000	2000
● Залежність від імпорту енергоносіїв, % від загального обсягу постачання	-83,2	40,1	85,1		43,5	40,0	30,0

прориву: «Економіка знань» та «Сталість»

Розробити і прийняти стратегію інноваційного розвитку України на період 2009–2014 рр. Пришвидшити розбудову національної інноваційної системи, яка має функціонувати як на регіональному, так і на галузевому рівнях.	●
Законодавчо визначити пріоритетні напрями розвитку науки і техніки, які в майбутньому будуть точками зростання. Забезпечити підвищення рівня співробітництва в міжнародних науково-технологічних проектах.	●
Створити систему фінансування інноваційної діяльності — з усіх можливих джерел: перш за все, з приватних та державних венчурних фондів. Забезпечити законодавче врегулювання фінансового стимулювання витрат на НДДКР. Стимулювати придбання нових технологій. Прийняти закон про малі інноваційні фірми та фонди венчурного капіталу, а також надати їм систему певних державних гарантій, стимулів на початкових етапах їх життєвого циклу.	● ●
Прийняти закон «Про технологічні кластери в Україні» і розвивати кластерні ініціативи. Внести доповнення до Закону «Про вищу освіту» з метою впровадження механізмів партнерства університетів і підприємств та спільного патентування результатів їх наукових досліджень. Реструктурувати державні галузеві науково-дослідні інститути: передати в систему НАН, МОН, галузевим державним монополіям чи продати. Створити мотиваційну систему для креативної діяльності науковців та інженерного корпусу.	● ● ●
Забезпечити включення провідних національних університетів та наукових установ до міжнародних систем цитування, напр. системи EPSCO. Законодавчо визначити механізм кредитування високотехнологічного сектора, патентування винаходів за кордоном та просування продуктів на міжнародні ринки.	● ●
Посилити норми закону «Про авторські права». Створити державний банк даних про вітчизняні та міжнародні патенти в Україні з вільним доступом до інформації. Стимулювати патентування суб'єктами бізнесу в міжнародних патентних організаціях.	● ● ●
Законодавчо забезпечити підвищення рівня фінансової та господарської самостійності національних університетів. Стимулювати розвиток освіти за пріоритетними напрямками інноваційного розвитку, в т. ч. середньої професійної та технічної освіти. Створити національну систему рейтингування за якістю освіти всіх навчальних закладів та забезпечити участь у міжнародних системах рейтингування. Створити систему заохочення роботи з обдарованими дітьми. Стимулювати підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних університетів.	● ● ● ● ●
Стимулювати працевлаштування щодо часткової зайнятості працівників, працевлаштування висококваліфікованих фахівців пенсійного віку. Сприяти розбудові новітніх форм соціального партнерства для вирішення питань зайнятості та оплати праці. Запровадити систему погодинної оплати та систему моніторингу продуктивності праці. Врегулювати взаємовідносини між системою обов'язкового пенсійного страхування та податковою системою.	● ● ● ●
Запровадити систему прогресивного оподаткування доходів громадян з одночасним зменшенням рівня нижньої межі шкали ставок оподаткування. Удосконалити методику визначення прожиткового мінімуму через врахування регіональної диференціації цін на товари і послуги та вартість життя в цілому. Забезпечити підвищення соціального статусу висококваліфікованих працівників освіти за пріоритетними напрямками інноваційного розвитку. Стимулювати роботодавців до підвищення кваліфікації працівників за пріоритетними напрямками. Вжити системних заходів щодо залучення в українську економіку іноземних та українських висококласних фахівців (напр., створення іменних технопарків, спрощення процедур нострифікації іноземних дипломів в Україні тощо). Сприяти діяльності фондів, метою яких є підтримка талановитої молоді, гарантування безоплатної освіти переможцям всеукраїнських та учасникам міжнародних олімпіад у провідних університетах України.	● ● ● ● ● ● ●
Сприяти з боку держави розбудові сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мереж телекомунікаційних центрів у сільській місцевості. Сприяти створенню загальнодержавних інформаційних систем у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля та ведення бізнесу (в регуляторній системі та системі оподаткування).	● ● ● ● ●
Розробити і прийняти Національну стратегію сталого розвитку в Україні та забезпечити її виконання в контексті Національної стратегії інноваційного розвитку та Енергетичної стратегії. Забезпечити наближення українського екологічного законодавства до норм і стандартів високорозвинених держав світу. Розробити та впровадити систему міжнародної торгівлі України екологічними квотами, згідно із принципами Кіотського протоколу. Визначити та забезпечити функціонування системи фінансування Енергетичної стратегії. Визначити державну політику тарифікації послуг енергопостачання.	● ● ● ●

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ

РОЗВИТОК НАУКИ

Видатки на НДДКР
Рівень фундаментальних досліджень

Кількість зайнятих в НДДКР
Видатки приватного сектора на НДДКР

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Обсяги експорту високих технологій
Рівень законодавчої та інституційної підтримки наукових досліджень

Достатність фінансування для технологічного розвитку
Ступінь технологічної кооперації
Патентна діяльність та патентна продуктивність

СИСТЕМА ОСВІТИ

Видатки на освіту
Відповідність системи освіти вимогам конкурентоспроможності економіки

РИНОК ПРАЦІ

Робоча сила
Часткова зайнятість та темп зростання робочої сили
Питома вага жінок у робочій силі
Кількість іноземців

Відпрацьований час та заробітна плата
Навички і кваліфікація
Привабливість бізнес-середовища
«Відтік мізків»

ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА

Мобільний зв'язок
Кількість комп'ютерів

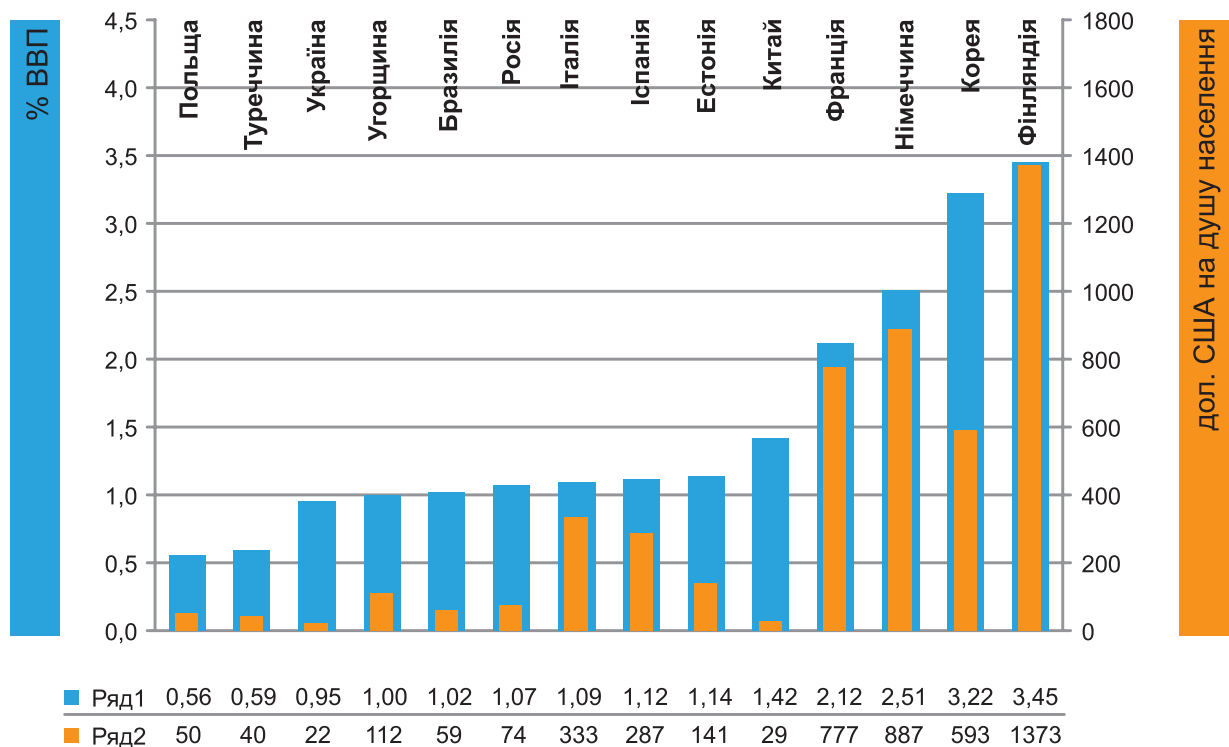
Користування Інтернетом
Користування широкополосним Інтернетом

РОЗВИТОК НАУКИ

ВИДАТКИ НА НДДКР, 2006

0,12 Філіппіни	0,95 Україна 32(26)	4,48 Ізраїль
1,4 Філіппіни	21,9 Україна 46 (46)	1609,4 Швеція

Мінімум рейтингу IMD Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007) Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Одним із узагальнюючих кількісних критеріїв оцінки потужності інноваційного потенціалу будь-якої національної економіки стають видатки на науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), що в державах — ключових інноваторах становлять від 2,5% до 4% валового внутрішнього продукту.

55 країн рейтингу IMD в 2006 році витратили 933,5 млрд. дол. США на проведення НДДКР, з них першою п'ятіркою країн, до якої входять США, Японія, Німеччина, Франція та Великобританія, витрачено 70,2% від загального обсягу витрат.

Такий індикатор, як частка видатків на НДДКР у ВВП, дає достатнє уявлення про нерівномірність розвитку країн у інноваційній сфері. Загальний рівень видатків на НДДКР в Україні в 2006 році становив близько 1 млрд.

дол. США, або — 0,95% ВВП (у 2007 році — 1,3 млрд. дол. США, або 0,93% ВВП).

Необхідною умовою ефективного функціонування національних інноваційних систем є достатні обсяги фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Більшість економістів, які вивчають закономірності науково-технічного прогресу, вважають збільшення фінансування наукової діяльності вирішальним фактором економічного зростання. Американський вчений Ф. Шерер сформулював «природний закон технічного прогресу», згідно з яким витрати на НДДКР у кожній окремій країні повинні зростати випереджувальними темпами у порівнянні з ВВП. При цьому оптимальне ресурсне забезпечення науки повинно становити **3% ВВП**.

Довідка

Успішний досвід країн — ключових інноваторів свідчить, що все більше наукових розробок здійснюється підприємницьким сектором, і перш за все великими корпораціями. Водночас відносно скорочення питомої ваги державних витрат на НДДКР не є свідченням зменшення ролі держави у науково-технологічній сфері. Активізація державного регулювання, що поєднується зі скороченням його прямої участі у фінансуванні НДДКР, — закономірний процес, загальна тенденція, яка властива економіці усіх ви-

сокорозвинених держав світу. Вона зумовлена перш за все удосконаленням фінансових механізмів, систем організації та управління інноваційними процесами, розбудовою ефективних національних інноваційних систем, що інтегровані в глобальну. В тенденціях НДДКР мають місце істотні відмінності між різними країнами та регіонами. Зростання, що відбулося в ЄС та США, було викликане зростанням державних витрат, а в Японії та інших країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону — бізнес-витратами.

Світовий досвід

Для оцінки інноваційного потенціалу держав експерти використовують показник частки країн у світових витратах на НДДКР. У 2007 році лідерами були **США — 36,69%** світового обсягу фінансування НДДКР. Далі: **ЄС — 22,85%, Японія — 20,4%, Німеччина — 6,58%, Франція — 4,21%, Велика Британія — 3,86%, Китай — 2,12%, Корея — 1,98%, Канада — 1,97%, Італія — 1,68%, Швеція — 1,42%, Нідерланди — 0,97%, Швейцарія — 0,87%, Бразилія — 0,86%, Іспанія — 0,84%, Австралія — 0,83%, Ізраїль — 0,80%, Бельгія — 0,71%, Фінляндія — 0,59%, Австрія — 0,59%, Данія — 0,56%, Індія — 0,53%, Російська Федерація — 0,49%.** Що стосується України, то їй

належить лише 0,06% у загальних світових витратах, а це свідчить про вкрай низький рівень фінансування для реалізації інноваційної моделі розвитку.

Однак високі рівні фінансування — це необхідна умова, але не достатня. Тому не випадково Європейська комісія оцінює ефективність функціонування національних інноваційних систем країн за допомогою Глобального інноваційного індексу за такими критеріями, як: інноваційні передумови, креативність, дифузія інновацій, комерціалізація та інтелектуальна власність. Згідно з цим рейтингом лідируючі позиції займають **Фінляндія, Швеція, Швейцарія, Японія, Сінгапур, США.**

За даними: *Global Innovation Scoreboard Report 2006. European Trend Chart on Innovation (MERIT), 2007*

РОЗВИТОК НАУКИ

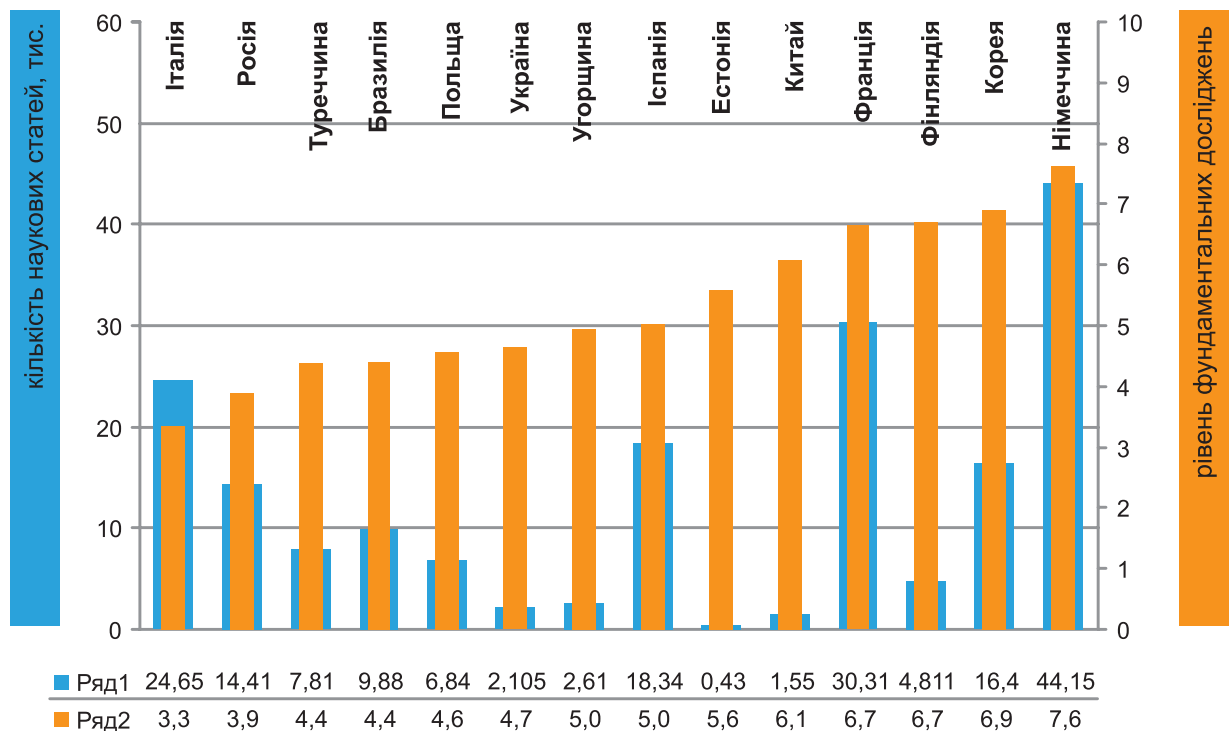
НАУКОВІ СТАТТІ ТА ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ, 2008

0,059 Люксембург	2,105 Україна 37 (36)	205,320 США
3,34 Італія	4,65 Україна 42 (29)	8,5 Швейцарія

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

■ Кількість наукових статей за індексом цитування наукових статей (Science Citation Index | Social Science Citation Index)

■ Показник відображає достатність рівня фундаментальних досліджень для підтримки довгострокового економічного зростання

За експертними оцінками, рівень фундаментальних досліджень в Україні має майже вдвічі нижчий бал, ніж середній у зазначених країнах.

За ним Україна посідає 42-е місце серед 55 країн світу і значно відстає від країн — ключових інноваторів. Видатки України на виконання фундаментальних досліджень у 2006 році становили лише 200 млн дол. США, в 2007 р. — 300 млн дол. США.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Країни з динамічним розвитком науки і технологій та ефективним механізмом комерціалізації їх результатів висуваються за показником конкурентоспроможності в число абсолютних лідерів через:

по-перше, досягнення високого рівня продуктивності праці;

по-друге, вміння оперативно реагувати на зміни ринкового попиту, формувати майбутні

потреби, оновлювати товарну номенклатуру, знижувати витрати;

по-третє, здатність принципово змінити структуру економіки тощо.

І як наслідок — 80–95% приросту ВВП складає питома вага продукції, виробленої на основі нових знань, втілених у техніці та технологіях, освіті, методах організації виробництва.

РОЗВИТОК НАУКИ

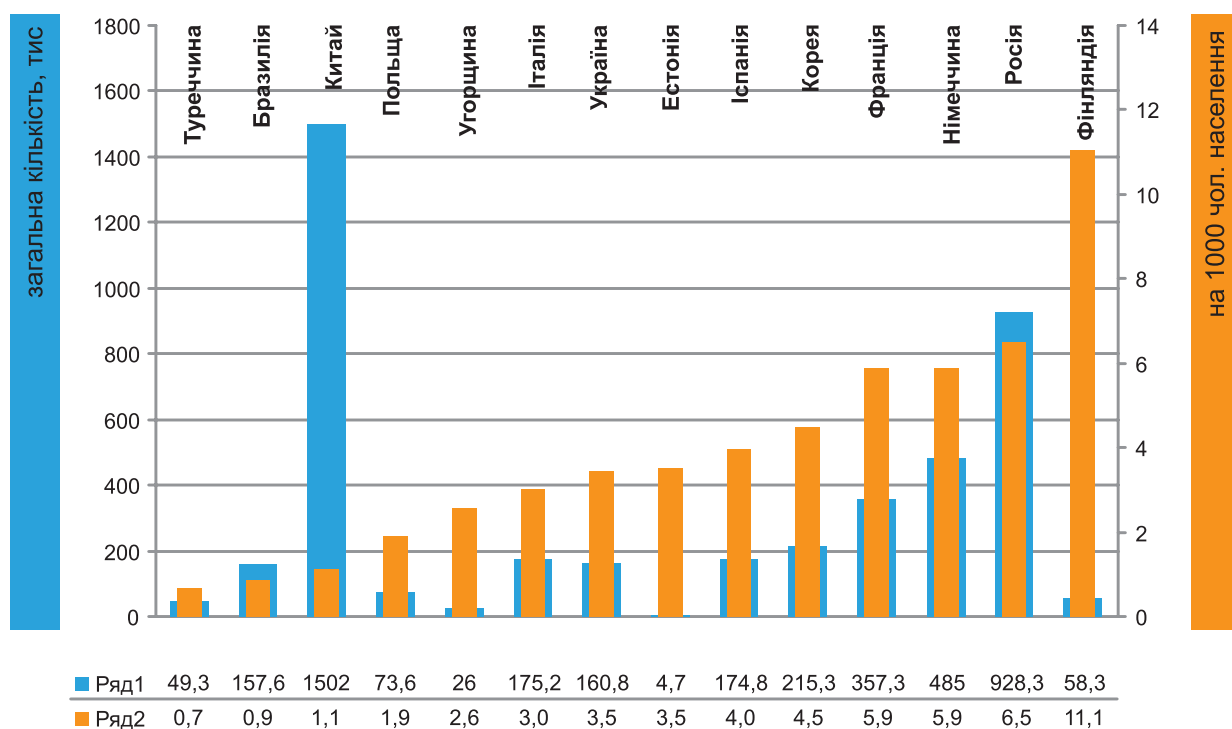
КІЛЬКІСТЬ ЗАЙНЯТИХ В НДДКР, 2006

2,1 Венесуела	160,8 Україна 12 (10)	1 502,0 Китай
0,08 Венесуела	3,45 Україна 27 (25)	11,06 Фінляндія

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

За показником зайнятих в НДДКР на 1000 чол. населення Україна займає 27-му позицію серед 55 країн і обігнала такі держави, як Італія, Китай, Бразилія. Існує істотна невідповідність науково-технічного потенціалу країни загальній продуктивності національної економіки, що зумовлено низькою ефективністю національної інноваційної системи загалом.

Однак чисельність науковців, які виконували наукові дослідження й розробки у 2007 році, становила 96 820 осіб, що утричі нижче, ніж у 1990 році, коли кількість спеціалістів у сфері НДДКР дорівнювала 313 079 особам. У складі єдиного народногосподарського комплексу колишнього СРСР науково-технічний потенціал нашої країни був досить вагомим. Так, за даними ЮНЕСКО, частка України у світовому інженерно-науковому потенціалі становила на той час майже 7%. Продовжується тенденція відтоку спеціалістів з науково-технічної сфери, а це серйозно ускладнює інноваційний розвиток нашої держави.

РОЗВИТОК НАУКИ

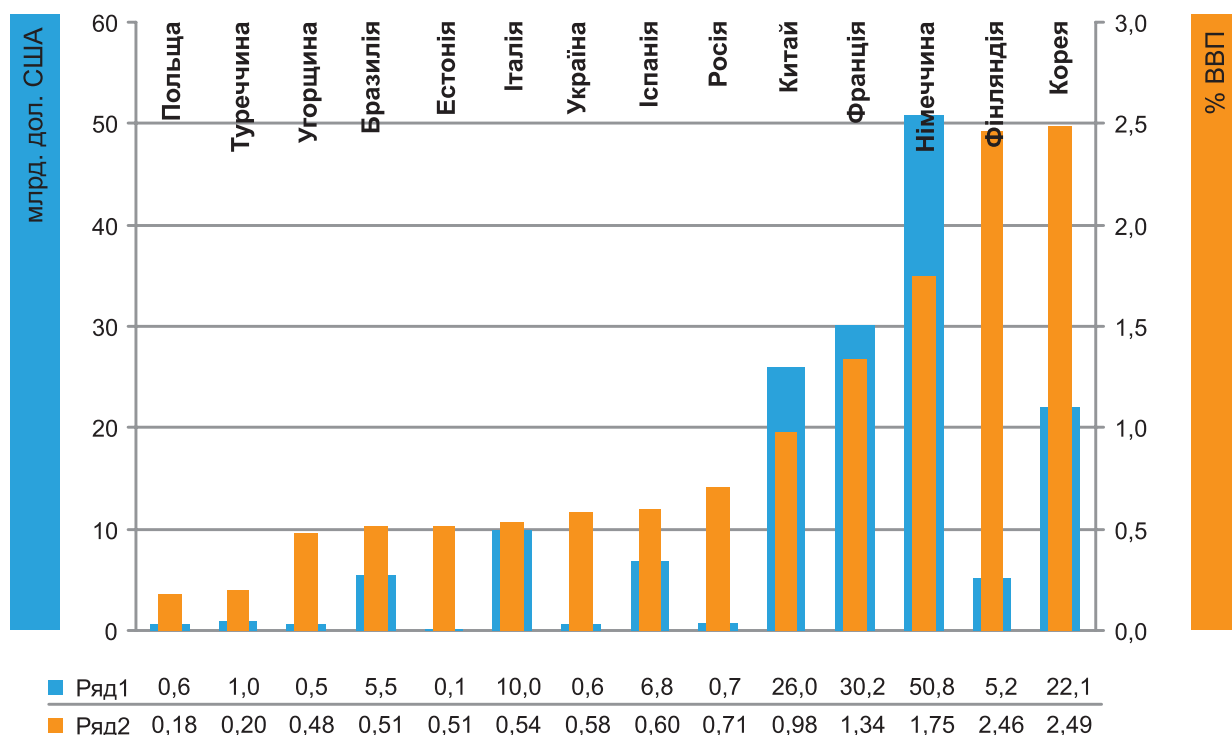
ВИДАТКИ ПРИВАТНОГО СЕКТОРА НА НДДКР, 2006

0,009 Йорданія	0,623 Україна 33 (31)	241,809 США
0,04 Перу	0,58 Україна 27 (26)	3,46 Ізраїль

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

За загальним рівнем інвестицій приватного сектора на НДДКР Україна випереджає Польщу та Естонію, однак за класифікацією Європейського Інноваційного Табло ці держави відносяться до інноваційних аутсайдерів (catching-up countries — Польща) та помірних інноваторів (moderate innovators — Естонія).

За загальним рівнем інвестицій приватного сектора на НДДКР в % від ВВП Україна випереджає Польщу, Туреччину, Естонію, Бразилію та Італію, однак, знов-таки за класифікацією Європейського Інноваційного Табло, ці держави відносяться до помірних інноваторів та інноваційних аутсайдерів. За цим показником Україна посідає 27-е місце серед 55 країн при середньому рівні — 0,91.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Транснаціональні корпорації (ТНК) є найважливішими учасниками інноваційних процесів. За оцінками експертів, на їхню частку припадає майже половина глобальних витрат на НДДКР і не менше двох третин ко-

мерційних витрат на дослідження і розробки. Витрати на дослідно-конструкторські роботи ряду ТНК набагато перевищують відповідні витрати багатьох країн.

РОЗВИТОК НАУКИ

Рейтинг компаній за видатками у НДДКР, 2005–2007 рр.

Компанія	Країна походження	Сектор економіки	Сума видатків, млрд. дол. США		
			2005	2006	2007
Pfizer	США	фармацевтика	9,09	9,82	10,61
Toyota Motor	Японія	машинобудування	8,36	8,94	9,4
Ford Motor	США	машинобудування	8	7,8	7,6
Microsoft	США	програмне забезпечення	7,01	7,5	8,03
General Motors	США	машинобудування	6,7	7,02	7,34
Daimler Chrysler	Німеччина	машинобудування	6,67	7,34	8
Johnson&Johnson	США	фармацевтика	6,67	7,34	6,7
Siemens	Німеччина	електротехніка	6,35	6,52	6,7
Sony	Японія	електротехніка	5,77	6,24	6,71
GlaxoSmithKline	Велика Британія	фармацевтика	5,39	5,84	6,13

Джерело: Schonfeld&Associates, Inc., R&D Magazine, Battelle

Компанії, що мають провідні позиції у світі за витратами на науково-дослідні роботи, сконцентровані в декількох галузях, у першу чергу у фармацевтиці, автомобільній промисловості та інформаційно-телекомунікаційному секторі.

Серед 10 найбільших інвесторів у НДДКР : компанії США — Pfizer Inc, Ford Motor Corp, Microsoft Corp, General Motors та Японії — Toyota Motor Corp.

Так, у 2007 році інвестиційний бюджет компанії Pfizer перевищив 10 млрд. дол. США, а бюджет компанії Toyota Motors впритул наблизився до 10 млрд. дол. США.

Статистика в Україні

В Україні НДДКР виконують близько 9% від загальної кількості інноваційних підприємств. Хоча їхня питома вага зросла у порівнянні з 2006 роком на 3%, проте частка обсягів науково-дослідних робіт у загальних інноваційних витратах скоротились на 7%, що свідчить про вкрай несприятливий інноваційний клімат для діяльності суб'єктів господарювання.

Про результативність інноваційної діяльності

підприємств свідчить і структура їх витрат за основними напрямками інновацій. Так, найбільша питома вага в загальній сумі інноваційних витрат (близько 70%) припадає на капітальні вкладення в технічне переоснащення виробництва (придбання машин, обладнання, устаткування тощо); на технологічну підготовку виробництва у 2007 році взагалі не витрачалися кошти, а інші витрати становили 20%.

Довідка

За даними WEF, значення рейтингу інноваційного фактора в Україні відповідає 65-му місцю (відповідна оцінка складає 3,22). Такий низький показник зумовлений:

- 1) невисокою оцінкою складових інноваційних субфакторів, у тому числі державного сприяння високотехнологічним розробкам (75-е місце);
- 2) недостатньою кількістю науковців та інженерів (70-е місце);

3) низькими витратами компаній на НДДКР (67-е місце);

4) низьким рівнем дослідницької співпраці між університетами та підприємствами (65-е місце);

5) неадекватною кількістю науково-дослідних установ (60-е місце);

6) недостатньою кількістю зареєстрованих суспільнокорисних патентів (58-е місце).

Рекомендації РКУ

- 1 — удосконалити системи бюджетного фінансування наукової сфери, збільшити фінансування на розвиток науки до 3% ВВП із усіх можливих джерел;
- 2 — запровадити дієвий механізм конкурсного відбору проектів фундаментальної науки та створити системи державних та недержавних фондів, зокрема Національного наукового фонду;
- 3 — здійснити ефективну науково-технічну та інноваційну політики при формуванні та реалізації державних науково-технічних програм;
- 4 — створити Національні науково-технічні центри загальнодержавного значення з метою науково-технічного супроводу окремих високотехнологічних галузей економіки;
- 5 — відновити та розширити функціонування наукових центрів у складі акціонерних товариств, корпорацій тощо;
- 6 — створити та розвивати на базі провідних університетів та академічних установ технопарки, технополіси та зони технологічного розвитку, які забезпечують практичне застосування нових знань та технологій у промисловості;
- 7 — змінити стратегії навчання в провідних університетах з викладання по підручниках на навчання у дослідницьких лабораторіях та здійснити відповідну реформу оплати праці професорсько-викладацького складу;
- 8 — надати провідним університетам статус автономії та самоврядності у всіх ділянках їх функціонування з відповідними вимогами до звітності і відповідальності за якість освіти і науки;
- 9 — реальне, а не декларативне підвищення ролі науки і технологій у суспільстві, престижу наукової діяльності, пропаганди наукових знань тощо;
- 10 — зміцнити та розвивати наукові складові в діяльності університетів та формувати умови для створення дослідницьких університетів;
- 11 — стимулювати розвиток венчурної індустрії як основного джерела фінансування радикальних інновацій;
- 12 — розробити програми інтеграції вітчизняної науки у світову систему, які б передбачали поступове входження України в європейський науковий простір, можливість стажування за кордоном молодих науковців та створити умови для повернення в Україну тих науковців, які ефективно працюють за кордоном;
- 13 — вдосконалити системи атестації наукових кадрів вищої кваліфікації;
- 14 — омолодити кадрові потенціали наукової сфери;
- 15 — розширити інформаційне забезпечення наукової сфери, зокрема реформування державної системи науково-технічної та економічної інформації.

(Пропозиції надано із використанням проекту Концепції розвитку наукової сфери України, підготовленого робочою групою на чолі з **В. С. Брюховецьким** та **Я. С. Яцківим** на виконання розпорядження Президента України від 03.10.05 №1183/2005-рп)

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

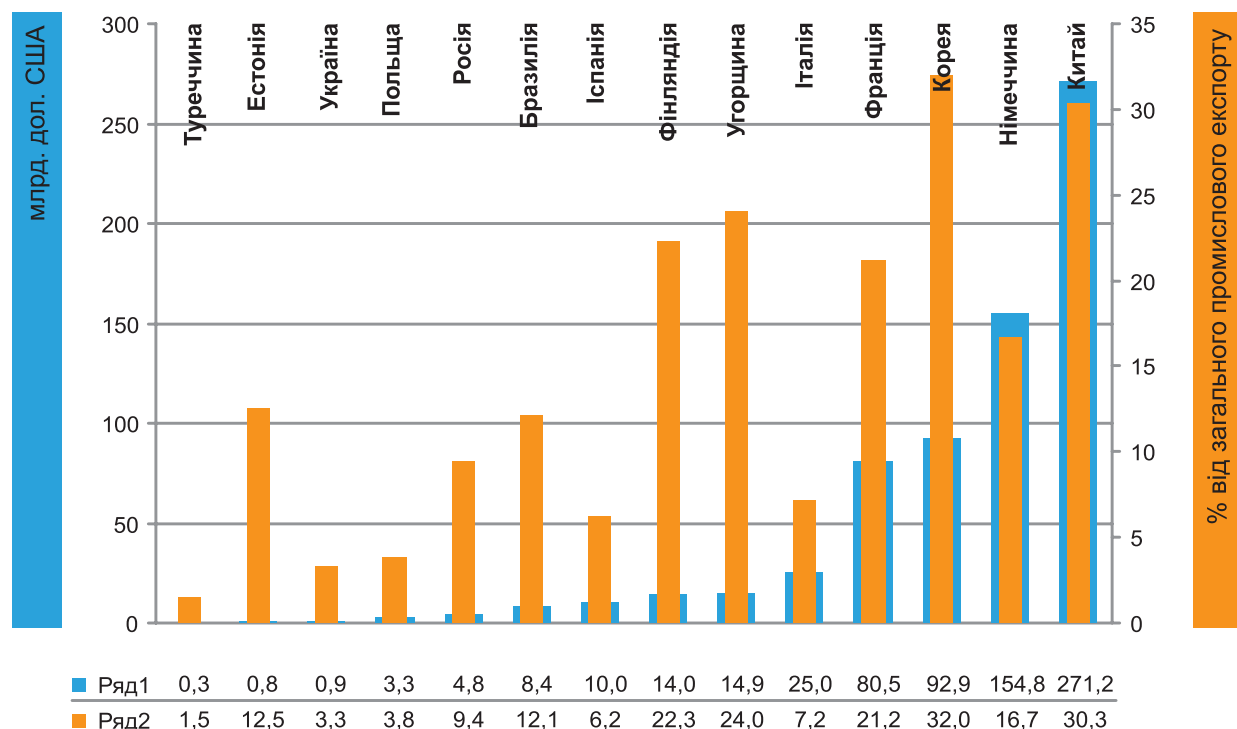
ОБСЯГИ ЕКСПОРТУ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ, 2007

0,035 Йорданія	0,926 Україна 44 (44)	271,170 Китай
1,2 Йорданія	3,3 Україна 51 (52)	67,7 Філіппіни

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Питома вага експорту високих технологій у загальному обсязі промислового експорту в Україні (3,3% в загальному промисловому експорті) майже в п'ять разів нижча від середнього показника у 55 країнах (16,6% в загальному промисловому експорті), які досліджуються експертами IMD.

Світовий досвід показує, що головним критерієм результативності інноваційної діяльності є зростання наукомістких галузей у структурі виробництва та експорту країни. Проте низький рівень інноваційної активності, особливо у створенні та використанні нових технологічних процесів, негативно впливає на структуру промислового виробництва в Україні, знижуючи рівень наукомісткості. Структурні зрушення, що відбуваються протягом останніх років, характеризуються певною стагнацією у розвитку високотехнологічних галузей, які визначають конкурентний статус країни.

Домінуючими в структурі промислового виробництва в Україні є галузі, що не належать до високотехнологічних: металургія та оброблення металу (22,1%), харчова промисловість (18,9%), добувна промисловість (9%), виробництво коксу та продуктів нафтопереробки (8,3%).

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Взаємозв'язок між Індексом людського розвитку ООН та рівнем експорту високих технологій

Рейтинг країни за Індексом розвитку людського потенціалу	Експорт високих технологій (% експорту промислових товарів)	
	1990	2005
Країни з високим рівнем розвитку людського потенціалу	18,1	20,3
Країни з середнім рівнем розвитку людського потенціалу	7,2	24,3
Країни з низьким рівнем розвитку людського потенціалу	—	3,1
Країни з високим рівнем доходу	18,3	20,9
Країни з середнім рівнем доходу	—	21,5
Країни з низьким рівнем доходу	—	3,8
Світ у цілому	17,5	21,0

Джерело статистичних даних: Human Development Report 2007/2008. Fighting climate change: Human solidarity in a divided world. — New York and Oxford: UNDP / Oxford University Press.

Причини низької ефективності національної інноваційної системи

- 1 відсутня національна стратегія інноваційного розвитку України та механізм її впровадження;
- 2 не сформована ефективна національна система, інтегрована у глобальний інноваційний простір;
- 3 недостатність потужного фінансового забезпечення для інноваційної діяльності;
- 4 високий ступінь ризику для інноваційної діяльності та відсутність гнучкої системи стимулів для науково-дослідної, дослідно-конструкторської діяльності підприємств та комерціалізації новинок;
- 5 застаріла матеріально-технічна база виробництва вітчизняних підприємств та недостатність інвестицій в її модернізацію;
- 6 низький ступінь зв'язків між суб'єктами національної інноваційної системи.

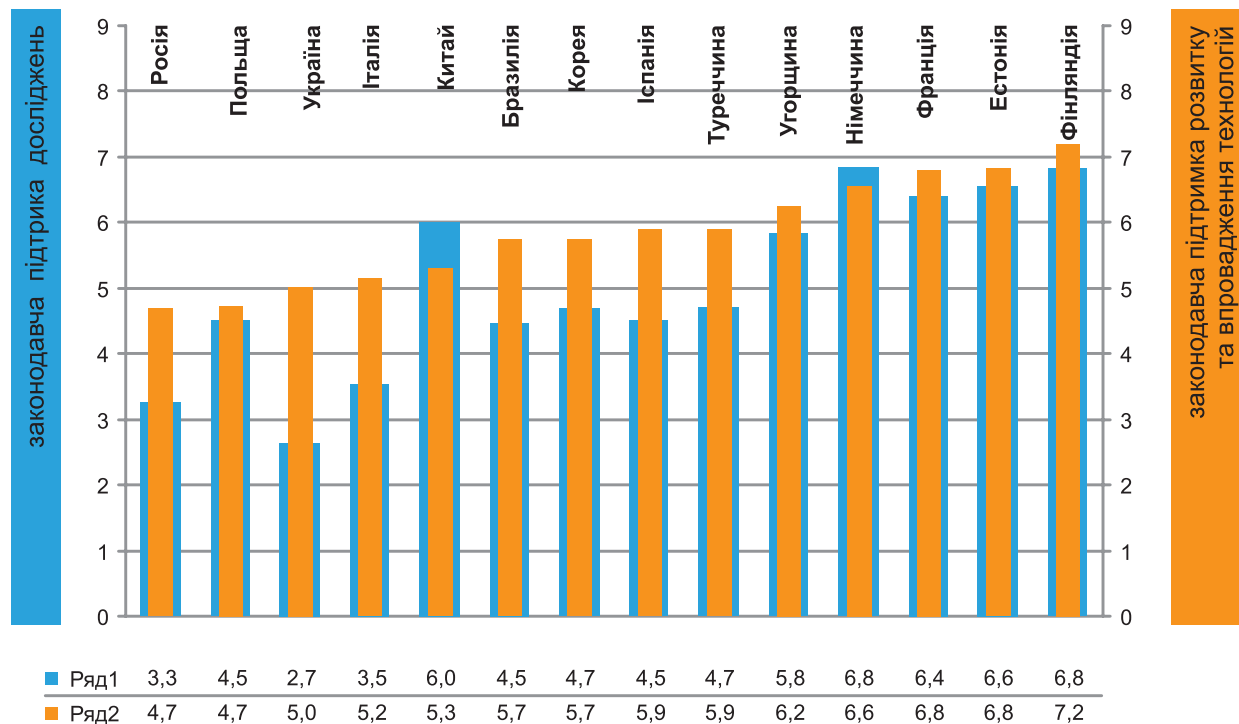
Довідка

За оцінками експертів IMD, лідером у міжнародній конкурентоспроможності за абсолютним обсягом високотехнологічного експорту є США, що відповідає 31,8% за питомою вагою експорту високих технологій у експорті промислових товарів. Для порівняння: у Сінгапурі цей показник дорівнює 56,6%, Гонконзі — 33,9%, Швейцарії — 21,7%, Люксембурзі — 11,8%, Данії — 21,6%, Австрії — 12,7%, Канаді — 14,4%, Швеції — 16,7%.

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

ПІДТРИМКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ТЕХНОЛОГІЙ, 2008

2,65 Україна 55 (51)	8,69 Сінгапур
4,58 Мексика	8,72 Сінгапур
Мінімум рейтингу IMD	
Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)	
Максимум рейтингу IMD	

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Чим нижчий бал, тим нижчий рівень законодавчої підтримки наукових досліджень
Чим нижчий бал, тим нижчий рівень законодавчої підтримки розвитку та впровадження технологій

Україна посідає останнє місце серед 55 країн за рівнем законодавчої підтримки наукових досліджень, що майже вдвічі нижче від середнього (5,1) та 50-е місце за рівнем законодавчої підтримки розвитку та впровадження технологій, що значно краще відносно середнього (5,8). Це свідчить про відсутність ефективної національної інноваційної системи і дає підстави за системою Європейського Інноваційного Табло кваліфікувати нашу державу як інноваційного аутсайдера.

Сукупність організацій, які виконують фундаментальні й прикладні дослідження, розробки є базовим елементом структури національної інноваційної системи. Для залучення інвестицій в науково-дослідні роботи, одержання від них віддачі і компенсації можливих витрат уряди країн — ключових інноваторів вирішили ряд питань політичного й інституціонального характеру. Перш за все створивши сприятливу для новаторства інституціональну основу, де особлива політична увага приділена чотирьом сферам: людським ресурсам, державному дослідницькому потенціалу, захисту інтелектуальної власності і конкуренції.

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Інноваційна політика реалізується через формування національної інноваційної системи, зорієнтованої на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, регіонів та країни в цілому. З метою оцінки ефективності функціонування національних інноваційних систем експерти Європейського Інноваційного Табло розробили методику-SII (Summary Innovation Index), яка дозволяє визначити сильні і слабкі сторони країн — членів ЄС і ступінь розриву між ними та США за такими критеріями, як:

1. Рушійні сили інноваційності (innovation drivers) для оцінки структурних передумов, які необхідні для розвитку інноваційного потенціалу країни.
2. Накопичення знань (knowledge creation) для визначення достатнього рівня інвестицій у НДДКР для розбудови постіндустріальної економіки.
3. Інновації в підприємництві (innovation & entrepreneurship) для оцінки ступеня інноваційного розвитку на мікроекономічному рівні.

4. Комерціалізація (application) — для оцінки структури зайнятості, виробництва і реалізації інновацій та їх ролі у створенні доданої вартості.
5. Інтелектуальна власність (intellectual property) для характеристики досягнутих результатів з точки зору активності патентування.

Відповідно до інноваційної ефективності НІС виділяють такі групи країн:

інноваційні лідери (innovation leaders) — Данія, Фінляндія, Німеччина, Ізраїль, Японія, Швеція, Швейцарія, Великобританія і США;

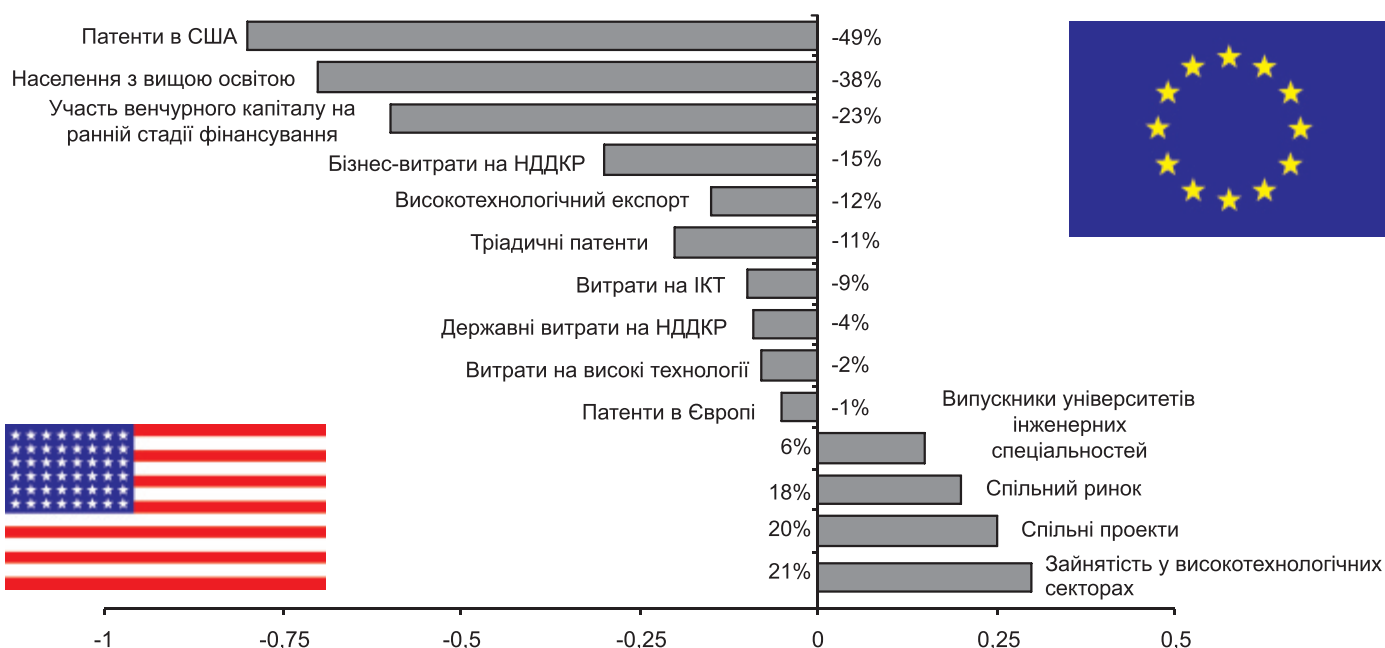
інноваційні послідовники (innovation followers) — Австрія, Бельгія, Канада, Франція, Ісландія, Ірландія, Люксембург і Нідерланди;

помірні інноватори (moderate innovators) — Австралія, Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Італія, Норвегія, Словенія та Іспанія;

інноваційні аутсайders (catching-up countries) — Болгарія, Хорватія, Греція, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Португалія, Румунія і Словаччина.

Джерело: The European Innovation Scoreboard 2007. Comparative analysis of innovation performance

Інноваційна асиметрія між країнами ЄС і США

Джерело: The European Innovation Scoreboard 2007. Comparative analysis of innovation performance

Структура видатків на НДДКР в США

Джерело: R&D Report, 2007, 2006

Коментар

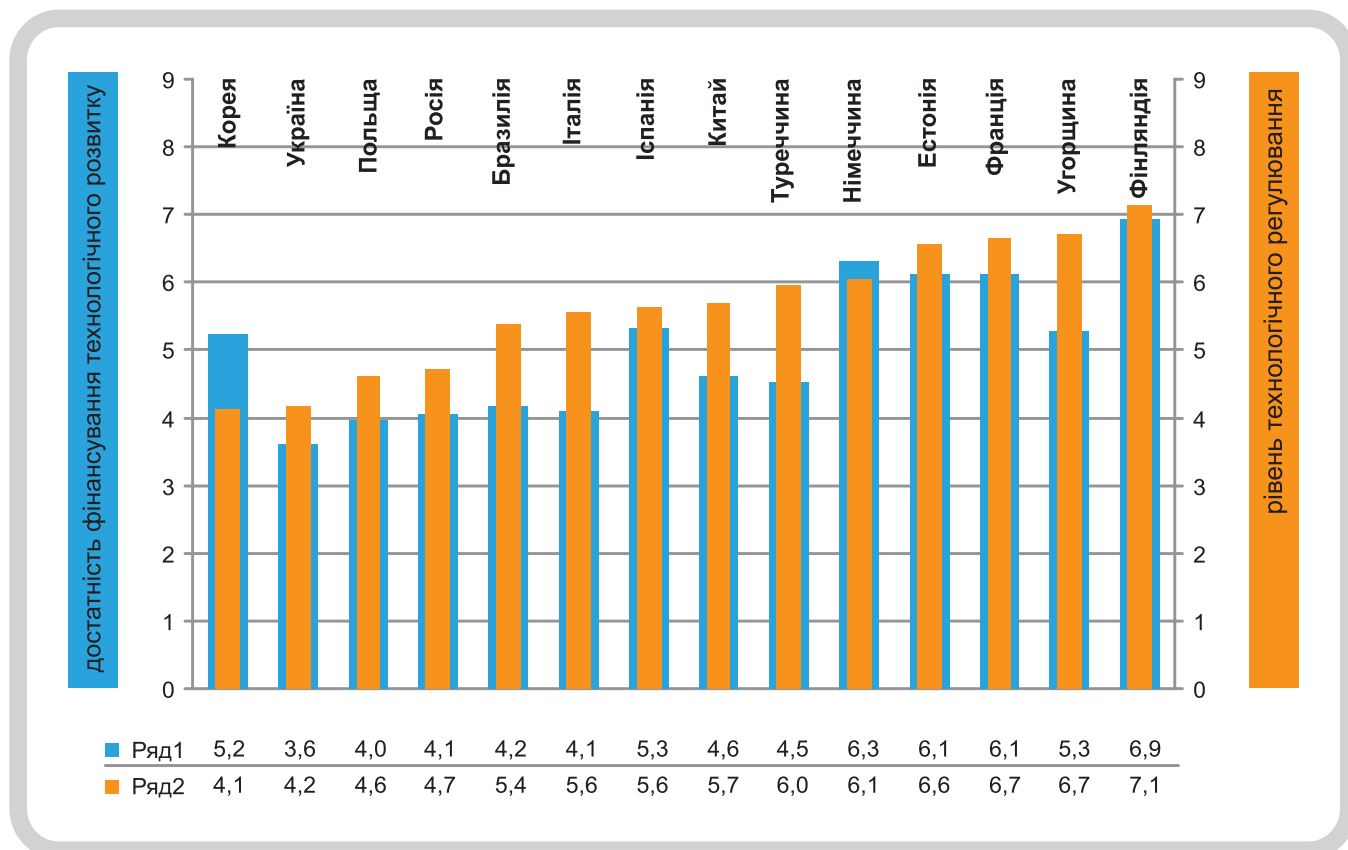
Для того, щоб економіка держави функціонувала у світовому господарстві як найбільш технологічно динамічна і в майбутньому успішно забезпечувала свою конкурентоспроможність, вона повинна побудувати інноваційну систему таким чином, щоб поєднувати науково-технічний потенціал країни з комплексом законодавчих, економічних заходів та інфраструктури, що підтримують і допомагають швидкій комерціалізації на внутрішніх та зовнішніх ринках. Інноваційна модель розвитку України об'єктивно зумовлює необхідність радикального реформування системи НДДКР:

- законодавча політика повинна забезпечити прозору систему заохочення наукової, інноваційної та освітньої діяльності через гнучку систему пільгового оподаткування неприбуткових освітніх та наукових організацій, а оцінка праці вчених, присудження наукових ступенів, звань повинні базуватися на світових стандартах;
- фінансування академічного та університетського секторів науки має стати здебільшого грантовим, що може здійснюватися через створений Український науковий фонд, фонди цільового спрямування, в т. ч. приватні благодійні та особливо венчурні;
- створити умови, які сприяли б залученню приватних та іноземних інвестицій для фінансування і розвитку фундаментальних досліджень у приватному секторі;
- на базі окремих наукових та освітніх установ, які здатні розвивати деякі пріоритетні галузі економіки, слід створити Національні науково-технічні кластери, що матимуть академічну незалежність та базове державне фінансування;
- сприяти створенню «іменних» технопарків, на чолі яких стоятимуть люди, здатні генерувати інноваційні ідеї за пріоритетними напрямками 5–6-го технологічного укладу. Впровадити відповідну систему обліку науковців та фірм. Фірмам з обслуговування буде вигідно об'єднуватись навколо технопарку, маючи належні податкові пільги;
- необхідна державна підтримка вчених і винахідників, які володіють нетрадиційним мисленням, мають оригінальні ідеї та конкретні винаходи, а результати їхніх досліджень — велику наукову цінність; сприяти молодим вченим у вільній участі в міжнародних проєктах, «співлабораторіях», конференціях, у стажуванні в провідних наукових центрах тощо.

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

РЕГУЛЮВАННЯ ТА ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ, 2008

2,81 Аргентина	3,61 Україна 53 (51)	8,33 Сінгапур
4,12 Корея	4,16 Україна 54 (52)	8,53 Сінгапур
Мінімум рейтингу IMD		
Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)		
Максимум рейтингу IMD		

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Що нижчий бал, тим менші можливості отримувати фінансування для технологічного розвитку
 Нижче бал — менше технологічне регулювання сприяє розвитку та впровадженню технологій

За показником достатності фінансування технологічного розвитку Україна отримала загальну оцінку — 3,61 бала, що нижче за середній — 5,02, і посідає 53-є місце в рейтингу за цим показником.
 За рівнем технологічного регулювання — 4,16, що також значно нижче середнього — 5,64 та відповідає 53-му місцю.

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Фінансування розвитку технологій, 2007 р.

Країни	млн. дол. США за паритетом купівельної спроможності	в тому числі	
		бізнес	уряд
США	343 747,5	64,9	29,3
Японія	138 782,1	77,1	16,2
Німеччина	66 688,6	67,6	28,4
Франція	41 436,2	52,2	38,4
Корея	35 885,8	75,4	23,1
Великобританія	35 590,8	45,2	31,9
Канада	23 838,9	47,8	32,8
Не члени ОЕСР			
Росія	20 154,9	28,8	61,1
Китай	86 758,2	69,1	24,7

Джерело: OECD, Main Science and Technology indicators, April 2008

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Світова практика свідчить, що в економіці розвинених держав фінансування інноваційного процесу здійснюється на партнерських засадах урядом і приватним сектором. Така взаємодія щодо комерціалізації інновацій створює передумови зростання економіки на якісно новій основі. У США дві третини всіх витрат на НДДКР здійснюють приватні корпорації, які активно фінансують не тільки прикладні розробки, а й фундаментальні дослідження.

У 2007 році Китай став третім у світі інвестором у сферу НДДКР (за паритетом купівельної спроможності) після США і Японії. Це зростання відзначилось на рівні понад 18% річних за період 2000–2005 років.

Порівняльний аналіз різних інноваційних систем слугує важливим підґрунтям розробки рішень у науково-технологічній сфері. Досвід показує, що все більше країн розробляють урядові програми та стратегії у сфері інноваційного розвитку і підкріплюють їх зростанням фінансування та змінами в інституціональних структурах. Країни — ключові інноватори переходять на конкурентоспроможніші моделі фінансування державних та приватних наукових досліджень, а також сприяють підвищенню інноваційної діяльності національних компаній. Уряди США, Японії, країн ЄС, нових індустріальних країн

(НІК) стимулюють інновації на основі використання інструментів економічної, інвестиційної, кредитної політики, а також із допомогою створення організаційних умов для швидкої комерціалізації новинок (широке використання податкових і амортизаційних пільг, правовий захист інтелектуальної власності, сприяння міжнародному науково-технічному співробітництву, підтримка інноваційних проектів тощо).

Підтримка, яка надається підприємницьким структурам в інноваційній сфері, стрімко зростає. Так, сукупність заходів стимулювання інновацій в країнах ОЕСР диверсифікується. У 2005 р. прямими державними фондами фінансувалися в середньому 7% НДДКР підприємств, що менше ніж 11% у 1995 р. Однак при цьому експертами ОЕСР відзначається перехід від державних закупівель (прямих субсидій) до податкових знижок. У 2006 р. 20 країн ОЕСР пропонували податкові знижки підприємствам для проведення НДДКР у порівнянні з 12 у 1995 році (та 18 у 2004 р.) і більшість із них мають намір зробити їх ще більш вагомими в майбутньому. Податкові кредити на проведення НДДКР у 2006 р. склали 23% прямих субсидій у США, 43% у Франції, а це удвічі більше, ніж загальна сума прямих субсидій у Нідерландах і в 2,2 і 1,3 рази більше, ніж в Ірландії й Австралії.

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

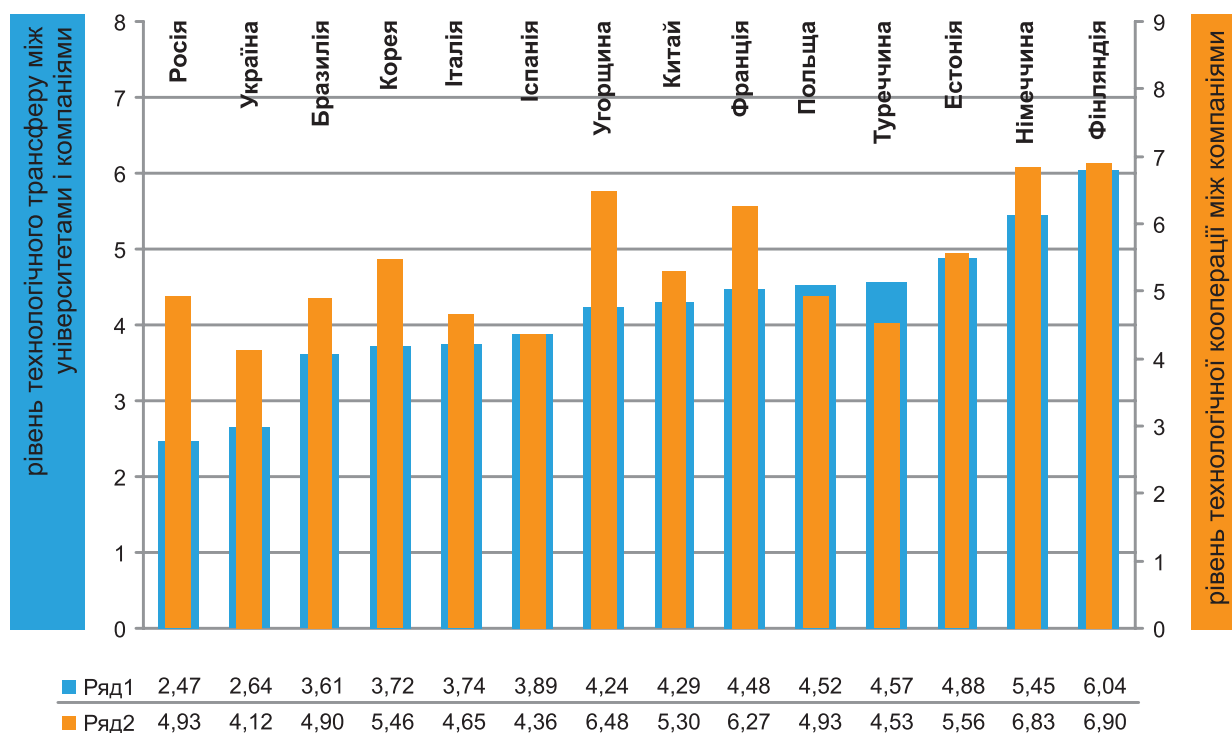
СТУПІНЬ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КООПЕРАЦІЇ, 2008

2,47 Росія	2,64 Україна 54 (49)	6,93 Сінгапур
3,36 Мексика	4,12 Україна 51 (51)	7,66 Швеція

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Чим нижчий бал, тим менший рівень технологічної кооперації між університетами та компаніями
Чим нижчий бал, тим менший рівень технологічної кооперації між компаніями

Серед усіх країн, які досліджувались IMD, Україна посіла 47-е місце за показником рівня технологічної кооперації між компаніями та 51-е місце за рівнем трансферу технологій між університетами та компаніями.

Динамічний розвиток науково-технологічної сфери значним чином визначається співробітництвом та кооперацією, що зумовлює зниження ризиків, пов'язаних із особливостями розробки новинок, ефективне спільне вирішення найважливіших завдань економічного розвитку зі значною економією часу й коштів, уникнення дублювань при здійсненні фундаментальних досліджень, а також раціональне використання національного інноваційного потенціалу.

Інноваційна система ефективна, якщо інформація вільно рухається в усіх напрямках, якщо кожний елемент інфраструктури інноваційної сфери відповідає своєму призначенню, а перехід від одного етапу життєвого циклу інновації до іншого здійснюється з мінімальними витратами.

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Чинники, які зумовлюють функціонування та розвиток науково-технологічного співробітництва:

"Pull factors"

"Push factors"

Умови, які полегшують співробітництво («Pull factors»)

Удосконалення системи управління співробітництвом з метою скорочення трансакційних витрат

Розвиток промислової кооперації за допомогою ефективної інноваційно-технологічної політики уряду

Запровадження інформаційних та комунікаційних технологій, які скорочують транскордонні, комунікаційні, інформаційні та організаційні витрати.

Гармонізація регуляторних актів та усунення бар'єрів унаслідок лібералізації економіки країни.

Практична реалізація стратегічних документів у сфері сприяння радикальним інноваційним зрушенням і технологічним нововведенням (Лісабонська стратегія, формування єдиного Європейського дослідницького простору).

Умови, які створюють потребу у співробітництві («Push factors»)

Сучасні глобалізаційні процеси і зростання важливості знань в економічному розвитку

Схожість технологій у різних країнах, що збільшує конкуренцію у галузі та конкурентний тиск на підприємства.

Розвиток інноваційних кластерів, які сприяють формуванню технологічної специфіки того чи іншого регіону.

Витрати і ризики, які асоціюються з інноваціями.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Виклик міжнародній конкуренції кинуто американськими науково-технологічними партнерствами. У їхню основу закладена нова парадигма державно-приватних взаємин, за якими уряд та приватний сектор є партнерами щодо розробки та використання нових технологій. При цьому вказані партнерства визначаються як коопераційні угоди, що поєднують у різних комбінаціях приватні промислові компанії, університети й урядові відомства, організації й науково-дослідницькі лабораторії для мобілізації ресурсів у справі спільного досягнення конкретних науково-технологічних результатів. У США законодавство, яке регламентувало науково-технологічне співробітництво між фірмами, було прийняте у 1984 році (National Cooperative Act). Цей закон не дозволяв партнерам використовувати результати спільних досліджень, а отже забороняв науково-технологічне співробітництво компаній, пов'язане із виробництвом та реалізацією інноваційної продукції. Однак вже на початку 1990-х років закон щодо кооперації і дослідницької діяльності було розширено, у тому числі з тією метою, щоб низка спільних підприємств не підпадала під санкції антитрестовського законодавства. Реалізацією нових сучасних та перспективних напрямів науково-технологічного співробітництва у США займається Управління технологічної політики, яке запроваджує програми, спрямовані на розвиток інноваційного партнерства, в рамках

якого федеральні відомства здійснюють співробітництво у подоланні бар'єрів щодо застосування високотехнологічних продуктів, а також в реалізації програми стимулювання технологічної конкурентоспроможності регіонів. За такого партнерства формується новий якісний рівень співробітництва компаній, спрямований на стимулювання розвитку, створення високооплачуваних робочих місць та конкурентоспроможного підприємництва в цілому шляхом сприяння інноваційній діяльності.

Партнерство університетів та бізнесу, **розпочате в США більш ніж 150 років тому**, є запорукою успіху комерціалізації технологій

Партнерство університетів та бізнесу є запорукою успіху комерціалізації технологій. США мають майже 150-річний досвід діяльності в цій сфері, який ґрунтується ще на положеннях закону 1862 р. про створення американської системи коледжів. Новітня ера технологічного розвитку почалася після прийняття закону Бей-Доула, який визначив правові засади взаємовідносин університетів з промисловістю. Необхідність підвищення конкурентоспроможності економіки шляхом впровадження найсучасніших технологій стала основним фактором зміцнення альянсів університетів і лабораторій з бізнесом.

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

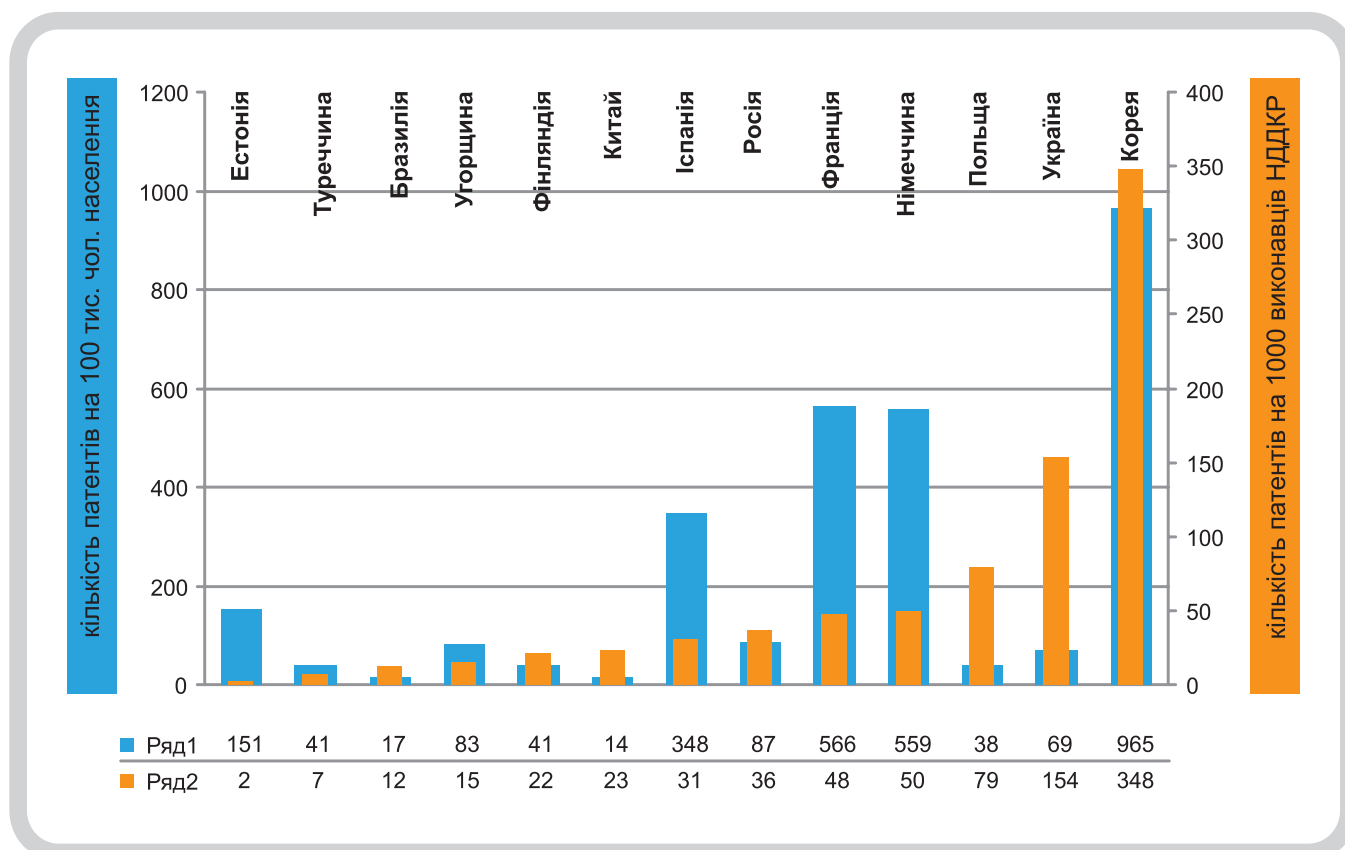
ПАТЕНТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПАТЕНТНА ПРОДУКТИВНІСТЬ, 2007

1 Індія	69 Україна 31 (31)	5 605 Люксембург
1,8 Естонія	153,8 Україна 4 (4)	348,2 Корея

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Рівень патентної діяльності визначається як відношення кількості діючих патентів до населення країни (на 100 тис. чол.). За цим показником Україна випереджає ряд країн світу, зокрема такі країни-інноватори, як Фінляндія, Бразилія та Китай.

Показник патентної продуктивності визначають як відношення кількості патентів у резидентів країни до зайнятих у сфері НДДКР.

За цим показником Україна посідає 4-е місце серед 55 країн, майже у 4 рази перевищивши середній показник по країнах. Однак не варто його автоматично відносити до конкурентних переваг вітчизняної інноваційної системи, адже за більшістю методик авторитетних міжнародних організацій враховуються передусім високотехнологічні патенти чи патенти, зареєстровані у патентних відомствах США, Європейського Союзу та Японії.

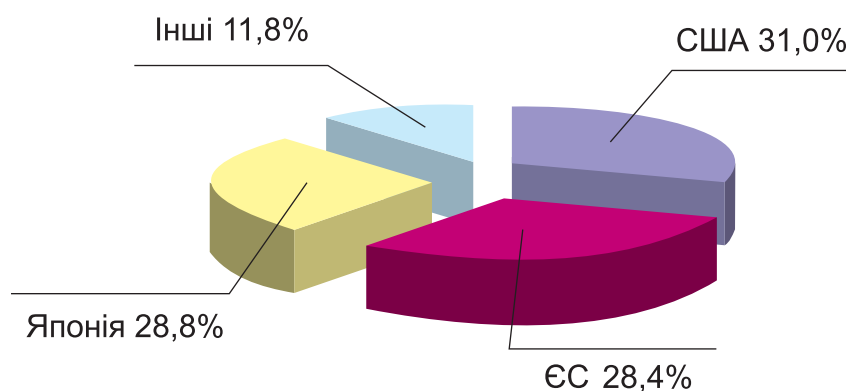
ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Інноваційна спроможність нації вимірюється перш за все патентами на винаходи, зареєстрованими у патентних відомствах США, Європейського Союзу та Японії (тріадичних патентних сім'ях). Країни відносяться до категорії «ключових інноваторів» за методикою Всесвітнього економічного форуму у випадку,

якщо вони щорічно реєструють у патентному відомстві США не менше 15 патентів на винаходи в розрахунку на 1 мільйон населення. США, країни ЄС і Японія зберігають лідируючі позиції в світі у патентуванні високотехнологічних винаходів у тріадичних патентних сім'ях.

Конкурентна карта ринку тріадичних патентів, 2005

Джерело: OECD Science, Technology and Industry Scorbard, 2007

За часткою країни в загальному обсязі тріадичних патентів, за останніми даними ОЕСР, продовжують лідирувати США — 31%, що, однак, нижче, ніж було у 1995 році (34,4%). Також зменшується частка країн ЄС (з 33% в 1995 році до 28,4% в 2005-му).

Зростає частка Японії (з 27% в 2005 році до 29% в 2005-му).

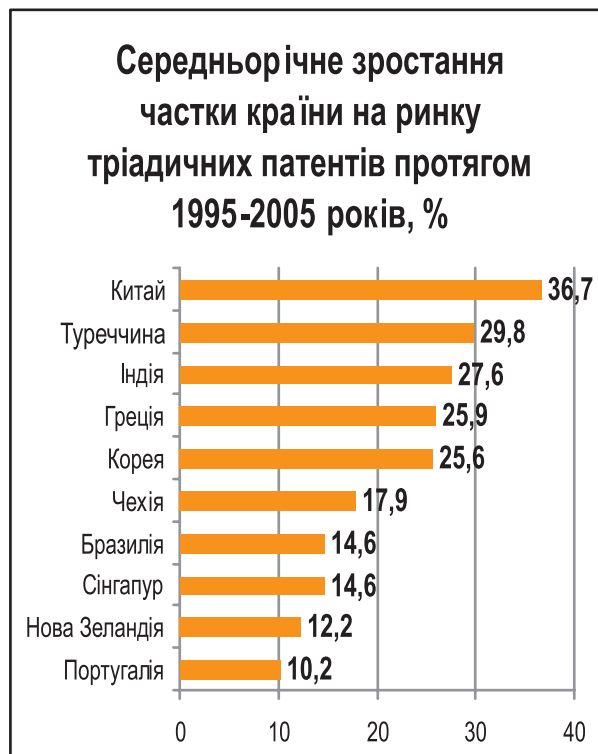
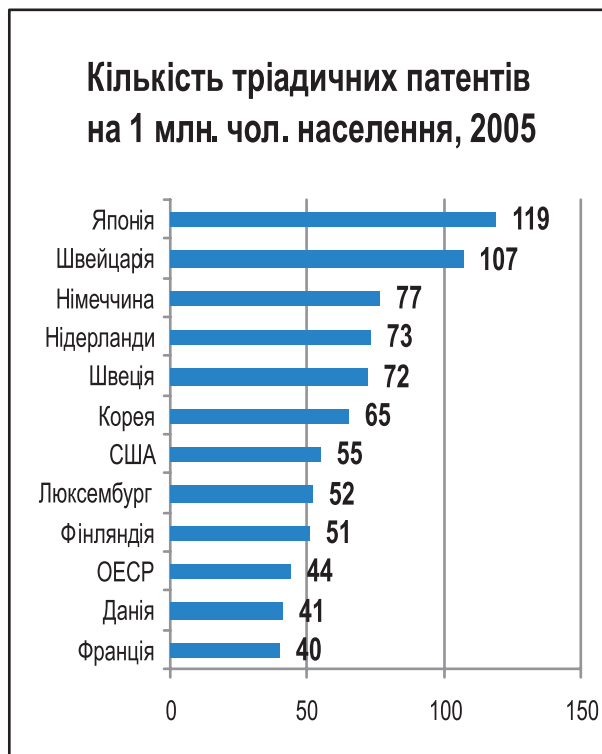
Довідка

Останнім часом спостерігається пришвидшення зростання глобалізації наукової і технологічної діяльності, включно з науковими дослідженнями. Гнучкість в управлінні транскордонними науководослідними проектами (завдяки ІКТ), зростання вартості НДДКР і основні зміни політичних заходів (більш суворі права на інтелектуальну власність або податкові знижки в НДДКР) сприяли цій тенденції.

США, країни ЄС і Японія випереджають у транскордонному співробітництві у сфері винаходів (частка патентів співавторів із більш ніж двох країн зросла майже в два рази). Міжнародне співавторство наукових публікацій зросло втричі за період з 1995 р. до 2005 р. Зазначені країни також є лідерами на світовій арені за кількістю наукових публікацій, маючи відповідно 30%, 33% і 8% від загальних світових публікацій.

ІННОВАЦІЇ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Країни-лідери в тріадичних патентних сім'ях

Джерело: OECD SCIENCE, TECHNOLOGY AND INDUSTRY: SCOREBOARD 2007 EDITION.

За показником кількості тріадичних патентів на душу населення Японія займає перше місце, за нею йдуть Швейцарія, Німеччина, Нідерланди та Швеція.

За показниками спеціалізації патентна статистика демонструє, що такі держави, як Індія, Китай, Ізраїль, Сінгапур та США концентрують свої новаторські зусилля саме на високотехнологічних галузях (комп'ютери, фармацевтика), у той час як країни-члени ЄС зосереджують свою увагу на середньо-високотехнологічних сферах (автомобільна, хімічна промисловість).

США і Японія мають порівняльну перевагу в патентуванні у сфері біотехнологій та нанотехнологій. ЄС є світовим лідером у сфері технологій, які пов'язані з охороною навколишнього середовища (тверді відходи, відновлювальні джерела енергії і зниження викидів автотранспорту). При цьому дуже активну роль відіграє Німеччина. Японія займає друге місце після ЄС в усіх трьох сферах екологічних технологій.

Довідка

Згідно з даними Управління патентів та торговельних марок США у 2007 році в США видано 89,7 тис. патентів нерезидентам країни. З них компаніям дісталось більше половини, решту патентів отримали фізичні особи. Японія отримала 36,6 тис. патентів, Німеччина відповідно 10,3 тис., Франція — 3,8 тис., Канада — 3,97 тис., Росія — 183 патенти, Угорщина 55 патентів. Україна отримала 14 патентів, що майже вдвічі менше, ніж у 2006 році.

Рекомендації РКУ:

1 У найкоротші терміни необхідно розробити і прийняти довгострокову стратегію інноваційного розвитку України на період 2009–2016 рр., створивши умови для переходу на інноваційну модель економічного зростання із визначенням пріоритетних напрямів розвитку наукової інфраструктури, досліджень та міжнародного співробітництва.

2 Пришвидшити розбудову національної інноваційної системи на основі довгострокових прогнозів, стимулювання інноваційної активності бізнесу з метою нарощення мікро- та макроекономічної конкурентоспроможності. Крім того, національна інноваційна система має бути тісно пов'язана з регіональною інноваційною політикою та функціонувати як на регіональному, так і на галузевому рівнях в єдиній системі управління процесами комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності.

3 Створити систему фінансування інноваційної діяльності — з усіх можливих джерел. Ними можуть бути приватні та державні венчурні фонди, засоби юридичних та фізичних осіб, іноземні інвестиції тощо.

4 В антимонопольне законодавство доцільно внести доповнення про те, що чинне законодавство не поширюється на сферу венчурного підприємництва та високотехнологічних компаній, а також на ті випадки злиттів та поглинань, які стимулюють інноваційну активність та нарощення інноваційних переваг:

— розробити закон про малі інноваційні фірми та фонди венчурного капіталу, у якому визначити їхній юридичний статус, а також надати їм систему певних державних гарантій, стимулів тощо;

— у законі про оподаткування прибутків підприємств і організацій слід було б перед-

бачити надання пільг щодо оподаткування венчурним фірмам та фондам;

— у законі про вищу освіту необхідно передбачити механізми партнерства університетів і підприємств та спільне патентування результатів наукових досліджень. Відсутність такого права робить механізм венчурного фінансування неідеальним.

Стимулювати розвиток мережевої форми співробітництва суб'єктів підприємницької діяльності у виді кластерів з метою посилення взаємодії між ними та об'єднання ресурсів, що дозволить активізувати інноваційну діяльність, створить нові конкурентні переваги для ведення бізнесу.

Створити Державний інноваційний банк з контрольним пакетом акцій, що належить державі, який би передбачав особливий механізм кредитування високотехнологічного сектора та патентування винаходів за кордоном.

Внести доповнення до законодавства у сфері інтелектуальної власності, якими б регулювалися взаємини, пов'язані з використанням наукового відкриття, охороною ноу-хау і передбачалась кримінальна відповідальність за розголошення комерційних таємниць:

— посилити патентне законодавство відповідно до вимог сучасних економічних відносин між новими підприємницькими структурами для вирішення суперечностей, що виникають з розширенням виключних прав; створити спеціалізований патентний суд. Необхідно чітко зафіксувати, що патент на винахід може являти собою спільну власність кількох юридичних чи фізичних осіб — у різних комбінаціях. Встановити належну компенсацію авторам за використання державою їхніх винаходів та промислових зразків за виняткових обставин. При цьому слід здійснювати жорсткий контроль за використанням патентів.

5

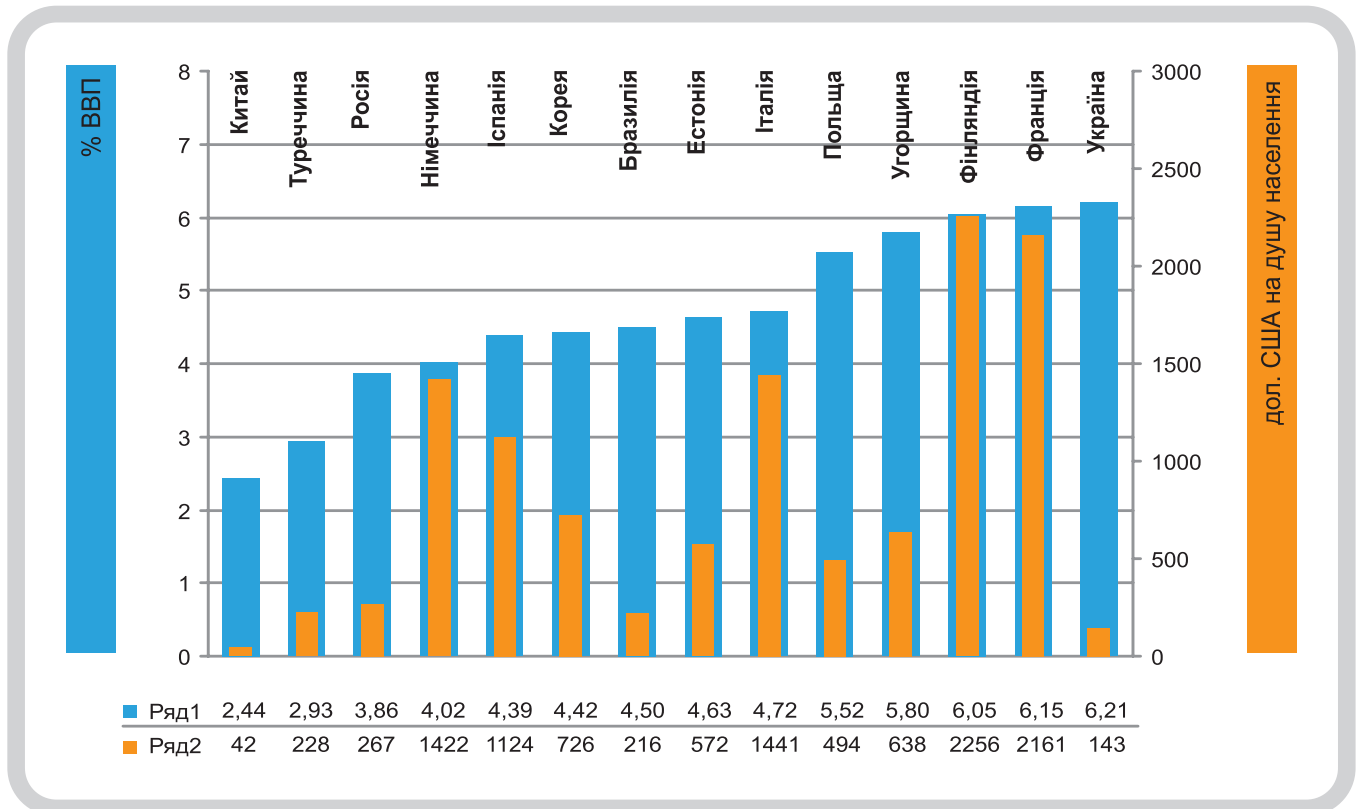
6

7

СИСТЕМА ОСВІТИ

ВИДАТКИ НА ОСВІТУ, 2006

1,4 Індонезія	6,2 Україна 7 (27)	8,3 Ізраїль
22 Індонезія	143 Україна 48 (50)	4 652 Люксембург
Мінімум рейтингу IMD	Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)	Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Україна посідає 7-е місце за рівнем державних витрат на освіту у % від ВВП, однак цей відносний показник не може в повній мірі характеризувати високу конкурентоспроможність національних освітніх послуг. Зокрема, це підтверджується рівнем витрат на освіту на душу населення, що складає 143 дол. США та відповідає лише 48-у місцю в загальному рейтингу.

XXI століття — "Ера освіти"

ЮНЕСКО проголосили XXI століття «Ерою освіти». Інформаційна революція зміщує пріоритети на розвиток і підтримку сфери освіти. Витрати на освіту є однією із найважливіших складових інвестування у людський капітал.

Експерти розглядають інтелект як основний ресурс, рушійну силу розвитку економіки, що базується на знаннях. Світовий Банк та інші міжнародні організації досліджують основні риси економіки знань та фактори, які впливають на пришвидшення зростання. Світовим Банком встановлено, що країни можуть значно пришвидшити темпи зростання економіки шляхом підвищення рівня освіти, забезпечення відкритості у міжнародній торгівлі та створення інфраструктури телекомунікацій. Отже, освітній рівень визначає спроможність населення застосовувати знання, поповнювати їх та підвищувати. Відкритість по відношенню до торгівлі, пов'язаної із трансфером технологічних знань, дає можливість отримати доступ до світової технології через товари чи послуги.

СИСТЕМА ОСВІТИ

Довідка

Динаміка державних витрат на освіту

Країни	державні витрати на освіту			
	% ВВП		% загальних державних видатків	
	1991	2002 – 2005	1991	2002 – 2005
Україна	6.2	6.4	18.9	18.9
Польща	5.2	5.4	14.6	12.7
Іспанія	4.1	4.3	—	11.0
Італія	3.0	4.7	—	9.6
Росія	3.6	3.6	—	12.9
Бразилія	—	4.4	—	10.9
Естонія	—	5.3	—	14.9
Німеччина	—	4.6	—	9.8
Франція	5.5	5.9	—	10.9
Фінляндія	6.5	6.6	11.9	12.8
Китай	2.2	1.9	12.7	13.0
Корея	3.8	4.6	25.6	16.5
Туреччина	2.4	3.7	—	—

Джерело статистичних даних: Human Development Report 2007/2008. Fighting climate change: Human solidarity in a divided world. — New York and Oxford: UNDP / Oxford University Press

Світовий досвід

Досвід високорозвинених держав світу засвідчує, що в останнє десятиріччя серед багатьох чинників, котрі зумовлюють економічне зростання та підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн, визначальною все більше стає інноваційна та креативна діяльність. Адже країни з динамічним розвитком освіти та технологій висуваються за показником конкурентоспроможності в число абсолютних лідерів. Глобальні тенденції в освіті зумовлені наступними факторами:

- по-перше, масовістю вищої освіти і її неперервним характером;
- по-друге, розширенням ринку освітніх послуг;
- по-третє, адаптацією освітнього процесу до запитів і потреб індивіда;
- по-четверте, орієнтацією на активне освоєння людиною не стільки знань, умінь та навичок, скільки методів пізнавальної діяльності;

— по-п'яте, зменшенням впливу урядів та наднаціональних організацій на систему освіти та відповідно посилення її транснаціоналізації;

— по-шосте, становленням нових форм, методів та зміною сутності і функцій освіти. Однією з найголовніших причин сучасних змін в організації і структурі вищої освіти стає загострення конкуренції між суб'єктами цієї сфери, виникають і нові форми конкурентної боротьби. Зростання глобального попиту на освіту не задовольняється традиційними методами навчання, а це в свою чергу спонукає застосовувати інноваційні технології через дистанційне навчання, комп'ютерні технології та інші нові структури, що спеціалізуються на таких видах діяльності, а саме: корпоративні, віртуальні, франчайзингові університети; офшорні зони вищої освіти; консорціуми університетів; брокери в сфері освіти; виробники програмного забезпечення, видавництва та багато інших.

СИСТЕМА ОСВІТИ

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Реформування системи освіти в США

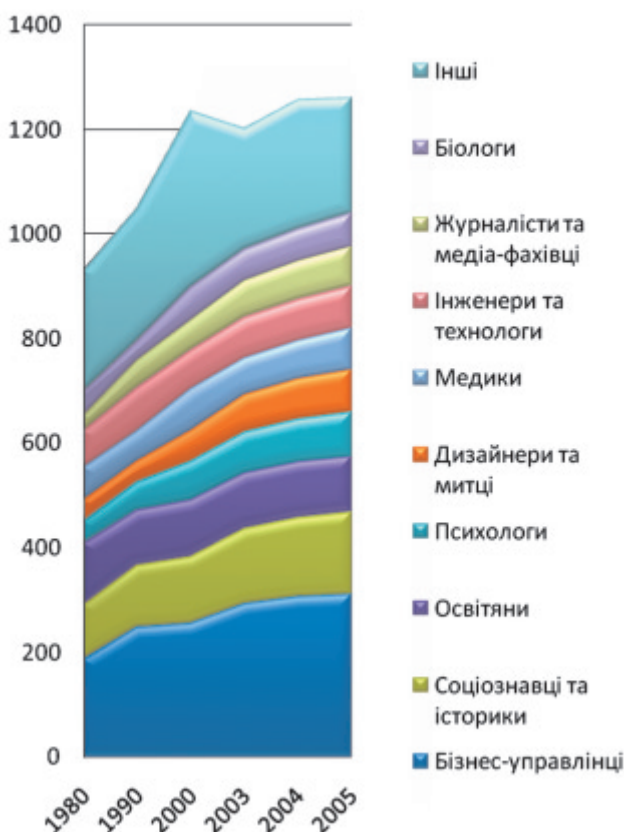
Реалії постіндустріального суспільства змусили американський уряд переглянути свою політику щодо системи освіти, яка передбачала:

- ✓ підвищення стандартів освіти, їх адаптація до вимог інформаційного суспільства;
- ✓ забезпечення шкіл необхідним обладнанням, включаючи їх під'єднання до Інтернету, розвиток сучасних методів навчання;
- ✓ цільова підтримка шкіл у депресивних регіонах;
- ✓ підготовка і перепідготовка викладацького складу;
- ✓ скорочення кількості учнів у початкових класах.

Прийняття низки програм і законів у сфері освіти дозволило США вже до початку 2000 р. 95% шкіл і 63% класних кімнат підключити до Інтернету. Не випадково приріст засобів на підтримку тільки шкільної освіти зріс у США в 2002 році майже на 12%. Це найбільший приріст серед усіх міністерств і відомств федерального уряду. Поряд із цим значна увага приділяється перепідготовці робітників у спеціальних закладах, де навчають новітнім професіям.

Аналіз американського досвіду в становленні конкурентоспроможного суспільства (1980–1990 рр.) показав,

Отримання бакалаврського ступеню в США, тис.

Джерело: U.S. National Center for Education Statistics, Digest of Education Statistics

Урядова підтримка університетів США в 2003 році, млн. дол. США

Назва установи	Обсяг НДДКР	Підтримка уряду
Всі університети	59479	26656
Університет Джона Хопкінса	1244	1137
Університет штату Каліфорнія, ЛА	849	476
Університет штату Мічиган	780	521
Університет штату Вісконсин	721	422
Вашингтонський університет, Медісон	685	576
Університет штату Вашингтон	671	393
Університет штату Каліфорнія, Сан Дієго	647	466
Стенфордський університет	603	467
Університет Пенсільванії, Пітсбург	565	346
Корнельський університет	555	327
Університет штату Пенсільванія	533	318
Університет Дюка	520	412
Університет штату Мінесота	509	346
Університет штату Каліфорнія, Берклі	507	222
Університет штату Огайо	496	197
Університет штату Іллінойс	494	220
Масачусетський Технологічний Інститут	486	291
Університет штату Каліфорнія, Девіс	482	208
Вашингтонський університет	474	419
Медичний коледж Бейлора	462	305
Всього 20 провідних університетів	12283	8069

Джерело: Національна наукова фундація США

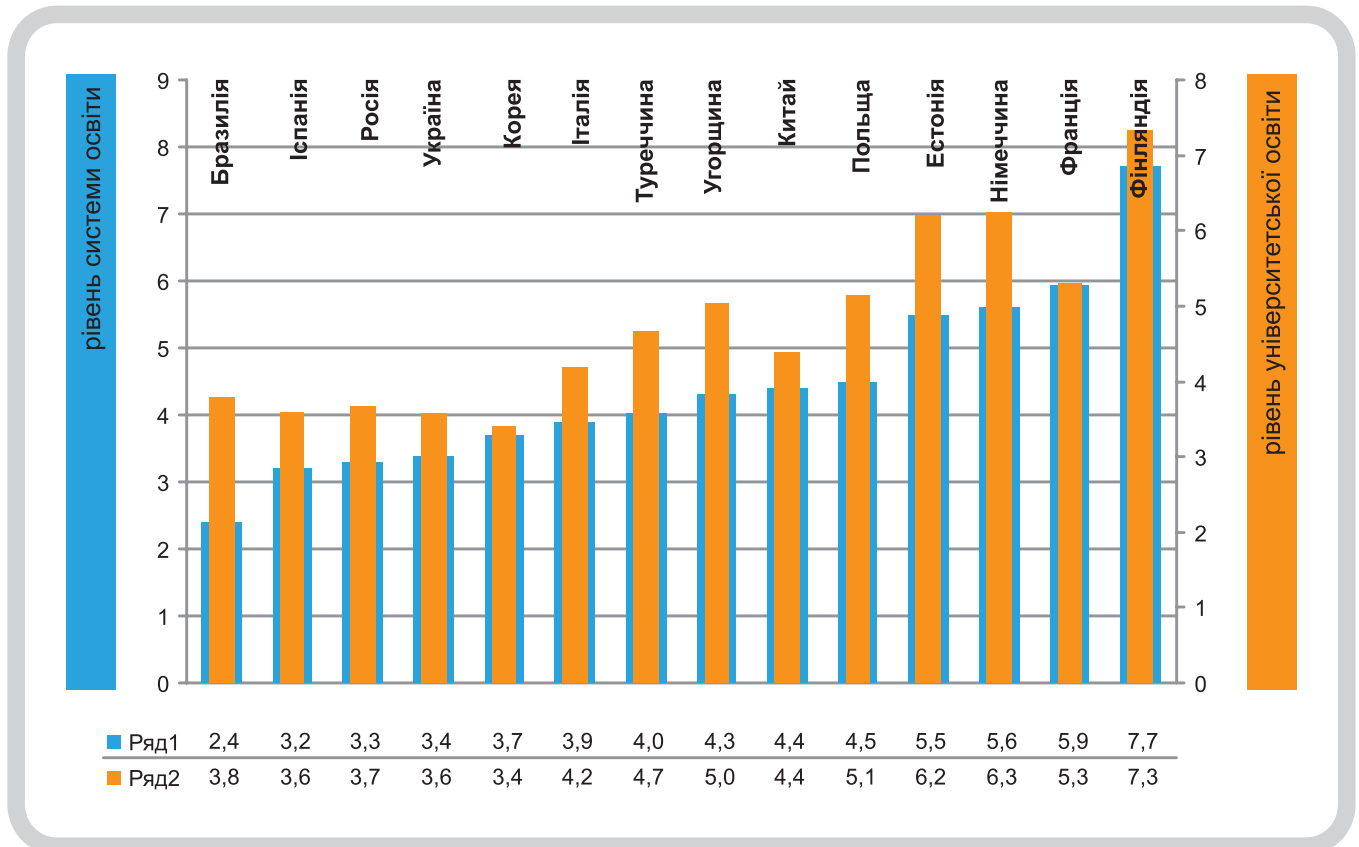
що інноваційна спроможність пов'язана не лише із науковою діяльністю, але й зі станом інженерної системи країни, що включає розробку нової продукції, організацію виробництва та комерціалізацію. Тому посилювалась підготовка інженерів, включаючи викладання науково-технічних дисциплін у середніх школах та запровадження аспірантури у ВНЗ. Це дало значний поштовх у створенні нових товарів і послуг, технічній творчості та підвищенні інноваційної діяльності в суспільстві. Як зазначив президент Американської ради з освіти Девід Уорд, надзвичайно важливим є розвиток університетської освіти. Вартість підтримки одного навчального закладу світового рівня в Європі становить близько півтора-два мільярда доларів США на рік. Але наявність такого університету відіграє роль «наукового центру» та академічного лідера для всієї системи вищої освіти у викладацькій і науково-дослідній діяльності та інноваційній системі.

СИСТЕМА ОСВІТИ

ВІДПОВІДНІСТЬ СИСТЕМИ ОСВІТИ, 2008

1,88 Перу	3,38 Україна 42 (28)	8,23 Сінгапур
3,28 Греція	3,57 Україна 51 (27)	8,19 Сінгапур

Мінімум рейтингу IMD Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007) Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

■ Вище бал — вища відповідність системи освіти вимогам конкурентоспроможної економіки
 ■ Вище бал — вища відповідність університетської освіти вимогам конкурентоспроможної економіки

Університети стають основними учасниками національних інноваційних систем, організаційними посередниками для кооперації освітніх і наукових структур з бізнесом та урядом. Метою кооперації є об'єднання зусиль для вирішення міждисциплінарних завдань освіти і науки та інноваційної діяльності.

Фахівці стверджують, що найбільш значною подією в розвитку освітньої діяльності кінця XX – початку XXI століття є виникнення вищої ліги світових університетів, або «університетів світового класу», які використовують як конкурентні, так і партнерські стратегії для нарощування якості освітніх послуг. Конкурентоспроможність стає універсальною вимогою, що ставиться відкритою економікою до будь-якого суб'єкта міжнародних економічних відносин.

СИСТЕМА ОСВІТИ

Довідка

Міжнародна конкурентоспроможність університету — це його здатність займати та утримувати стійкі конкурентні позиції на глобальному ринку освітніх послуг. Низька конкурентоспроможність університетів, а також недостатня інтеграція науки і виробництва свідчать про необхідність реформування вітчизняних закладів вищої освіти. Інноваційна освіта передбачає навчання в процесі створення нових знань шляхом

інтеграції фундаментальної науки, навчального процесу і виробництва.

Найвищі стандарти якості освіти в умовах глобалізації можуть бути забезпечені лише за допомогою збільшення і диверсифікації фінансових потоків. Здатність університету адаптуватись до викликів та змін, реагувати на зміну попиту прямо залежить від ступеня наданої університету автономії і його ролі в національній інноваційній системі.

Розподіл найконкурентоспроможніших університетів

Країни	% від Топ 100	% від Топ 500	% від світового ВВП	% від населення планети
США	53,5%	32,5%	27,4%	4,6%
Великобританія	10,9%	8,2%	4,9%	0,9%
Німеччина	5,9%	8,0%	6,0%	1,3%
Росія	1%	0,4%	2%	2,2%
Китай	—	2,7%	5,5%	20,1%

Джерело: Інститут вищої освіти при Шанхайському університеті Джіао Тонг

У США проживає близько 5% населення планети і виробляється близько 27% світового ВВП. За усіма оцінками авторитетних міжнародних організацій це держава високого конкурентного статусу. Там знаходиться більше половини зі 100 найкращих університетів світу. В Китаї навпаки — на 20% від населення Землі немає жодного висококонкурентоспроможного вищого навчального закладу.

Світовий досвід

Якість освіти — це ключовий показник конкурентоспроможності вищих навчальних закладів, що характеризує не тільки відповідність освіти певним цілям, вимогам і стандартам, але й перш за все високу компетентність випускників, що визначає цю конкурентоспроможність на глобальному ринку праці. Однак за останні роки в критеріях якості вищої освіти відбулися значні зміни. Якісна освіта передбачає наявність сучасного обладнання в аудиторіях, наукових лабораторіях, гуртожитках.

Новітні навчальні плани все більше базуються не на підручниках, а на останніх інформаційних джерелах. Інформація для студентів сканується і розміщується в Інтернеті, з метою доступу до неї в різний час та з різних місць. Досягнення в науці та освіті завжди були результатом колективних зусиль, які здійснювалися в межах конференцій, семінарів, спільних віртуальних лабораторій тощо. Але ступінь залучення вчених, науковців до спільного використання знань, колективного

створення початкових науково-методичних матеріалів експерти порівнюють з тектонічним зрушенням і розглядають як виникнення метаякості університету, що буде стрімко розвиватись у майбутньому.

Так, один з найконкурентоспроможніших університетів світу — Технологічний інститут штату Массачусетс докладає великих зусиль, щоб підвищити освітній потенціал власної електронної мережі, яка стає важливим засобом самоосвіти, а саме забезпечує онлайн-доступ до всіх своїх учбових матеріалів, планів, вправ, рішень, базових праць на безкоштовній основі. П'ятсот курсів уже перекладені в електронну форму, а решта 1500 повинні бути перекладені до закінчення 2008 року. Аналогічна політика відкриття інтелектуальних ресурсів ведеться також за ініціативою багатьох конкурентоспроможних університетів, що виражається в щоденній появі семи мільйонів нових сторінок, багато з яких навіть і не існує у друкованих версіях.

СИСТЕМА ОСВІТИ

Рейтингування «університетів світового класу»

Останні п'ять років спостерігається значне збільшення кількості міжнародних і національних рейтингів та підвищення їх значущості для ефективного функціонування вищих навчальних закладів, посилення їх присутності як на глобальному ринку освітніх послуг, так і на національному. У цьому контексті важливим є дослідження конкурентних переваг університетів світового рівня та факторів, що зумовлюють їх високу міжнародну конкурентоспроможність.

Так, у рейтингу 50 найконкурентоспроможніших університетів світу, який розроблений експертами «The Times Higher Education Supplement» (THES-QS), перші місця займають американські та британські вищі навчальні заклади.

Найконкурентоспроможніші університети світу за методикою THES-QS

Рейтинги	Найменування	Країна
1	Гарвардський університет	США
2	Кембриджський університет	Великобританія
3	Йельський університет	США
4	Оксфордський університет	Великобританія
5	Лондонський Імперіальний коледж	Великобританія
6	Прінстонський університет	США
7	Каліфорнійський інститут технологій	США
8	Чикагський університет	США
9	Лондонський університетський коледж	Великобританія

Це зумовлено структурними та організаційними факторами, які дозволяють цим освітнім закладам займати високі конкурентні позиції на глобальних ринках освітніх послуг. Серед наявних переваг — диверсифікація навчальних закладів та вільний вибір курсів і тем для наукових досліджень, науково-дослідної та освітньої діяльності, залучення іноземних студентів, урядова підтримка фундаментальних досліджень, ефективний відбір студентів.

В основу рейтингу THES-QS входять показники за такими критеріями, як якість наукових досліджень, оцінка рівня підготовки випускників graduate employability, міжнародні зв'язки, якість навчання.

Сюди відносяться також: оцінка вищих навчальних закладів професорами та роботодавцями, співвідношення між кількістю іноземних викладачів на факультеті і загальною кількістю викладачів та співвідношення між кількістю іноземних студентів і загальною кількістю студентів університету, співвідношення між кількістю студентів і кількістю штатних співробітників в університеті, а також імпакт-фактор публікацій факультету.

Джерело: Source: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, Digest of Education Statistics 2008.

Коментар і рекомендації

У країна, як нова незалежна держава, поступово інтегрується до сучасного світу, головна ознака якого — глобальна взаємозалежність, що охоплює та видозмінює політичні, економічні, соціальні й екологічні умови розвитку. Для нашої країни економічна глобалізація полягає насамперед у якісно нових зовнішніх умовах розвитку, які обов'язково необхідно враховувати, зокрема в контексті конкурентоспроможності національної економіки.

Важливо усвідомлювати, що сучасна парадигма міжнародного господарського поступу формується на основі постіндустріальних цінностей, коли конкурентоспроможність країн визначається їхніми динамічними перевагами з пріоритетом знань, інновацій та інформації, а не статичними чинниками, пов'язаними — переважно або й виключно — із забезпеченістю матеріальними і трудовими ресурсами. Країни-лідери демонструють усталену внутрішню і міжнародну конкурентоспроможність, реалізуючи постіндустріальну стратегію розвитку. Для них характерним стає: різке зниження сировинної і частково енергетичної залежності внаслідок цілеспрямованого нарощування сфери послуг; реструктуризація міжнародних ринків масових споживчих товарів; пріоритетність нового самостійного, справді стратегічного і глобально конкурентоспроможного продукту — знань та інформації; переорієнтація інвестицій з розширення виробництва і накопичення матеріальних активів на розвиток «людського капіталу».

Постіндустріальна економіка має яскраво виражений інноваційний характер, коли нові відкриття, винаходи, технології, товари і послуги з'являються не епізодично чи спонтанно, а стають постійною і найважливішою складовою економічного прогресу. Все більше це економіка матеріалізованих знань. А інформація (доступ до сучасних знань і засобів зв'язку) поряд із землею, капіталом і працею стає не тільки самостійним, а й визначальним фактором виробництва.

У глобалізаційному контексті для України актуальними є не просто питання забезпечення факторної конкурентоспроможності (для чого є необхідні, хоча до останнього часу і не використані, ресурсно-технологічні передумови — запаси корисних копалин, сільськогосподарські угіддя,

кваліфікована робоча сила, науково-технічна база, вигідне геоекономічне становище), а проблема трансформації початкових (факторних) переваг в інвестиційні та науково-технологічні. Для цього потрібна чітка і досить жорстка державна стратегія з концентрацією ресурсів на відповідних пріоритетах, серед яких освіта повинна стати одним з найважливіших факторів забезпечення економічного і соціального розвитку країни, відтворення і розвитку її інтелектуального потенціалу. Інноваційна модель розвитку України об'єктивно зумовлює необхідність модернізації освітньої сфери. Серед першочергових заходів розвитку національної системи вищої освіти слід виокремити наступні:

По-перше, формування національної української моделі вищої освіти, в основу якої має бути покладена освітня модель континентального типу (Німеччина, Франція, скандинавські країни); її характерними ознаками є: патерналізм держави по відношенню до університетів; доступність вищої освіти загалом; підтримка академічної свободи університетів. А складовими виступають:

- автономізація вищої освіти шляхом підвищення фінансової та адміністративної незалежності вузів, сприяння їхній самостійності, розширенню прав у вирішенні питань інноваційної, науково-технічної, кадрової політики;
- оптимізація системи освітніх закладів вищої школи через скорочення їхньої чисельності, консолідацію дрібних вузів у єдині освітні центри, концентрацію державних фінансових ресурсів у великих вузах дослідницького типу, їх пришвидшене інтегрування в глобальну інноваційну систему;
- створення і розвиток на базі провідних університетів та академічних установ технопарків, технополісів, зон технологічного розвитку, а також науково-технічних центрів загальнодержавного значення, які забезпечуватимуть практичне застосування нових знань і технологій у промисловості, з метою підвищення інвестиційної привабливості, міжнародної конкурентоспроможності національної освіти загалом та збільшення її внеску у формування економіки знань;
- впровадження механізмів партнерства університетів та підприємств і спільного патентування результатів їхніх наукових досліджень.

По-друге, удосконалення системи бюджетного фінансування освітніх закладів (видатки на освіту не повинні залежати від економічної ситуації в країні) та гарантування його достатніх обсягів як шляхом законодавчого закріплення, так і через суворе дотримання його обов'язкової норми (не менше 8% ВВП). Складові:

- розробка і практичне запровадження механізму додаткового фінансування освітньої діяльності вузів на основі строкових (2–3 роки) блок-грантів, які надаватимуться державою вищим навчальним закладам на конкурсній основі, враховуючи результативність їхньої діяльності, наявність наукових кадрів, національний чи міжнародний рейтинги. Фінансування університетського сектора науки має стати також здебільшого грантовим і здійснюватися за посередництва фондів цільового спрямування, в т.ч. приватних, благодійних та венчурних;
- створення системи доступних кредитів на освіту; підвищення якості освіти через модернізацію матеріально-технічної бази закладів освіти, забезпечення викладачам гідної оплати праці та зниження навчального навантаження тим педагогічним працівникам, які займаються дослідницькою діяльністю; основою для оцінки праці вчених та присудження наукових ступенів повинні стати світові стандарти;
- забезпечення прозорої системи заохочення наукової та педагогічної інноваційної діяльності шляхом пільгового оподаткування неприбуткових за своєю сутністю освітніх та наукових організацій і товариств, цільових благодійних фондів і внесків на розвиток науки.

По-третє, сприяння розробці університетами власних кодексів соціальної відповідальності та їх практичне застосування шляхом активізації участі у діяльності вузів представників місцевих громад, органів самоврядування, етнічних меншин і представників бізнесу, їхнього входження до складу університетського управління. Зокрема:

- збереження функцій держави щодо контролю якості навчання із переданням відповідних контролюючих повноважень спеціалізованим освітнім агентствам, міжнародним інституціям у сфері освіти, профільним неурядовим організаціям з метою забезпечення ви-

сокої якості послуг на освітньому ринку та збалансування інтересів його основних учасників;

- інтенсифікація участі національних університетів в соціальному та економічному житті країни, регіону, їхнє перетворення у ключових суб'єктів національних і регіональних інноваційних систем.

По-четверте, поглиблення процесів інтернаціоналізації вітчизняної сфери вищої освіти із належним фінансуванням, організаційно-нормативним забезпеченням та обов'язковим узгодженням із освітніми закладами та українською громадськістю для полегшення доступу освітян і науковців до глобальних освітніх і дослідницьких ресурсів, їхнього виходу на міжнародні освітні ринки:

- включення провідних українських вузів та академічних наукових установ до міжнародних систем цитування (зокрема EPSCO);
- сприяння розбудові міжнародного освітнього діалогу, формуванню глобальних міжуніверситетських партнерств за участю українських закладів вищої освіти, інтенсифікації спільних наукових досліджень українських науковців із зарубіжними партнерами (університетами, корпораціями, профільними освітніми інституціями), їхній участі у міжнародних програмах удосконалення вищої та післявузівської професійної освіти. Спрощення системи визнання іноземних документів про вищу освіту в Україні та українських документів щодо набуття певного освітнього фаху за кордоном;
- створення національної системи рейтингування закладів вищої освіти за показниками якості освітніх послуг, забезпеченості кваліфікованими кадрами, результативності наукової діяльності та міжнародного співробітництва, а також якісного рейтингування з боку працедавців. Здійснення моніторингу міжнародних систем рейтингування освітніх закладів.

Всі ці заходи потребують належних законодавчих змін і розробки та реалізації низки державних програм в освітній сфері.

(Матеріали надано **Д. Г. Лук'яненко**, доктором економічних наук, професором, деканом факультету міжнародної економіки і менеджменту ДНБЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», заслуженим діячем науки і техніки України)

РИНОК ПРАЦІ

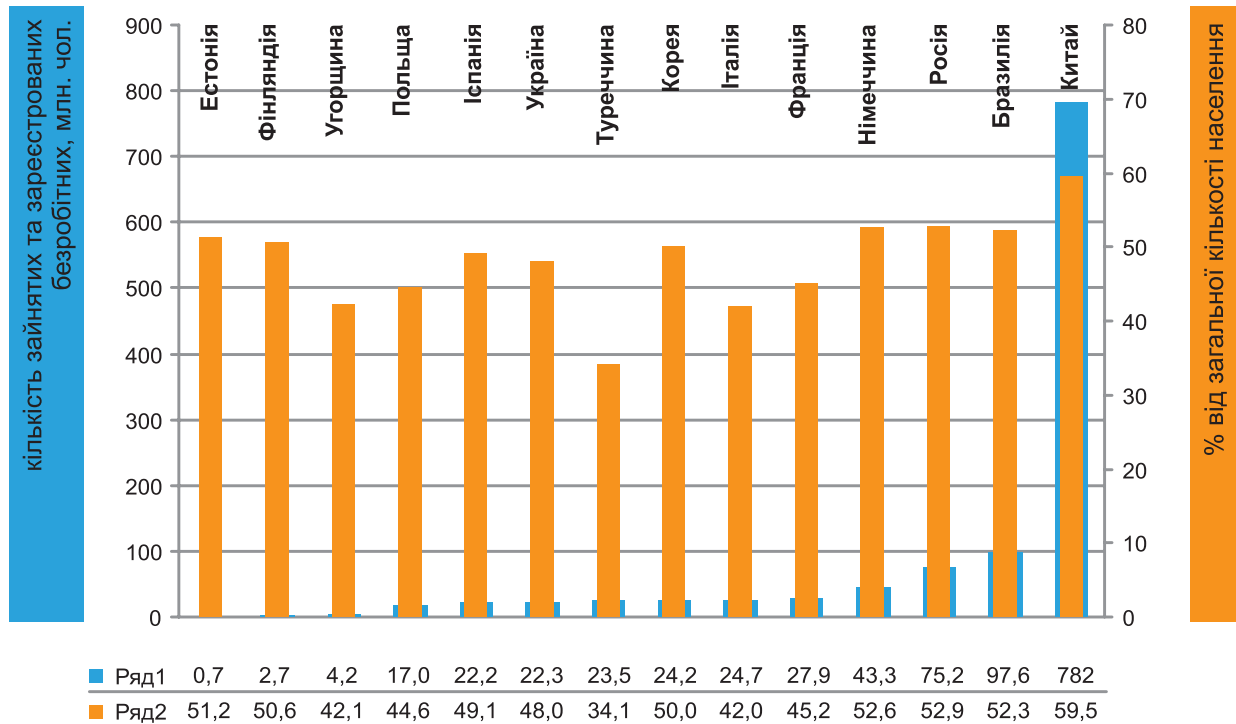
РОБОЧА СИЛА, 2007

0,35 Люксембург	22,3 Україна 17 (17)	782,2 Китай
27,88 Йорданія	48 Україна 34 (31)	73,9 Перу

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Серед досліджуваних країн Україні властивий помірний показник обсягу робочої сили відносно населення (48%) із невисокою динамікою зростання кількості економічно активної його складової (0,35% середньорічного приросту за 2007 р.).

На ринку праці України протягом 2000–2007 рр. спостерігалися такі тенденції:

- стабілізація кількості економічно активного населення у віці 15–70 років на рівні 22,3 млн. чол., працездатного віку — 20,5 млн. чол.;
- поступове збільшення зайнятого населення до 21 млн. чол. — у віці 15–70 років, 19,2 млн. чол. — працездатного віку; відповідне скорочення безробітного населення;
- подальше зростання чисельності працюючих у приватному секторі економіки;
- збереження негативних тенденцій щодо чисельності працюючих на державних підприємствах з одночасним зниженням середньорічних темпів їх вивільнення.

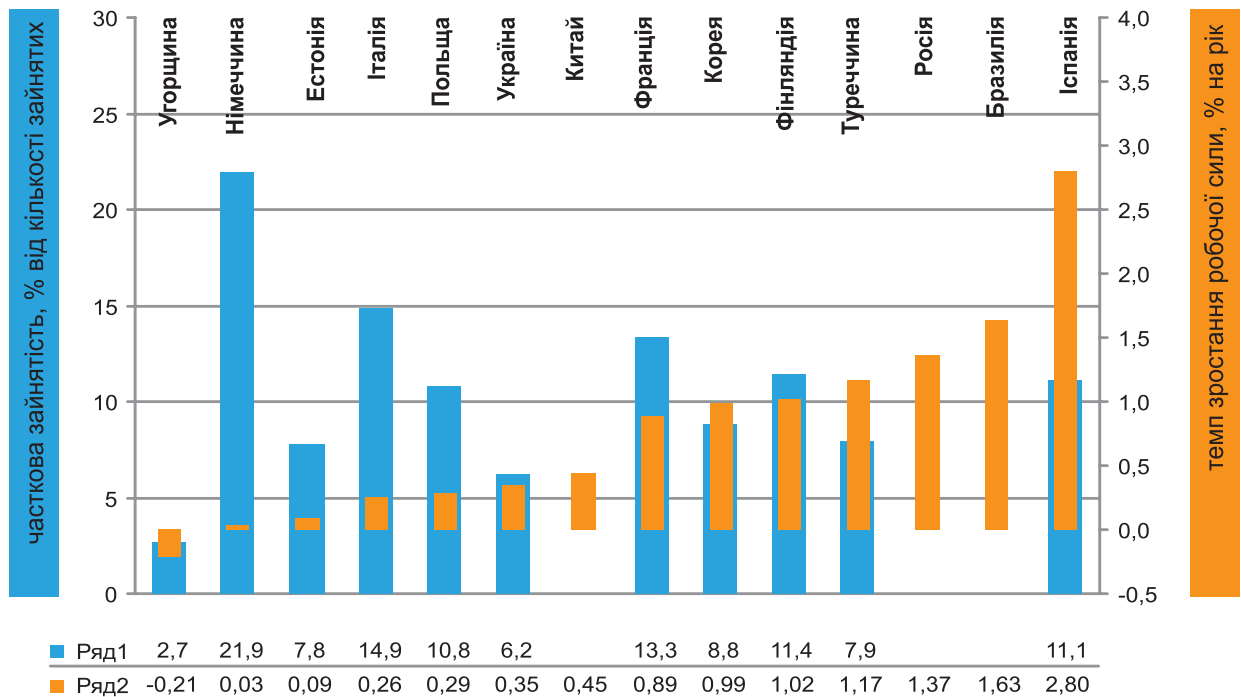
Формування гнучкого і такого, що швидко реагує на динаміку економічних перетворень, ринку праці — одна з головних умов створення сучасного ринкового механізму підтримки збалансованості суспільного виробництва, розвитку соціально-орієнтованої економіки України.

РИНОК ПРАЦІ

ЧАСТКОВА ЗАЙНЯТІСТЬ ТА ЗРОСТАННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ, 2007

1,8 Болгарія	6,2 Україна 37 (34)	35,5 Голландія
0,21 Угорщина	0,35 Україна 46 (51)	12,28 Венесуела

Мінімум рейтингу IMD Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007) Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

■ Дані щодо часткової зайнятості в Китаї, Росії та Бразилії — відсутні

За показником часткової зайнятості Україні серед досліджуваних країн притаманний найнижчий рівень, який у 3,5 рази менший від рівня Німеччини та у 2,5 рази — Італії.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

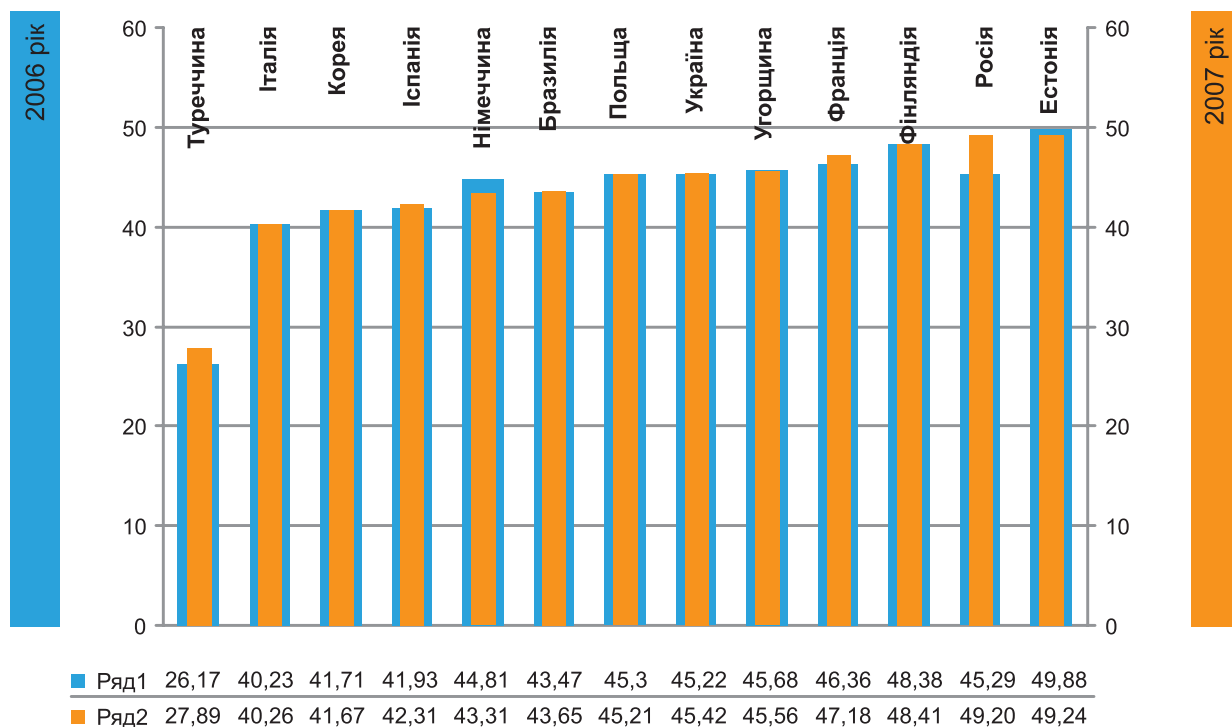
Актуальні питання функціонування та регулювання ринку праці Китаю

Особливості національного ринку праці в Китаї зумовлені поступовістю ринкових перетворень, що здійснюються в КНР. Державна політика на ринку праці визначається специфікою демографічної ситуації та існуючим економічним потенціалом країни: значна кількість працездатного населення із відносно низьким рівнем освіти, кваліфікації та доходів; висока зайнятість населення сільськогосподарською працею, яка не забезпечує потреб розширеного відтворення їхнього

трудового потенціалу; процес пришвидшеної трансформації, спрямованої на формування постіндустріальних засад економічного розвитку, інтенсифікацію економіки. Для забезпечення якісного економічного зростання в країні ще не створено відповідної системи освіти та професійної підготовки, тому залишається проблема наявності великої армії некваліфікованої робочої сили, вирішення якої потребує підтримки і розвитку домогосподарського виробництва.

ПИТОМА ВАГА ЖІНОК У РОБОЧІЙ СИЛІ, %, 2007

	14,9 Йорданія	45,22 Україна 25	49,88 Естонія
	14,9 Йорданія	45,42 Україна 20	57,25 Таїланд
Мінімум рейтингу IMD	Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)		Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Зайнятість жінок в Україні характеризується високим відносним показником (45,42% від усієї робочої сили), який є набагато вищим, ніж в Італії, Кореї, Іспанії, Німеччині, Бразилії, однак відстає від Франції, Фінляндії, Росії, Естонії.

За минуле десятиріччя поліпшення статусу жінок на ринку праці в усьому світі значною мірою не звузило гендерного розриву у цій сфері. З 1996 року частка працюючих жінок на уразливих видах робіт — переважно безкоштовно працюючих сімейних або самозайнятих працівників, які виконують роботу за власний рахунок (з оплатою залежно від виробітку або з визначеною ставкою) — зменшилася з 56,1% до 51,7%. За середньосвітовими показниками станом на 2006 р. рівень безробіття серед жінок становив 6,6% проти 6,1% рівня безробіття чоловіків. На кожні 100 економічно активних чоловіків припадало менш ніж 70 економічно активних жінок. Упродовж останнього часу сфера обслуговування стала першим роботодавцем жінок, випередивши сільське господарство. У 2007 році 36,1% жінок працювали в галузі сільського господарства, а 46,3% — у сфері обслуговування. Для порівняння, у відповідних галузях працювало 34,0 і 40,4% чоловіків.

Довідка

Світові тенденції зайнятості чоловіків і жінок

Показники	Загалом		Чоловіки		Жінки	
	1996	2006	1996	2006	1996	2006
Робоча сила (млн. чол.)	2 644,2	3 090,9	1 592,2	1 852,0	1 052,0	1 238,9
Чисельність зайнятих (млн. чол.)	2 482,8	2 895,7	1 497,5	1 738,6	985,4	1 157,1
Чисельність безробітних (млн. чол.)	161,4	195,2	94,7	113,4	66,7	81,8
Робоча сила відносно населення, %	66,7	65,5	80,5	78,8	53,0	52,4
Чисельність зайнятих відносно населення, %	62,6	61,4	75,7	74,0	49,6	48,9
Рівень безробіття, %	6,1	6,3	5,9	6,1	6,3	6,6

Джерело: ILO, Global Employment Trends Model, 2006.

В Україні досягнуто вагомих позитивних зрушень у гендерній сфері.
Зокрема, започатковано створення національної
нормативно-правової бази з питань, які стосуються проблем сім'ї,
жінок та рівності жінок і чоловіків.

Прийнято Декларацію про загальні засади державної політики України
стосовно сім'ї та жінок (від 5 березня 1999 р.),

Концепцію державної сімейної політики (від 17 вересня 1999 р.),

Національний план дій щодо поліпшення становища жінок
та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві
на 2001–2005 рр. (від 6 травня 2001 р.),

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок
і чоловіків», що набрав чинності з 1 січня 2006 р.

Закони України та відповідні нормативно-правові акти передбачають
відсутність дискримінації жінок.

Конституцією України (стаття 24) гарантоване забезпечення рівності прав
жінки і чоловіка, а також створення умов,

які надають жінкам можливість поєднувати працю з материнством.

Національне законодавство щодо жіночої праці враховує чинні
міжнародні законодавчі акти, ратифіковані Україною.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

В результаті формування стійких міграційних потоків створюються так звані транснаціональні міграційні мережі, які сприяють зниженню витрат та ризику, пов'язаних з міграцією, та підтримують неперервний міграційний потік. Для африканських мігрантів вже давно стало традицією фінансувати кошти в економічний розвиток країн їхнього походження. Одна з таких мереж — Réseau des Associations de Développement de la Vallée du Fleuve Sénégal, яка об'єднує мігрантів із Сенегалу, Малі та Мавританії і офіційно зареєстрована у Франції, займається фінансуванням у себе на Батьківщині проектів будівництва мечетей, шкіл, оздоровчих центрів та гідротехнічних споруд. За подібним принципом функціонує інша мережа мігрантів — Gidimaha Jikké Association — організація іммігрантів з малійського регіону Кай (Kaye) із теперішнім місцем проживання у Seine-Saint-Denis (Франція). Члени цієї мережі зайняті поліпшенням інфраструктури, зокрема будівництвом транспортних мереж. Також існує ціла низка формальних механізмів, через які бізнес-діаспора сприяє міжнародній торгівлі та інвестиціям. До них можна віднести:

Кількість мігрантів, необхідна для сталих показників чисельності населення в ЄС:

1,5 млн./рік

мережі діаспор, такі як Південноафриканська діаспорна мережа (SADN), Ліванська ділова мережа (LBN), Індійська професійна асоціація силіконової долини (SIPA);

по-друге, торговельні палати, орієнтовані на діаспори, такі як Федерація індійських торгово-промислових палат (FICCI), Ка-

рибська американська торгово-промислова палата (CACCI);

по-третє, урядові агентства сприяння інвестиціям діаспор — Індійський інвестиційний центр (IIC), Вірменське агентство розвитку (ADA).

Фахівці ООН та ОЕСР здійснили моделювання необхідної чисельності мігрантів на майбутнє у ЄС, США та Японії (період до 2050 р.), щоб зберегти таку кількість населення, у тому числі працездатного віку, яка мала місце станом на 1995 р.

Згідно із проведеними оцінками для збереження кількості населення у ЄС на стійкому рівні необхідно щорічно залучати близько 1 млн. мігрантів, а для форму-

Підвищення зайнятості населення за Лісабонською стратегією:

70% чоловіки

60% жінки

вання сталих показників чисельності населення працездатного віку — більше 1,5 млн. мігрантів. У ЄС порівняно з Японією та США найбільша потреба у мігрантах спостерігатиметься до 2010 р. та в період 2030–2040 рр. із відповідним максимальним показником, близьким до 20 млн. чол. у 2035 р., та з подальшою стабілізацією міграції після 2040 р. Необхідність поліпшення демографічної ситуації та показників зайнятості населення у зв'язку з його постійним старінням, зменшенням рівня народжуваності та іншими економічними чинниками відображена у цілях Лісабонської стратегії економічного розвитку ЄС, якими передбачається спрямування економічної політики країн-членів Європейського Союзу на підвищення зайнятості населення до рівня 70% (для населення віком 15–64 років), а для жінок — більше 60%.

РИНОК ПРАЦІ

ВІДПРАЦЬОВАНИЙ ЧАС ТА ЗАРОБІТНА ПЛАТА

1 607 Франція

1802 Україна 43 (43)

2 385 Мексика

41,03 Норвегія

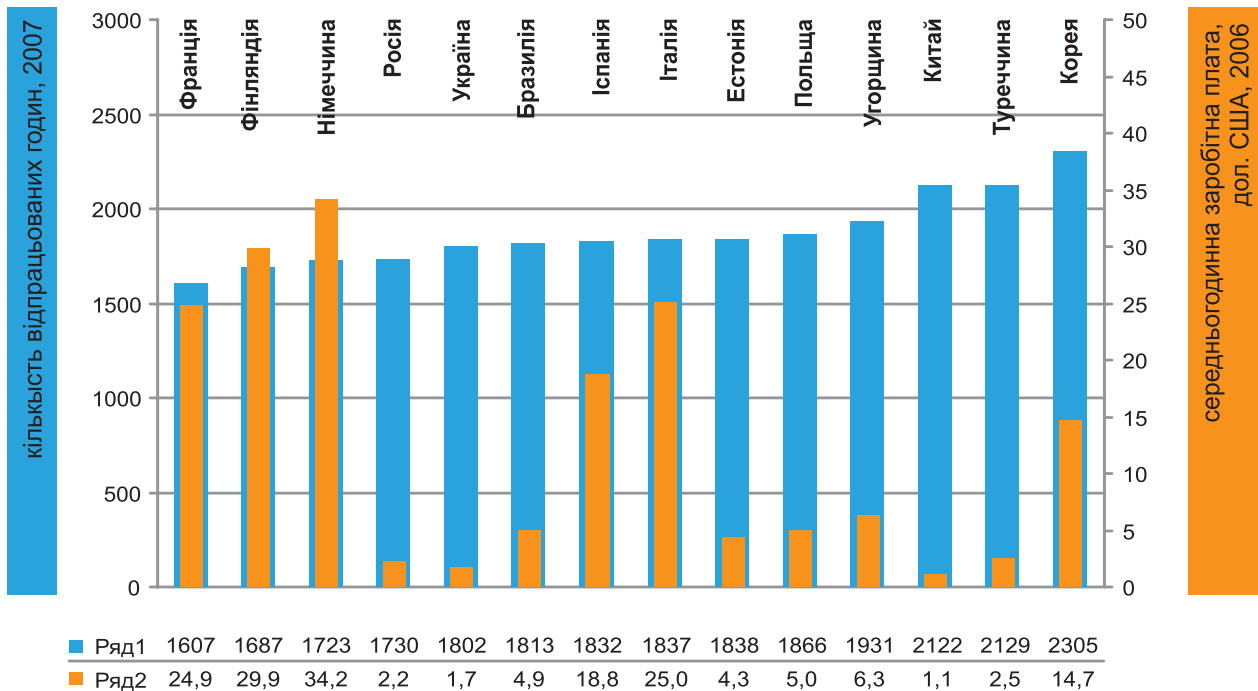
1,74 Україна 8 (9)

0,33 Індонезія

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Середньомісячна номінальна заробітна плата в Україні у 2007 р. становила 1 351 грн. та перевищила на 29,7% відповідний показник у попередньому році й більш ніж удвічі прожитковий мінімум для працездатної особи, що діяв у грудні (568 грн.). Одним з основних важелів політики держави у сфері оплати праці є підвищення в законодавчому порядку соціальних гарантій — мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму. Проте в Україні мінімальний рівень оплати праці є значно нижчим від відповідних стандартів країн ЄС і становить 63 євро. Наприклад, серед держав, які нещодавно приєдналися до ЄС, рівень мінімальної заробітної плати у грудні 2007 р. складав від 92 євро у Болгарії до 288 — у Чехії. Частка неофіційних доходів українців, за різними оцінками, становить 15–45%.

У 2007 р. темпи зростання номінальної заробітної плати залишилися майже на рівні попереднього року і коливалися від 17,3% у державному управлінні до 35,2% у фінансових установах. Разом з тим у виробничих видах діяльності зростання заробітної плати порівняно з 2006 р. відбувалося більш високими темпами — від 21,1% у целюлозно-паперовому виробництві, видавничій діяльності і до 35,0% у виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції. Усупереч відчутному підвищенню заробітних плат в Україні у 2005–2006 роках її відставання від інших держав за цим показником не лише не зменшилося, а в більшості випадків навіть зросло. Самі ж розміри відставання виглядають украй переконаливими, особливо порівняно зі Словенією (1049 євро в 2006 році), Чехією (549 євро), Угорщиною (484 євро), Польщею (473 євро).

Джерело: Державний комітет статистики України;

Е. Лібанова. Кому вигідна дешева робоча сила?//Дзеркало тижня. — № 16 (645), 2007 рік

РИНОК ПРАЦІ

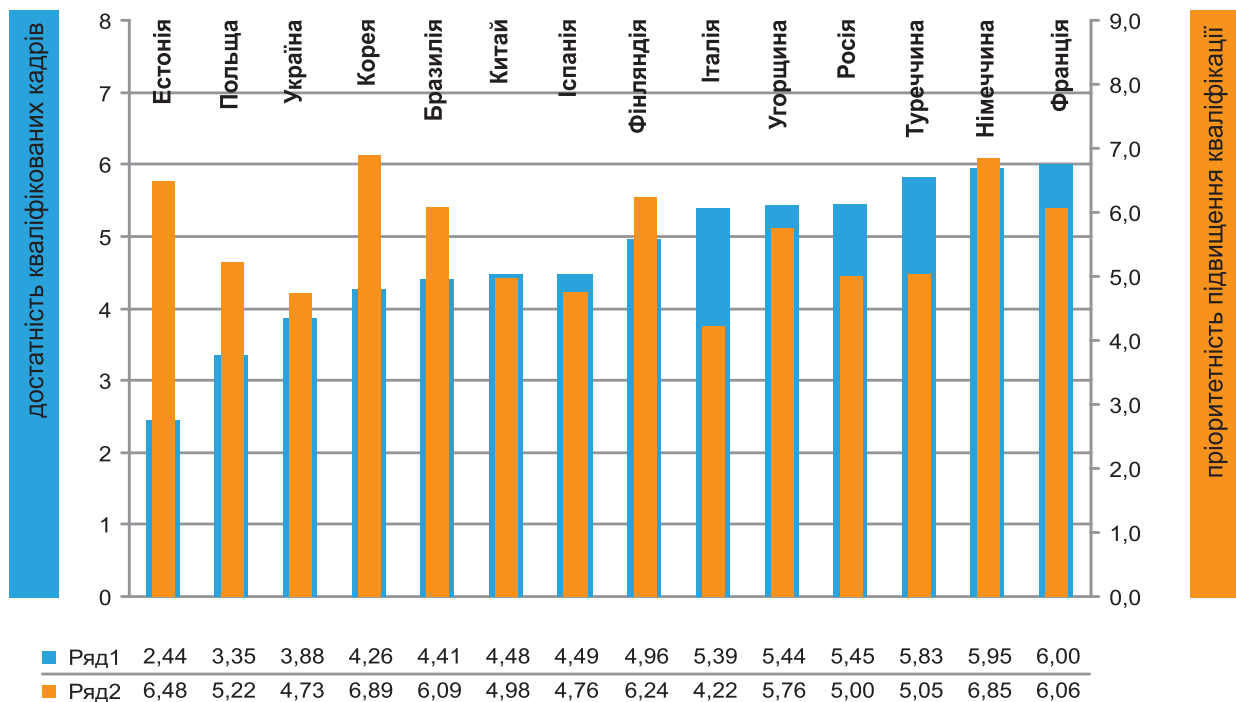
НАВИЧКИ І КВАЛІФІКАЦІЇ, 2008

1,88 Південна Африка	3,88 Україна 47 (45)	6,77 Тайвань
3,76 Греція	4,73 Україна 51 (30)	8,22 Данія

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

- Блакитне: Бал свідчить про рівень достатності кваліфікованих кадрів
- Оранжеве: Бал свідчить про рівень пріоритетності підвищення кваліфікації співробітників у компаніях

Висококваліфікована і дешева робоча сила в Україні не тільки не використовується повністю, але й поступається за відносними показниками багатьом країнам світу, таким як Китай, Росія, Туреччина.

Основні причини недостатньої кількості кваліфікованих кадрів в Україні:

- недостатнє державне фінансування системи підготовки і перепідготовки кваліфікованих кадрів, освіти загалом;
- невисокий рівень оплати праці в економіці країни, що дестимулює процеси удосконалення фаховості працівників;
- низький рівень життя українців та пов'язана з цим еміграція висококваліфікованих спеціалістів за кордон.

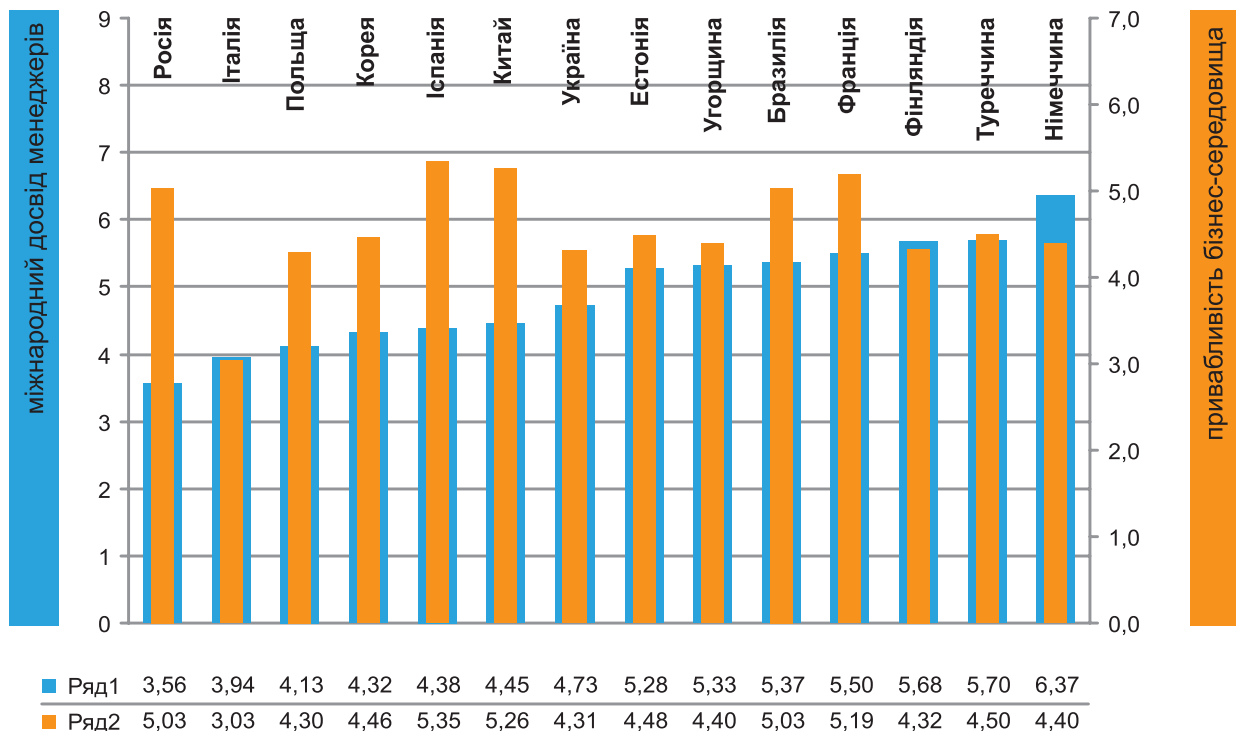
Високий рейтинг Кореї щодо пріоритетності підвищення кваліфікації робітників для корпоративного сектора пояснюється наявністю на її території значної кількості ТНК і великою увагою з їхнього боку до нарощення інтелектуальному капіталу. Підвищення кваліфікації робітників є традиційно пріоритетним для компаній усіх розмірів у Німеччині (12-е місце). В Італії (54-е місце) та Іспанії (49-е місце) підвищення кваліфікації кадрів не практикується малими фірмами (60% італійських працівників зайняті в малих фірмах). Низький рейтинг України зумовлений відносно недосконалою корпоративною культурою і недоліками національної системи (пере-)підготовки кадрів, що в цілому не сприяє підвищенню кваліфікації працівників на перманентній чи періодичній основах.

РИНОК ПРАЦІ

ПРИВАБЛИВІСТЬ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА, 2008

3,56 Росія	4,73 Україна 39 (48)	7,94 Швейцарія
1,28 Венесуела	4,31 Україна 39 (36)	8,97 Швейцарія

Мінімум рейтингу IMD Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007) Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

- Бал свідчить про рівень міжнародного досвіду менеджерів компаній
- Бал свідчить про рівень привабливості бізнес-середовища для іноземних кадрів

У силу тих чи інших політико-правових, економічних, психологічних чинників національного корпоративного середовища, рейтинг країн за показником наявності міжнародного досвіду менеджерів для кожної з держав є суто індивідуальним.

Бізнес-середовище в Україні для висококваліфікованих іноземних працівників в цілому є менш сприятливим порівняно із досліджуваними країнами (особливо з Росією, Францією, Китаєм, Іспанією).

Довідка

У багатьох високорозвинених країнах світу сукупні витрати всіх підприємств на розвиток кадрів можна порівняти з державними видатками, які спрямовуються на освіту. Сучасні корпорації витрачають від 2 до 20% доходів на навчання своїх співробітників (залежно від обраної корпоративної політики у сфері навчання, розміру компанії, галузі). В Україні цей показник становить від 0,1 до 0,4%.

РИНОК ПРАЦІ

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Окремі великі транснаціональні компанії уже давно започаткували традицію здобування менеджерами ефективного міжнародного управлінського досвіду. Для прикладу, Соса-Кола розробила і запровадила на практиці інноваційну стратегію рекрутингу менеджерів для майбутніх закордонних відряджень. Компанія задля цього активно підбирає іноземних студентів, які навчаються в американських коледжах та університетах і мають намір після закінчення навчання повернутися до себе на батьківщину. Соса-Кола рекрутує і наймає найкращих із цих випускників і пропонує їм пройти річну програму навчання. Додому ці нові менеджери можуть повернутися уже у статусі штатних співробітників компанії і отримати належну посаду у національних підрозділах ТНК. Дочірнє виробниче підприємство корпорації Honda у

США відправляє американських менеджерів до Токіо на багаторічне стажування, упродовж якого вони ближче знайомляться з виробничою та операційною філософією передового автовиробника. У компанії Samsung використовується інша оригінальна стратегія: відправляти молодих менеджерів на цілий рік до певних міст за кордоном, не даючи при цьому конкретних посадових інструкцій. Передбачається, що протягом року менеджери вивчатимуть місцеву мову і знайомитимуться із національною культурою країни перебування. Ідея полягає в тому, що при наступному призначенні менеджер зможе працювати як міжнародний менеджер набагато ефективніше. І хоча ця програма коштує Samsung у рік орієнтовно 80 000 дол. США в розрахунку на одну людину, керівництво компанії вважає, що такі інвестиції швидко окупляться.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Такі країни, як Китай, Індія, Філіппіни, Шрі-Ланка, В'єтнам, у супереч усім застереженням, стимулюють еміграцію інтелектуальних ресурсів шляхом розробки та реалізації відповідних програм загальнодержавного рівня, очікуючи у майбутньому на повернення висококваліфікованих кадрів. У цьому випадку зміна тенденції «відтік мізків» (brain drain) на їхнє повернення та отримання країною нового запасу людського капіталу, яке називається «припливом умів» (brain gain), наприклад високоосвічених учених-підприємців до Кореї, на Тайвань, в Китай та інші країни Південно-Східної Азії, є значною мірою результатом успішно реалізованих у національних мас-

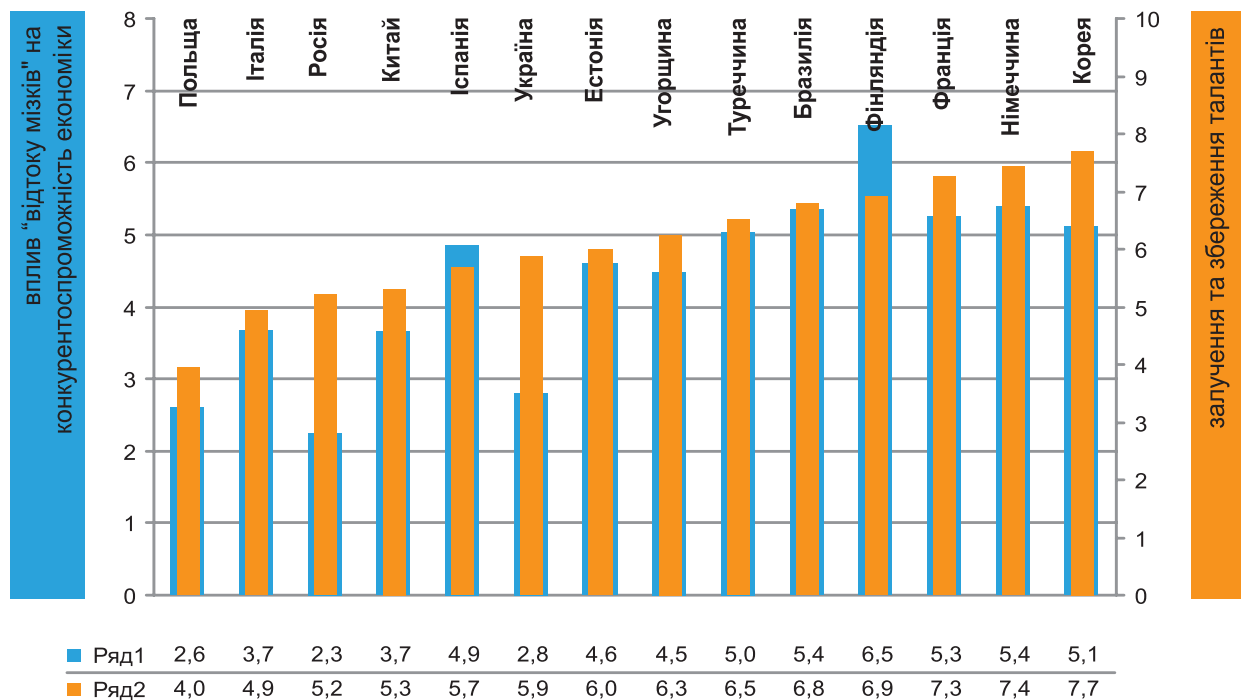
штабах макроекономічних трансформацій. У міжнародній практиці прийнято використовувати декілька критеріїв для ранжування країн за показниками еміграції інтелектуальних кадрів. Згідно із критерієм Р. Адамса, у країні спостерігається еміграція інтелектуальних ресурсів, або «відтік мізків», якщо за кордон емігрувало 10% населення із вищою освітою. Аналітичні дослідження, проведені М. Бейном, Ф. Доквером та Х. Рапопортом, показують, що особливо негативні наслідки для економічного зростання країни має еміграція 20% населення із вищою освітою, або коли чисельність емігрантів, що мають вищу освіту, складає більше 5% усього населення.

РИНОК ПРАЦІ

«ВІДТІК МІЗКІВ» ТА СТАВЛЕННЯ ДО ТАЛАНТІВ, 2008

1,52 Литва	2,81 Україна 47 (54)	7,44 Норвегія
3,96 Польща	5,88 Україна 40 (29)	8,33 Сингапур

Мінімум рейтингу IMD Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007) Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

■ Нижчий бал свідчить про відносно менший негативний вплив «відтоку мізків» на рівень конкурентоспроможності економіки
 ■ Бал свідчить про рівень пріоритетності залучення та збереження талантів компаніями

На нинішньому етапі економічного розвитку України еміграція національних інтелектуальних ресурсів є обмеженою, порівняно із більшістю досліджуваних країн, в силу таких обставин: значні потоки «відтоку мізків» з України упродовж 1990-х рр. великою мірою скоротили існуючий потенціал висококваліфікованих кадрів; поліпшення економічної ситуації в країні сприяє стабілізації міграції інтелектуальних ресурсів; розбудова глобального наукового середовища, проникнення Інтернету дозволяють задовольняти інтереси науковців та інших висококласних фахівців на безвиїзній основі у себе на батьківщині.

Важливе значення для формування міжнародних центрів високих технологій мають інтелектуальні центри (організації, мережі) мігрантів за кордоном. Такі центри зазвичай налічують від кількох сотень до кількох тисяч членів і поділяються на п'ять видів: студентські/наукові мережі, локальні асоціації висококваліфікованих емігрантів, об'єднання експертів (типу Програми трансферу знань до експатрійованих співвітчизників при ООН — ТОКТЕН), інтелектуальні мережі діаспори. У мережі Інтернет існує більше 50 мереж експатріантів, які об'єднують висококваліфікованих спеціалістів більш ніж у 30 країнах світу. Добре відомими є Колумбійська мережа дослідників та інженерів за кордоном (Red Caldas), Південно-Африканська Асоціація науковців за кордоном, Глобальна корейська мережа, асоціації тайських професіоналів у США, Канаді, Європі, Японії.

РИНОК ПРАЦІ

Рекомендації РКУ:

Державна політика зайнятості повинна бути спрямована на негайне розв'язання цілої низки проблем, серед яких головними є розвиток і збереження трудового потенціалу країни, підвищення його конкурентоспроможності та забезпеченості високотехнологічними робочими місцями, формування соціальної відповідальності бізнесу, подолання значної професійно-кваліфікаційної невідповідності між попитом на ринку праці і підготовкою кадрів навчальними закладами, створення належних економічних передумов для стримування масового відтоку висококваліфікованих фахівців. З метою подолання цих дисбалансів та підвищення ефективності державної політики зайнятості загалом уряду країни необхідно:

- 1** — У найкоротші терміни ввести в дію мінімальний рівень погодинної оплати праці із одночасним запровадженням у практику цілісної, чіткої і справедливої тарифної системи з урахуванням якісних характеристик робочої сили; розробити та реалізувати системні заходи щодо елімінування негативного впливу інфляційних процесів на зростання реальних доходів населення.
- 2** — Надати системі освіти і науки пріоритетного статусу в державі, враховуючи їхню вирішальну роль у становленні постіндустріального суспільства. Це вимагає модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти і науки, суттєвого зростання обсягів та диверсифікації джерел їх фінансування, переведення викладацького корпусу до розряду високооплачуваних категорій державних службовців, підвищення якості освіти через вдосконалення її змісту та навчальних технологій.
- 3** — Сприяти встановленню підприємствами і роботодавцями економічно обґрунтованих нормативів фінансових витрат на підготовку і перепідготовку трудових кадрів, підвищення професійної кваліфікації працівників і порядку використання цих коштів з одночасним їх пільговим оподаткуванням.
- 4** — За посередництва посольств України та інших дипломатичних інституцій, міжнародних громадських організацій при активній державній підтримці перманентно висвітлювати діяльність соціальних мереж мігрантів за кордоном (інтелектуальних центрів мігрантів, студентських / наукових мереж, об'єднань висококваліфікованих мігрантів, експертів, Інтернет-мереж експатріантів) з метою долучення до їхньої діяльності українських громадян, у тому числі тих, які перебувають за кордоном, і задоволення на цій основі їхніх соціальних та економічних інтересів.

— Вживати ефективних заходів, спрямованих на підвищення дієвості соціального партнерства у взаємоузгодженому вирішенні питань зайнятості та оплати праці на загальнодержавному, регіональному, галузевому та виробничому рівнях шляхом закріплення у трудових угодах, контрактах та колективних договорах.

Для вдосконалення механізму міждержавного обміну робочою силою та ефективного залучення в національну економіку грошових коштів українських мігрантів уряду України необхідно:

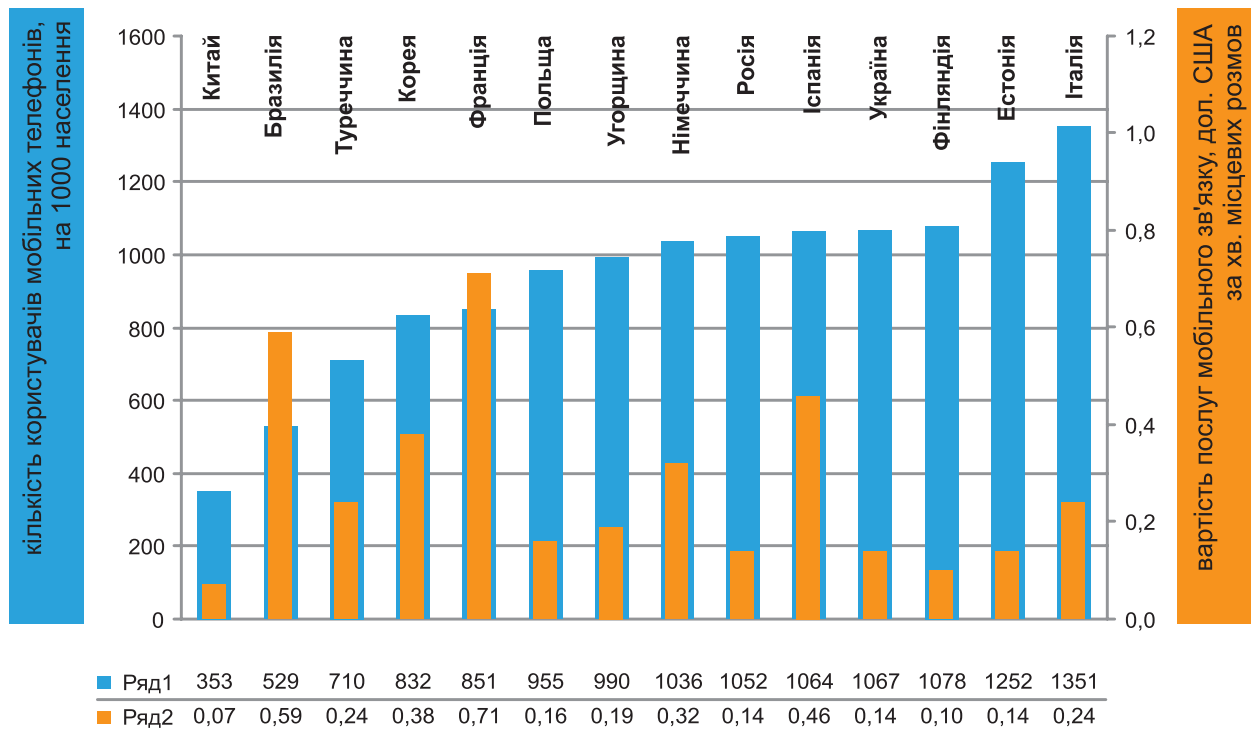
- 5** — Ратифікувати усі міжурядові угоди між Україною та відповідними державами світу щодо взаємного працевлаштування громадян і про співробітництво у сфері міжнародної міграції та соціального захисту трудових мігрантів; удосконалити процедуру отримання ліцензій на провадження діяльності щодо надання туристичних послуг у частині посилення жорсткості та контролю за юридичними особами, які претендують на туристичний бізнес, що дозволить попереджати відповідні зловживання у галузі міжнародної трудової міграції.
- 6** — Розробити та реалізувати на практиці ефективну політику, скеровану на поліпшення прозорості трансакцій, пов'язаних із переказом грошових коштів міжнародних мігрантів з метою їхньої легалізації та подальшого ефективного використання; стимулювати серед вітчизняних банківських установ та інших операторів грошових трансфертів конкуренцію на національному ринку трансферу міжнародних переказів, що дозволить через зростаючий конкурентний тиск зменшувати тарифи на ці послуги і детінізувати відповідні грошові потоки.
- 7** — Брати активну участь у підготовці фахівців, створенні належної інфраструктури з обслуговування ринку міжнародних переказів, що сприятиме більш ефективному інвестуванню цих грошових активів у вітчизняну економіку; сприяти у належному законодавчому порядку впровадженню банківськими та іншими фінансово-кредитними установами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у системи міжнародного трансферу грошових переказів задля збільшення доступу населення до них і зменшення їхньої вартості.
- 8**

(Рекомендації РКУ надано з використанням наступного джерела: **Поручник А. М.** Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. — К.: KHEU, 2008. — 352 с.).

ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА

МОБІЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК, 2006

148 Індія	1 067 Україна 18 (51)	1 516 Люксембург
0,71 Франція	0,14 Україна 14 (14)	0,01 Канада
Мінімум рейтингу IMD	Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)	Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Ринок мобільного зв'язку в Україні є одним із найдинамічніших секторів економіки країни. Глибина його проникнення перевищила 100% і Україна за цим показником уже випереджає багато високорозвинених держав світу, таких як Німеччина, Іспанія, Франція, Корея, Польща, Росія, Китай.

Вартість мобільних послуг зв'язку в Україні практично зрівнялася із ціновими показниками таких країн, як Фінляндія, Естонія, Росія, Польща і є набагато меншою, ніж у країнах — світових лідерів.

Порівняльні оцінки проникнення мобільного зв'язку в Україні (2007 р.)

Станом на 31 грудня 2007 р. в Україні налічувалося 55,58 млн. абонентів мобільного зв'язку, що майже на 13% більше порівняно із аналогічним показником попереднього року. Разом з тим темпи приросту абонентської бази у 2007 р. суттєво знизились порівняно із показниками 2006 р. (63,1%), 2005 р. (117%). Рівень номінального проникнення мобільного зв'язку упродовж 2007 р. зріс від 105,1% до 119,8%. Основну частку у підключеннях минулого року внесли «Астеліт» (3,3 млн. абонентів, або 59%) та Київстар (2,1 млн. абонентів, або 9,7%).

ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА

Мобільні оператори України

	Кількість абонентів станом на 31.12.2007	Зростання абонентської бази протягом року
Київстар	23 604 000	9,73%
МТС	20 003 671	0,01%
Астеліт	8 823 000	58,97%
УРС	2 646 647	41,07%
Велтон Телеком	115 229	23,81%
ІТС	115 214	92,43%
Інтертелеком	105 825	202,36%
Телесистеми України	86 800	—
Голден Телеком	42 500	–12,25%
CST-Invest	26 000	117,59%
Українська хвиля	9 500	–25,20%
Укртелеком	8 500	—

Джерело: iKS-Consulting (<http://www.iks-consulting.ru>).

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Мобільна телефонія відноситься до найпоширеніших інформаційно-комунікаційних технологій XXI ст. Кількість абонентів мобільного телефонного зв'язку у світі в 2006 р. в середньому складала 40,6 користувачів на 100 жителів, що на 80,4% більше порівняно із 2003 р. Найбільша його глибина проникнення по групах країн припадає на високорозвиненим державам

світу, після яких ідуть транзитивні країни. Для останніх, однак, властива найвища динаміка проникнення цієї телекомунікаційної технології. Значно виділяється серед них й Україна, як за сучасним рівнем мобілізації, так і за темпами його зміни, які випереджають загальносвітові тенденції і тренд високорозвинених країн щодо проникнення мобільного зв'язку.

Глибина проникнення мобільного зв'язку (кількість абонентів мобільних мереж на 100 чол. населення)

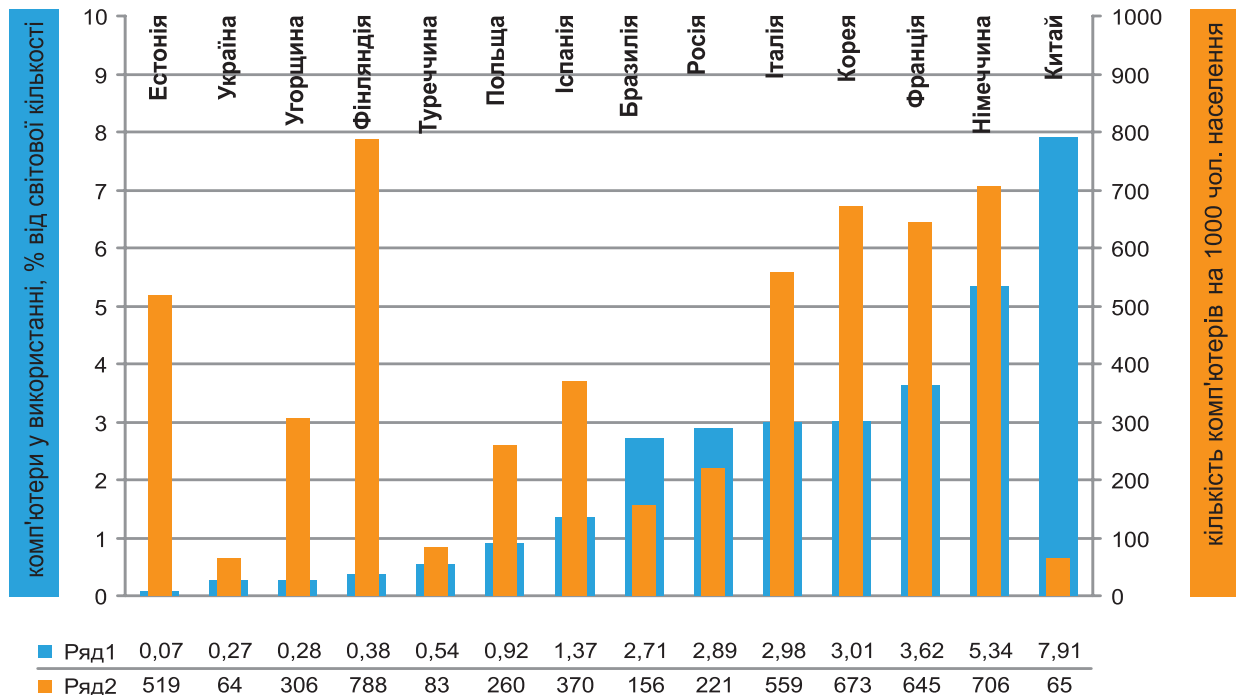
Групи країн	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	Зміна за період 2003–2006 рр., %
Світ	22,5	27,6	33,4	40,6	80,4
Високорозвинені країни	69,6	77,1	83,3	90,8	30,5
Країни, що розвиваються	13,6	17,6	22,7	29,5	169,1
Транзитивні країни	20,6	37,6	55,9	69,3	236,4
УКРАЇНА	13,7	29,0	36,7	105,2	667,9

Джерело: United Nations Conference on Trade and Development. Information Economy Report 2007–2008.

ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА

КОРИСТУВАННЯ КОМП'ЮТЕРАМИ, 2007

0,03 Люксембург	0,27 Україна 44 (46)	23,07 США
24 Індія	64 Україна 52 (53)	847 Швеція
Мінімум рейтингу IMD	Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)	Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

За показниками комп'ютеризації Україна значно відстає від багатьох країн світу, як високорозвинених, так і країн, які розвиваються чи перебувають на трансформаційному етапі розвитку. За значенням відсотка використовуваних комп'ютерів до загальносвітового показника Україна також поступається практично усім державам світу, окрім Естонії.

Перспективи інформаційно-комунікаційних технологій у країнах ОЕСР

Визначальною послугою і великою мірою рушійною силою на сучасних ринках телекомунікацій країн ОЕСР є передача усної інформації, доходи від якої оцінюються близько 1 трлн. дол. за рік. Мобільні послуги складають на сьогоднішній день до 40% усіх телекомунікаційних доходів зони ОЕСР, а кількість абонентів мобільного зв'язку перевищила таку для стаціонарного у співвідношенні 3:1. Значно сприяють зменшенню ціни на голосові послуги в цілому такі технології, як передача голосу по IP-мережах (VoIP). VoIP відображається на цінах на міжнародні дзвінки по стаціонарних телефонних лініях, які багато операторів зараз пов'язують із фіксованою сумою тарифу. Динамічне поширення високошвидкісного Інтернету, загострення конкурентної боротьби на телекомунікаційних ринках, розбудова муніципальних Інтернет-мереж, конвергенція стаціонарного і мобільного зв'язку, перманентне нарощення оборотів телекомунікаційної торгівлі будуть найближчим часом вирішальними факторами проникнення і якісного удосконалення мобільного та Інтернет-зв'язку.

Джерело: OECD Communication Outlook 2007.

ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА

На офіційному загальнодержавному рівні в Україні визнано, що ступінь розбудови інформаційного суспільства порівняно зі світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України, оскільки:

- ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, зокрема в сільське господарство, є низькою;
- наявне відставання у впровадженні технологій електронного бізнесу, електронних бірж та аукціонів, електронних депозитаріїв, у використанні безготівкових розрахунків за товари і послуги тощо;
- розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери недостатній;
- рівень інформаційної присутності України в Інтернет-просторі є низьким, а присутність україномовних інформаційних ресурсів — недостатньою;
- рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів та впровадження ІКТ є недостатнім, що не забезпечує всіх потреб економіки і суспільного життя;
- спостерігаються нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення «інформаційної нерівності» між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення;
- не вирішуються у повному обсязі питання захисту авторських прав на комп'ютерні програми, відсутні системні державні рішення, спрямовані на створення національних інноваційних структур (центрів, технополісів і технопарків) з розробки конкурентоспроможного програмного забезпечення.

Джерело: Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»

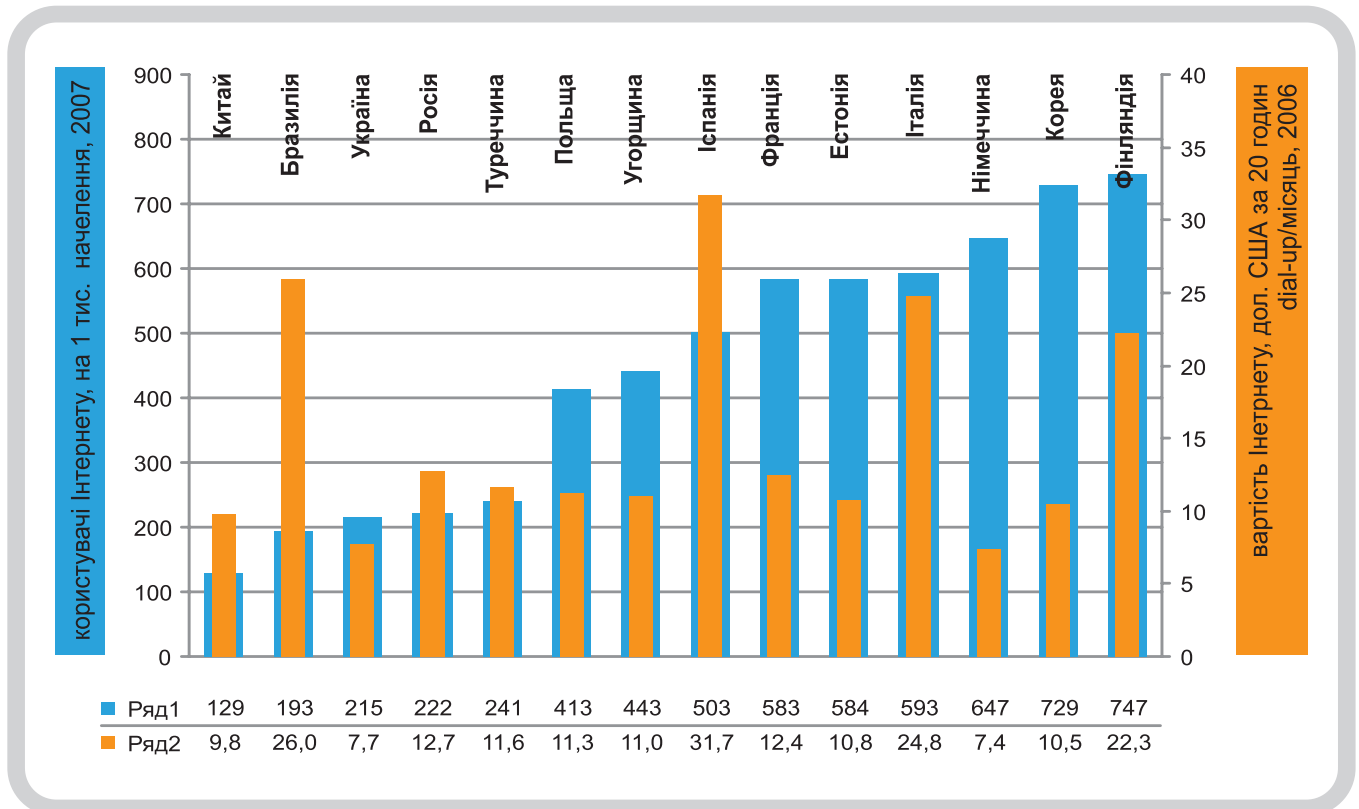
Зарубіжний досвід: реформування сфери ІКТ у Швеції

Швеція, як одна із країн — світових лідерів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, має багатий і великою мірою повчальний досвід реформування ІКТ. Особливо відмітною є проведена урядом Швеції наприкінці 1990-х — на початку 2000-х рр. реформа забезпечення домогосподарств якісною комп'ютерною технікою (так звана Реформа ПК, відлік якої ведеться із 1 січня 1998 р.). Основною метою реформи стало заохочення людей до купівлі і модернізації ПК, а головною місією — сприяння громадянам Швеції у доступі до нових можливостей, які надає сучасне інформаційне суспільство. Згідно з урядовою програмою шведські підприємства отримували податкову допомогу задля закупівлі комп'ютерів, які пропонувалися для домогосподарств власного фірмового персоналу. При цьому ціна на комп'ютерну техніку була значно меншою за ринкову. У результаті вдало проведених заходів чисельність працівників із загальним доступом до комп'ютерів в домашніх умовах збільшилася лише за рік від 50 до 70%.

ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА

КОРИСТУВАННЯ ІНТЕРНЕТОМ

82 Індія	215 Україна 44 (45)	787 Швеція
63,21 Південна Африка	7,67 Україна 9 (9)	1,81 Філіппіни
Мінімум рейтингу IMD	Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)	Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Загальний рівень поширення Інтернету в Україні є низьким (дещо більший за 20%), попри формування стійкої позитивної динаміки у зміні Інтернет-користувачів та якісне поліпшення відповідної технологічної інфраструктури.

За рівнем проникнення Інтернету Україна посідає передостаннє місце в Європі після Албанії (середній цей показник в європейських країнах складає 39,8%).

Вартість послуг доступу до Інтернету в Україні за 20 год. дозвону dial-up є значно меншою, ніж у високорозвинених країнах та країнах, які розвиваються чи трансформуються (порівняно з Іспанією, Бразилією — учетверо; Італією, Фінляндією — утричі; Росією, Польщею — удвічі).

Доходи від надання послуг доступу до Інтернету склали у 2006 році лише 1058,1 млн. грн., або 2,2% від загального обсягу українського ринку інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Лідером з кількості Інтернет-користувачів є Київський регіон (61,92% від загальної кількості користувачів), далі йдуть Одеса (6,67%),

Дніпропетровськ (5,2%), Донецьк (4,45%), Харків (3,72%) та Львів (2,98%).

На решту регіонів загалом припадає 15,06% користувачів.

Джерело: Доповідь Кабінету Міністрів України Верховній Раді України «Про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2007 рік».

Основні чинники, які стримують проникнення Інтернету в Україні

Існуючий рівень та динаміка поширення Інтернету в Україні порівняно зі світовими тенденціями є недостатніми і не відповідають потенціалу та можливостям нашої держави у цій сфері, оскільки:

— фізична і моральна застарілість телекомунікаційної інфраструктури обмежує можливості швидкого проникнення Інтернету в українське бізнес-середовище та сектор домашніх господарств;

— існуючий державний підхід до поширення Інтернету в Україні є неефективним, тому що існує проблема координації політикуму, влади та фахівців щодо розробки і практичної реалізації стратегії і тактики Інтернет-проникнення;

— державна підтримка розвитку інфраструктури надання інформаційних послуг через мережу Інтернету є недостатньою і не відповідає сучасним вимогам; недосконалою є чинна нормативно-правова база інформатизації, яка часто не враховує сучасні можливості інформаційно-комунікаційних технологій і не оновлюється на перманентній основі;

— існуючий низький рівень комп'ютерної освіченості населення України, особливо у регіонах, не сприяє інтенсифікації впровадження Інтернет-технологій у різні сфери суспільного життя;

— високий рівень монополізації мереж зв'язку зумовлює виникнення численних перешкод на шляху їхнього використання, що призводить до непрозорої тарифної політики щодо Інтернету;

— відносно висока вартість отримання якісних послуг доступу до мережі Інтернету залишається стримуючим чинником інтернетизації.

Глибина проникнення Інтернету (кількість Інтернет-користувачів на 100 чол. населення)

Групи країн	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	Зміна за період 2003–2006 рр., %
Світ	11,4	13,6	15,6	17,3	51,8
Високорозвинені країни	44,7	51,3	54,8	58,2	30,2
Країни, що розвиваються	5,3	6,6	8,4	9,7	83,0
Транзитивні країни	7,3	11,1	13,0	16,3	123,3
УКРАЇНА	5,3	7,9	9,7	11,9	124,5

Джерело: United Nations Conference on Trade and Development. Information Economy Report 2007–2008.

ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА

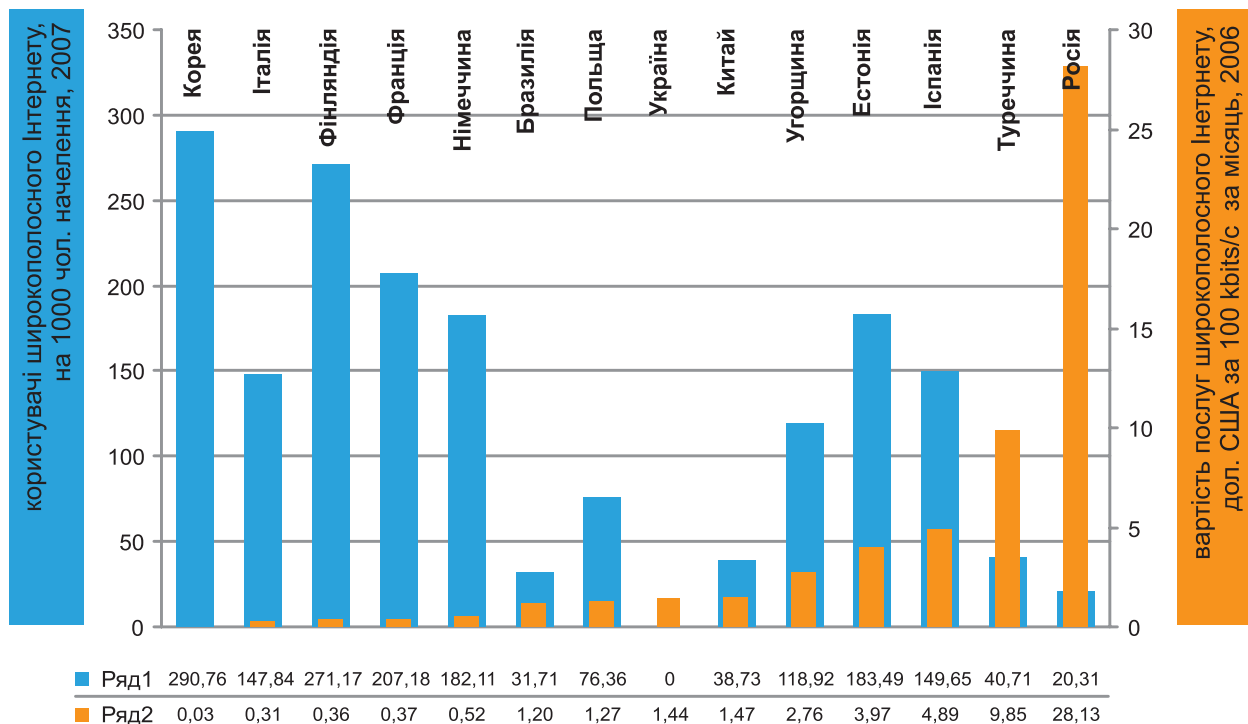
КОРИСТУВАННЯ ШИРОКОСМУГОВИМ ІНТЕРНЕТОМ, 2006

0,88 Індонезія	Дані по Україні — відсутні	319,75 Данія
28,13 Росія	1,44 Україна (дані відсутні)	0,03 Корея

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Кількість абонентів широкопалосового доступу до Інтернету в Україні, за підсумками першого кварталу 2008 р., склала 1,05 млн. чол. Внаслідок цього рівень його проникнення зрівнявся із 5,0% від загальної кількості українських домогосподарств, порівняно із 2,8% на таку дату минулого року. Загалом в Україні налічувалося станом на березень 2008 р. 820 тис. приватних та юридичних осіб, які є абонентами широкопалосового доступу.

Вартість послуги «бродбенд» в Україні помітно перевищує показники високорозвинених країн світу, таких як Корея, Італія, Фінляндія, Франція, Німеччина.

Рейтинг операторів мереж широкопалосового доступу до Інтернету станом на 31.03.2008 р. (тис. абонентів):

1) Укртелеком	—	250;	24,0%.
2) Воля-Кабель	—	200;	19,0%.
3) Оптима-Фарлеп-ЦСС	—	85;	8,0%.
4) TeNet (Одеса)	—	27;	3,0%.
5) Голден Телеком	—	22;	2,0%.
6) Datagroup	—	18;	2,0%.
7) IPNet (Київ)	—	12,6;	1,0%.

ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА

Порівняльні оцінки проникнення широкосмугового Інтернету в Україні

У всьому світі продовжує зростати кількість користувачів Інтернету. Хоча на високорозвинені держави світу поки припадає більшість Інтернет-користувачів, країни, що розвиваються, і особливо транзитивні держави упевнено й стабільними темпами їх наздоганяють. Україна за динамікою проникнення Інтернету перевищує усі групи країн, хоча за рівнем інтернетизації поступається в середньому країнам, що розвиваються.

Проникнення широкосмугових Інтернет-мереж до домогосподарств України до 2010 року за прогнозами не перевищить 5%, йдеться у матеріалах за підсумками зустрічі інвесторів американського медіа-холдингу Central European Media Enterprises Ltd (CME). За оцінками холдингу, у Румунії цей показник зараз становить близько 3% і до 2010 року перевищить 10%. У Словаччині проникнення широкосмугових мереж серед домогосподарств уже становить близько 10%, а до 2010 року сягне 40%. За даними CME, лідером з використання домогосподарствами мереж широкосмугового доступу є Словенія, де рівень проникнення на сьогоднішній день становить близько 40%, а до 2010 року сягне 55%.

Джерело: Інтернет Асоціація України, Інтерфакс-Україна.

Рекомендації РКУ:

1 Сприяти діям, що спрямовані на досягнення доступу до Інтернету всіх та всюди. Стимулювати розвиток ринків, що вдосконалюють інфраструктуру доступу до широкосмугового Інтернету найвищого ґатунку за конкурентними цінами та з можливістю вибору з боку користувачів.

2 Сприяти розвитку комунікації між агентствами, міністерствами та приватним сектором, що базується на провідних широкосмугових Інтернет-технологіях, в життєво важливих секторах: охорони здоров'я, освіти, охорони навколишнього середовища, транспорту; а також в соціально-економічних секторах: торгівлі, антимонопольній та регуляторній сфері, податковій та соціальній політиці.

3 Забезпечити надійний захист інформаційної інфраструктури з урахуванням можливих загроз.

4 Стимулювати поширення інвестицій в проекти розвитку Інтернет-технологій, спрямованих на вдосконалення якості надання послуг.

5 Удосконалити систему оподаткування підприємств, що використовують інформаційно-комунікаційні технології, задля уникнення застосування прихованих податків, що не відповідають загальній системі.

6 Гармонізувати українські загальнодержавні програми та дії в сфері розвитку інформаційно-комунікаційних технологій із процесами, що відбуваються в світі, зокрема в країнах ОЕСР.

(Рекомендації надано із урахуванням матеріалів Зустрічі Міністрів країн ОЕСР (Сеул, 2008) з питань майбутнього Інтернет-економіки).

Ю. М. Бажал, доктор економічних наук, професор, Національний університет «Києво-Могилянська Академія»

ЗНАННЄВА ЕКОНОМІКА: СЛОВО ТА ДІЛО

Термінологія має значення

Сучасна парадигма визначення сутності та факторів глобальної конкурентоздатності країни методологічно прямо пов'язана з новою категорією «знаннєва економіка», яка була введена в науковий обіг в англomовному оригіналі: «knowledge based economy». Тільки після певного періоду осмислення змісту її почали також представляти за скороченою формою: «knowledge economy». Ця лінгвістична історія засвідчує усвідомлене намагання точно передати концептуальний зміст. Доцільність і актуальність такої філологічної ретельності знайшли підтвердження і в Україні, де більшість фахівців цю категорію подають як «економіка знань». У такому перекладі багато хто сприймає цю категорію як галузеве явище подібно до економіки промисловості, сільського господарства, транспорту тощо. Проте цей переклад дезорієнтує, бо головним концептуальним змістом даної категорії є позиціонування ресурсу знань як головного фактора економічного зростання країни. Методологічним ядром цієї категорії виступають не характеристики функціонування окремих галузей, пов'язаних з виробництвом знань у різноманітних проявах, а кінцевий синергетичний результат — комерціалізація знань для забезпечення сталого економічного розвитку. Для України зазначений «нюанс» є критичним, бо маємо значний розрив між здобутками окремих галузей знань і рівнем добробуту країни в цілому. Тому більш правильно перекладати канонічний термін «knowledge based economy» як «знаннєва економіка», а не «економіка знань». Подальший аналіз надасть додаткових аргументів на користь такого представлення термінології.

Парадигма знаннєвої економіки сформувалася на межі тисячоліть і стала сьогодні основною теоретичною базою політики економічного зростання як для розвинутих країн, так і для країн, що розвиваються. Відомо, що на базі концепції знаннєвої економіки Європейський Союз в 2000 році прийняв «Лісабонську стратегію», де поставлено за мету створити в Європі до 2010 року найбільш конкурентну і динамічну в світі знаннєву економіку, яка забезпечує стале економічне зростання, більше привабливих робочих місць та більшу соціальну злагоду. Відповідні критерії застосовуються і до країн — кандидатів до вступу в ЄС вже у вигляді конкретних вимог до їх поточної економічної політики. Це стосується і України як потенційного кандидата на вступ до об'єднаної Європи і як сусідньої країни та важливого економічного партнера європейських держав. Таким чином, адекватне розуміння сутності концепції знаннєвої економіки та відповідних заходів державної економічної політики щодо її реалізації на практиці є актуальним для сучасної України, — як для здійснення стратегії забезпечення її довгострокової конкурентоздатності, так і в геополітичному контексті.

Знаннєва економіка — рецепт скорочення розриву рівнів конкурентоспроможності

Концепція знаннєвої економіки обстоює кардинально новий теоретичний і практичний висновок, що принципи політики для досягнення світового лідерства стають необхідністю і для країн-аутсайдерів, якщо вони не відмовляються від економічного зростання. Тим більше це стосується країн, які прагнуть потужного розвитку. Особливістю теперішнього етапу еволюції світової економіки є те, що сьогодні неможливо зволікати з реалізацією стратегії, яку застосовують світові країни-лідери, і не бути аутсайдером. Головним двигуном цієї стратегії виступає ефективна комерціалізація знань через створення та глобальну дифузії науково-технологічних інновацій. Такий висновок переконливо обґрунтовує низка досліджень факторів конкурентоздатності відомої групи вчених під керівництвом Майкла Портера в рамках підготовки щорічних звітів про конкурентоздатність країн світу (The Global Competitiveness Report) під егідою проекту Світового економічного форуму в м. Давосі.

У зазначеному звіті за 2002 рік група Майкла Портера представила один цікавий результат багатокриптеріальних досліджень факторів конкурентоспроможності країн, а саме, що рівень глобальної конкурентоздатності країни може агреговано репрезентувати один показник — кількість використаних патентів, виданих у США, на 1 млн. населення. Аналіз конкурентоздатності за десятками параметрів показав той самий результат оцінювання, що і за названим одним, який саме і віддзеркалює ефективність процесів комерціалізації інноваційно-технологічних знань. На підставі аналізу цього параметра був зроблений висновок, що всі країни можна розділити на дві групи: ключові технологічно-інноваційні та інші. Саме до першої групи увійшли найбільш успішні за рівнем добробуту та конкурентоздатності країни, а умовою включення до цієї групи виявилось забезпечення рівня інноваційного технологічного розвитку, за якого даний показник кількості використаних патентів буде більше 15. У 2001 році таких країн виявилось 24, причім із суттєвим відривом від інших (у звіті за 2006 рік до цих країн приєднався тільки Люксембург, але в 2001 році ця країна взагалі не була представлена). Аналіз також показав, що для першої групи країн технологічний фактор забезпечував половину високого рівня загального індексу конкурентоспроможності, в той час як для країн, віднесених до іншої — групи неінноваційних, внесок технологічного фактора не перевищував однієї третини.

На жаль, для України цей показник у 2006 році дорівнював тільки 0,5 патента, що вже свідчить про серйозне відставання нашої країни за рівнем глобальної конкурентоздатності. Це підтверджує і багатокomпонентний загальний індекс, за яким у 2006 році ми посіли тільки 73-є місце серед 131 країни, що розглядалися для аналізу.

Показник кількості використаних у виробництві патентів, виданих у США, на 1 млн. населення в 2006 році для сусідніх для України держав був такий: Росія — 1,2; Польща — 0,8; Угорщина — 4,9; Словачка — 0,7; Румунія — 0,4; Болгарія — 0,4; Туреччина — 0,2. Ці дані можуть трошки заспокоювати, якщо не подивитися на динаміку процесів, яку можна спостерігати за допомогою статистики Національного наукового фонду США.

Україна навіть не представлена в статистиці, що свідчить про незначну кількість виданих патентів нашим громадянам. Це підтверджують дані Держкомстату України.

Можна зауважити, що згідно з критерієм, який розглядається, Росія, Угорщина, Чехія та Польща мають серйозну стратегічну конкурентну перевагу по відношенню до України, яка не тільки суттєво програє, а й, що більш загрозливо, не демонструє зрушень на краще. Проте якщо подивитися на досвід країн, які останнім часом успішно реалізували стратегію економічного прориву та суттєво скоротили, а то й ліквідували, відставання від світових лідерів, то можна бачити, що їхні економічні досягнення прямо залежали від спеціальних неординарних зусиль і спеціальної політики на теренах динамічного формування інноваційно-знаннєвої економіки.

Таблиця 1 переконливо, на наш погляд, ілюструє вищезазначене. В ній представлені дані тих країн, які в 80-х роках минулого століття ще не входили до групи ключових технологічно-інноваційних держав і за останні 20 років наздогнали лідерів. Це — Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань (Китай), Гонконг, Ірландія. Економічні досягнення цих країн широко відомі та оцінені за багатьма параметрами. Але критерій розвитку знаннєвої економіки, що розглядається, не тільки підтверджує свою монорепрезентативність, але й дуже рельєфно демонструє природу заходів, які забезпечили успіх, — активна комерціалізація набутих інноваційно-технологічних знань. Темпи цих процесів у зазначених країнах вражають: наш критеріальний параметр збільшився в них за 20 років відповідно в 94,7; 39,0; 21,9; 8,0; 4,7 разів.

Таблиця 1. Темп розвитку знаннєвого фактора — патентів використаних США, країнами, які наздогнали групу ключових технологічно-інноваційних країн (межа входження — 15 використаних патентів, виданих у США, на 1 млн. населення) за останні 20 років

Рейтинг 2006	Країна	Кількість використаних патентів, виданих у США, на 1 млн населення в 2006 р.	Середньорічна кількість використаних патентів, виданих у США, на 1 млн населення в 1980–89 рр.	Темп росту 2006 р. до середньорічної 80-х рр., %
8	Республіка Корея	123,1	1,3	9469%
11	Сінгапур	93,6	2,4	3900%
13	Тайвань, Китай	280,2	12,8	2189%
21	Гонконг	43,4	5,4	804%
22	Ірландія	41,4	8,8	470%

Джерело: The Global Competitiveness Report 2007–2008. — The World Economic Forum, Geneva, 2007.

Цей приклад є дуже показовим для українських реалій, де економічна політика поки що характеризується тільки деклараціями щодо прихильності до «інноваційного вектора економічного зростання», а можновладці вже багато років зволікають з кардинальними реформами, спрямованими на розбудову сучасної знаннєвої економіки постіндустріального типу. Вони все не наважуються здійснити кардинальні заходи для стимулювання прогресивної структурної перебудови, ефективного реформування сфер освіти, науки, інноваційної діяльності.

Конкурентоспроможність у розрізі стадій інноваційного циклу

Аналітична база даних, що представлена в «Звіті про глобальну конкурентоздатність 2007–2008», підготовленому під керівництвом Клауса Шваба та Майкла Портера, дозволяє більш деталізовано проаналізувати глобальну конкурентну позицію України з точки зору концептуальних підходів і критеріїв щодо формування знаннєвої економіки.

Як зазначалося, головною особливістю цих критеріїв є акцентуація головної уваги на кінцевому результаті інноваційного циклу — комерціалізації інноваційно-технологічних знань. Традиційна лінійна модель цього циклу, коли окремо вибудовуються системи управління для різних його стадій: «освіта — дослідження і розробки — технології виробництва — реалізація», сьогодні справедливо піддається критиці за те, що в її рамках основна увага концентрується на стадії досліджень і розробок, а не на кінцевому результаті — комерційному впровадженні інновацій. Розвиток окремих стадій не гарантує досягнення бажаного кінцевого результату — перетворення наявних знань у фактор економічного зростання. Таку ситуацію можна чітко ідентифікувати щодо України за допомогою рейтингових оцінок зазначеного Звіту про глобальну конкурентоздатність.

Для цього ми розташували певні показники, які використовуються для побудови агрегованого індексу конкурентоздатності, згідно з належністю до різних стадій інноваційного циклу. Далі ми порівняли місця рейтингу країни за кожним показником для того, щоб оцінити ступінь розвинутої кожної стадії та порівняти ці показники. Такий аналіз можна використати і для порівняння ситуації в різних країнах. В даному аналізі ми порівняли такі країни: Україну, Польщу, як країну-аналог, і Фінляндію, як визнаного світового лідера в розбудові знаннєвої економіки і як країну, що зуміла дуже динамічно пройти шлях від європейського аутсайдера до перших місць в рейтингу глобальної конкурентоздатності.

Стадії інноваційного циклу представляють такі параметри зазначеного «Звіту»:

Стадія освіти:

1. Охоплення вищою освітою.
2. Якість системи освіти.
3. Якість освіти з математики і природничих наук.
4. Якість шкіл менеджменту.

Стадія досліджень і розробок:

5. Інноваційний потенціал. 6. Якість науково-дослідних інституцій. 7. Витрати фірм на дослідження і розробки. 8. Державна підтримка передових технологій.

Стадія інноваційного менеджменту:

9. Тип конкурентних переваг (шкала 1–7, глобальна конкурентоспроможність компаній обумовлюється: 1=низькою вартістю та наявністю місцевих ресурсів, 7=унікальною продукцією та технологіями).

10. Складність виробничого процесу (шкала 1–7, у виробничому процесі використовуються: 1=трудомісткі методи та застарілі технології, 7=найкращі у світі та найбільш ефективні технології).

11. Використання патентів.

12. Поширеність маркетингу.

Стадія комерціалізації знань:

13. Відтік мізків (**чим менший відтік**, тим вище рейтинг).

14. Наявність передових технологій.

15. Абсорбція технологій фірмами.

16. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) та трансфер технологій.

В таблиці 2 представлені рейтингові місця трьох зазначених країн для всіх вищенаведених індикаторів конкурентоспроможності, які віддзеркалюють стан певної стадії інноваційного циклу. Всього в аналізі зазначеного «Звіту» представлено 131 країну. Найкраще рейтингове місце — 1, найгірше — 131.

Таблиця 2. Рейтингові місця Світового економічного форуму в Давосі щодо вибраних країн за показниками стадій інноваційного циклу в 2006 році

	Україна	Польща	Фінляндія
Стадія освіти			
1. Охоплення вищою освітою	17	22	2
2. Якість системи освіти	47	49	2
3. Якість освіти з математики і природничих наук	44	48	1
4. Якість шкіл менеджменту	85	50	12
Стадія досліджень і розробок			
5. Інноваційний потенціал	40	44	5
6. Якість науково-дослідних інституцій	60	64	6
7. Витрати фірм на дослідження і розробки	67	42	9
8. Державна підтримка передових технологій	75	89	11
Стадія інноваційного менеджменту			
9. Тип конкурентних переваг	78	51	6
10. Складність виробничого процесу	69	62	6
11. Використання патентів	58	51	4
12. Поширеність маркетингу	87	67	29
Стадія комерціалізації знань			
13. Відтік мізків	93	77	10
14. Наявність передових технологій	97	80	2
15. Абсорбція технологій фірмами	91	76	7
16. ПІІ та трансфер технологій	106	81	74

Джерело: The Global Competitiveness Report 2007–2008. — The World Economic Forum, Geneva, 2007.

Якщо на стадіях освіти та досліджень і розробок ми виглядаємо достатньо привабливо і приблизно на одному рівні з Польщею, то на завершальних стадіях циклу, де повинен забезпечуватися комерційний інноваційний результат, спостерігається відставання. Дані по Фінляндії, світовому лідерові розбудови знаннєвої економіки, свідчать про важливість досягнення збалансованості у розвитку всіх стадій інноваційного циклу. Це також ілюструє зроблений раніше висновок про комплексний органічний характер знаннєвої економіки, де всі суб'єкти злагоджено працюють на кінцевий інноваційний результат в режимі постійних зворотних зв'язків між представленими стадіями. У ракурсі такого методологічного бачення стає зрозумілою помилковість політики відокремленого керівництва окремими стадіями інноваційного циклу, що власне і відбувається в Україні.

Політика розбудови знаннєвої економіки

Представлений аналіз ще раз засвідчив, що технологічний детермінізм багато у чому обумовлює характер і результати «цивілізаційних» змагань національних економік за місце у світовому рейтингу розвинутості та за

відповідний добробут і соціально-економічне процвітання країн. Тому для українського суспільства і його владних структур конче необхідно усвідомити об'єктивність цих процесів. У сучасних умовах міжнародної конкуренції взагалі не існує іншого вибору для України, ніж проведення політики мобілізації національного потенціалу для забезпечення ефективного вписування української економіки в технологічну траєкторію еволюції людської цивілізації, яке сьогодні залежить від здатності країни реалізовувати концепцію знанневої економіки.

Фактор інноваційних технологічних змін має дуже важливе значення саме для середньо- і довгострокового економічного розвитку. Хоча без таких змін країна може підняти стандарти життя в короткостроковому періоді, наприклад шляхом збільшення інвестування, але це не забезпечує довгостроковий результат. Сучасні економічні аналітичні розробки переконливо доводять, що тільки фактор технологічних змін забезпечує безперервний економічний розвиток країни, незалежно від її місця у світовому рейтингу розвитку.

Проведені міжнародні порівняльні дослідження показали, що можна виділити в країнах-аутсайдерах три головні перепони, які не дозволяють їм ефективно впроваджувати інноваційні технології:

- недостатня законодавча та інституційна база для стимуляції динамічної незалежної ризикової підприємницької конкуренції;

- скорочення кількості підприємців, у яких виникає бажання (мотивація) працювати на ринку високих технологій;

- низький рівень доходу на душу населення, що не створює стимулів і фінансових можливостей працювати на довгострокову перспективу.

Реальна розбудова **знанневої економіки** повинна розпочинатися з розробки та реалізації таких трьох блоків державної соціально-економічної політики:

1. Розробка комплексної національної стратегії формування і забезпечення стабільного розвитку знанневої економіки. Ключовим елементом такої стратегії є формування в масовій свідомості громадян пріоритетності: опанування найновіших знань, їх пошуку та створення науково-технологічних інновацій в бізнесі як форми ефективного використання цих знань. У цьому контексті також дуже важливим є формування домінантних рис сприйнятливості та готовності до постійних змін в процесах участі в міжнародних глобальних економічних змаганнях.

2. Реалізація цієї концепції на широкій соціальній базі участі та відповідальності всіх прошарків державної спільноти, включаючи, крім державних керманичів, приватний сектор, освітян, науковців, інноваторів, інституції громадянського суспільства, мас-медіа тощо.

3. Забезпечення тісної та ефективної кооперації, координації та балансування розвитку ключових секторів економіки, які обумовлюють успішність руху до знанневої економіки, а також прискорене створення сучасної інформаційної інфраструктури для **широкого** доступу до сучасних передових знань.

Соціально-економічна органічність та комплексність знанневої економіки повинні забезпечуватися координуванням та збалансованим розвитком основних шести управлінських сегментів, що забезпечують ефективність відповідної державної політики.

1. Створення системи економічної мотивації та інституційного середовища для стимулювання широкомасштабного та ефективного використання національних та глобальних знань у всіх секторах економіки, активізації підприємництва, надання можливостей та підтримки економічним та соціальним трансформаціям, яких вимагає сучасний етап науково-технічної революції.

2. Створення суспільства висококваліфікованих, мобільних та творчих особистостей, які протягом життя мають постійну можливість опановувати нові передові знання та мати широкий доступ і до державного, і до приватного фінансування інноваційної діяльності.

3. Створення динамічної інформаційної інфраструктури, конкурентного та інноваційного інформаційного сектора в економіці, який буде прискорювати поширення ефективної та конкурентоспроможної інформації та надавати широкі комунікаційні можливості для всіх осередків суспільства.

4. Створення ефективної інноваційної системи та сприятливого бізнесового середовища, які стимулюють інновації та підприємництво. Національна інноваційна система включає фірми, наукові та дослідницькі центри, університети, аналітичні центри та інші організації, які можуть опановувати та переробляти інформацію з постійно зростаючого глобального «банку знань», робити свій внесок до нього, а також ефективно використовувати ці знання для потреб своєї країни, для створення нової продукції, технологій, послуг, напрямів бізнесу.

5. Створення сприятливого фінансового середовища та його інституційної структури, здатної забезпечити підвищення капіталізації високотехнологічних виробництв як кінцевого результату інноваційної діяльності. Саме це повинно створити зростаючий ефективний попит на технологічні та продуктові інновації, сприяти структурній перебудові виробництв на сучасній технологічній базі, що повинно закласти надійний підмурок для сталого економічного зростання країни.

6. Створення нового культурного середовища, яке є максимально адекватним для реалізації політики розбудови знанневої економіки. Досвід вказує на те, що чимало країн мають стримуюче для розвитку знанневої економіки культурне середовище, яке залишається консервативним, з пануванням історичної й ментальної традиції, яка не завжди сприятлива для досягнення успіху в сучасних умовах міжнародної конкуренції. Тому для деяких країн відсутність трансформацій у культурному середовищі може виявитися негативним фактором для вирішення завдань розвитку.

Важливо підкреслити, що політика формування знанневої економіки буде ефективною, якщо всі вищезазначені сегменти державного управління спрацюють на кінцевий **результат** — масовий випуск країною конкурентоспроможних на світовому ринку інноваційних продуктів та технологій. Особливого значення набувають удосконалення елементів «складального цеху» цієї комплексної системи: науково-технологічної інноваційної сфери національної економіки. В Україні ця сфера відстала від потенціалу освітньої та науково-технічної сфер, проте вони також потребують проведення кардинальних інноваційних реформ.

І. Ю. Єгоров, д.е.н., с.н.с., Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАНУ, Науково-технічний комплекс статистичних досліджень Держкомстату України

СТАН ТА ДИНАМІКА ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

(оцінка із використанням даних Європейського інноваційного табло)

1. Загальна динаміка традиційних індикаторів

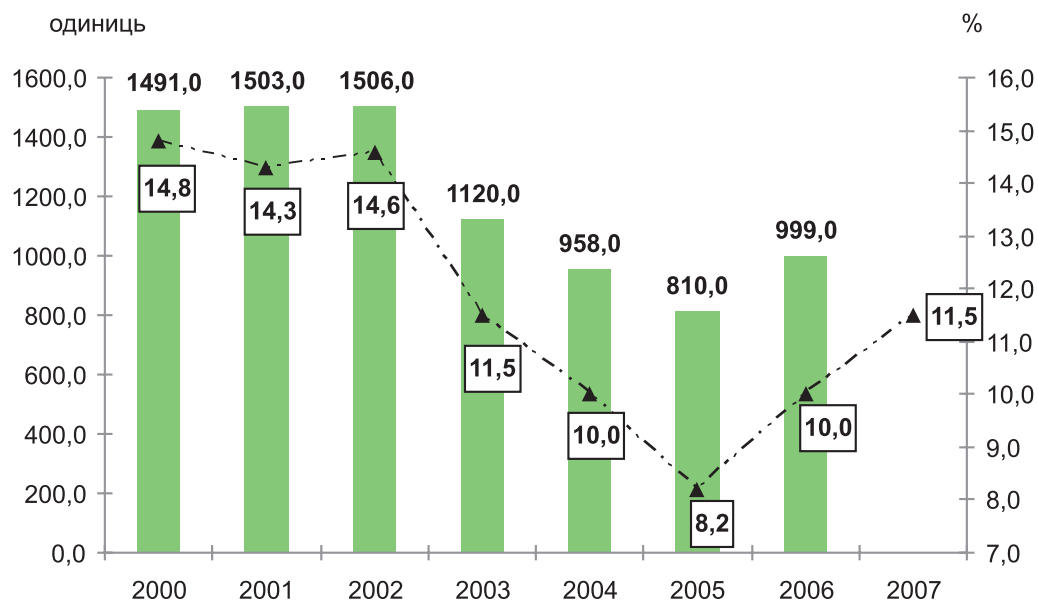
Динаміка інноваційної діяльності в Україні останніми роками була суперечливою. З одного боку, частка інноваційних підприємств мала тенденцію до зменшення (див. рис. 1). З іншого боку, витрати на інноваційну діяльність постійно збільшувалися. Крім того, посилювалася експортна орієнтація інноваційно-активних компаній. При цьому витрати на інноваційну діяльність стають все більш диверсифікованими. Частка загальних витрат на нове устаткування в сукупному обсязі інноваційних витрат скорочується. У той же час підприємства почали витрачати майже вдвічі більше на проведення досліджень і розробок та на придбання результатів НДДКР.

Слабкість української банківської системи у поєднанні з високими процентними ставками і недоліком державної підтримки інноваційної діяльності змушує інноваційні підприємства покладатися в основному на власні сили, хоча частка банківського фінансування зросла у порівнянні із 2000 роком з 6,7% до 8,5% у 2006 році. У той же час частка самофінансування компаній у загальній структурі фінансування інноваційної діяльності зросла з 79,6% у 2000 р. до 84,6% в 2006 році, тоді як частки зарубіжного фінансування, фінансування вітчизняними замовниками та фінансування з позабюджетних фондів — суттєво знизилися.

При цьому варто звернути увагу на те, що загальний рівень фінансування інновацій, особливо на ранніх стадіях розвитку компаній, залишається досить низьким. В Україні з 1999 року діє декілька зареєстрованих технопарків, створених на базі провідних інститутів Національної академії наук, які підтримують внутрішні фірми за рахунок базових інститутів. Проте таке фінансування складно кваліфікувати як венчурне.

Рис. 1

Кількість підприємств, що впроваджували інновації, та їхня питома вага у загальній кількості промислових підприємств

Серед інноваційно-активних підприємств лідирують великі підприємства паливно-енергетичного комплексу. Це цілком природно, адже великі підприємства мають кращі можливості (і потреби) запровадити хоча б одну інновацію. Взагалі у секторі малих і середніх підприємств тільки 6% малих підприємств були інноваційними в 2006 р., серед середніх підприємств ця частка досягала 16%, а серед великих — 40%.

Значною проблемою продовжує залишатися незадовільний ступінь трансформації результатів НДДКР в інноваційну діяльність. Частка прикладних досліджень в загальній структурі науково-технічних робіт, починаючи з 2001 р., залишалася нижчою, ніж витрати на фундаментальну науку, що є вкрай нехарактерним для економік розвинених країн.

Україна дуже залежна від зовнішньої торгівлі, але частка її високотехнологічного експорту в сукупному експорті не перевищувала 2% у 2000–2006 рр. і залишається порівняно низькою у співставленні із країнами ЄС.

Аналіз реалізації інноваційної політики України показав, що ця політика включає в себе обмежений набір інструментів. Їхня структура свідчить про наявність дуже великого акценту на прямих державних заходах, в першу чергу — на безпосередньому виділенні коштів на ті чи інші програми, що містять інноваційні чи науково-технічні компоненти. Заходи непрямого стимулювання інноваційної діяльності, і зокрема створення об'єктів інтелектуальної власності, практично не працюють в українській економіці. Такий підхід не в повній мірі відповідає цілям розвитку національної інноваційної системи. Окрім того, це робить державну політику недостатньо ефективною. Деякі проекти, наприклад робота ефективних технопарків, припиняються без досягнення

загального консенсусу, що в кінцевому результаті гальмує процес модернізації національної економіки. Зі стратегічної точки зору існує необхідність перегляду балансу між заходами для стимулювання інновацій в бізнес-середовищі і інструментами прямого державного фінансування через інноваційні (науково-технічні) програми.

2. Україна і Європейське інноваційне табло

У різних країнах світу протягом вже багатьох років розробляються різні комплексні індикатори науково-технічного та інноваційного розвитку. Найбільш відомим з подібних комплексних індикаторів, що набув значного поширення в останні роки, став європейський інноваційний індекс, який розраховується на основі системи індикаторів науково-технічного розвитку — Європейського інноваційного табло (ЄІТ) — European Innovation Scoreboard (EIS), що дозволяють, на думку експертів ЄС, об'єктивно оцінити рівень науково-технічного розвитку країн-учасниць Союзу.

Індикатори Європейського інноваційного табло представлені у п'ятих групах, які відображають різноманітні аспекти інноваційного розвитку:

1. «Рушійні сили інновацій» — індикатори, які відображають стан та структуру інноваційного потенціалу;
2. «Створення нових знань» — індикатори, які відображають рівні фінансування у НДДКР;
3. «Інновації та підприємництво» — індикатори, які відображають рівні інноваційної активності на підприємствах (фірмах);
4. «Застосування» — індикатори, які відображають зайнятість та комерційну діяльність в інноваційних секторах;
5. «Інтелектуальна власність» — індикатори, які відображають патентну та іншу активність у галузі захисту прав на інтелектуальну власність.

При аналізі індикаторів ЄІТ експертами Європейської Комісії застосовуються такі підходи:

- показники окремих країн і ЄС в цілому порівнюються з аналогічними показниками безперечних світових лідерів інноваційного розвитку — Японії та США;
- більшість показників орієнтовані на оцінку ефективності (а не загального обсягу) інноваційної діяльності;
- порівняльні кількісні оцінки наводяться за окремими групами показників.

Загалом по Україні були розраховані відповідні показники практично по всіх наявних групах, однак далеко не всі групи були представлені досить повно. Якщо узагальнити отримані дані, то можна скласти таблицю, в якій у концентрованому виді зібрана інформація про інноваційний потенціал країни.

Проте навіть ці обмежені дані свідчать про те, що Україна значно відстає від середніх показників по ЄС25 за індикаторами можливостей у сфері інформаційних технологій, і особливо у сфері захисту інтелектуальної власності на зовнішніх ринках.

Україна у співставленні з ЄС25: узагальнені підсумки

Індикатор	Україна / ЄС25 (%)
Можливості у сфері інформаційних технологій	69,0
Можливості у сфері досліджень і розробок	68,0
Можливості структури промисловості	47,8
Патенти, торгові марки, промислові зразки	0,1

Необхідно зазначити, що хоч в Україні, як і в інших колишніх соціалістичних державах, показники рівня освіти населення і виробничих можливостей в промисловості є досить високими, рівень технологічного оновлення виробництва та інноваційної активності підприємств залишається відносно низьким. Відносні показники витрат на НДДКР у ВВП порівняно високі, але їхня динаміка відстає від аналогічної динаміки у розвинених країнах і країнах, що швидко розвиваються. У найближчому майбутньому нарощування інноваційного потенціалу України значною мірою має забезпечуватися шляхом посилення «вхідних» потоків, спрямованих на оновлення і збільшення, а також більш ефективне використання ресурсів в інноваційній сфері.

Очевидно, що, незважаючи на реалізацію цілої низки спільних проектів і декларації про необхідність інноваційного шляху розвитку, рівні науково-технічного і інноваційного розвитку України і країн-лідерів ЄС істотно відрізняються. Найбільше це стосується проблем захисту інтелектуальної власності, і в дещо меншій мірі — відсталої структури економіки. Необхідно зробити значні зусилля для зближення цих рівнів.

Ще одна проблема для України полягає в тому, що далеко не всі показники ЄІТ можна отримати за допомогою наявної статистики. Окрім того, інтерпретація окремих показників і методика їхніх розрахунків не завжди співпадає з міжнародними стандартами (це зауваження стосується, зокрема, особливостей обліку витрат на НДДКР і розрахунку чисельності персоналу в еквіваленті повної зайнятості). Багато з показників можуть бути розраховані тільки на основі експертних оцінок та додаткових розрахунків. Для здійснення таких розрахунків повинні використовуватися не тільки дані власне статистики науки і інновацій, але й показники соціальної статистики, статистики діяльності малих і середніх підприємств і т. п. У той же час ці дані можуть бути отримані в ході відповідних опитувань під час проведення спеціалізованого інноваційного обстеження за методикою європейського інноваційного обстеження підприємств, яке регулярно провадиться в країнах ЄС. На сьогодні подібний експеримент реалізується в кількох областях України, що допоможе істотно підвищити рівень достовірності отриманої початкової інформації. Щоправда, кількість областей є невеликою (п'ять), а в обстеженні беруть участь лише промислові підприємства. Проте можна зазначити, що частина показників, які містяться в анкеті, за якою провадиться обстеження, вже використовується в існуючих формах статистичної звітності. Тому виникає потреба в узгодженні змісту анкети обстеження і діючих статистичних форм.

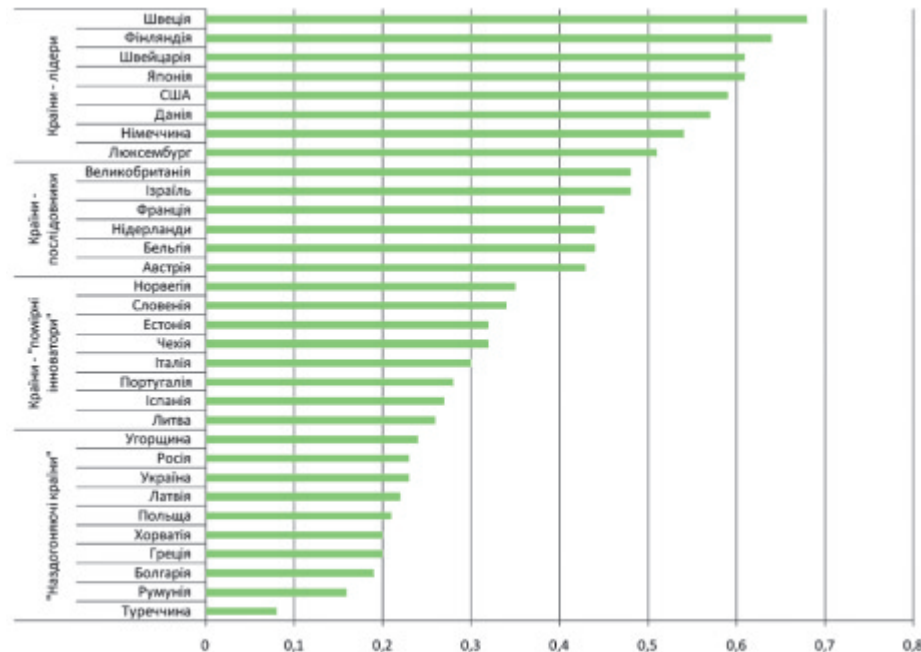
3. Європейський інноваційний індекс

З метою визначення відносних позицій кожної країни в ЄС у галузі інноваційного розвитку експертами Комісії ЄС розраховується загальний інноваційний індекс (3II) — Summary Innovation Index (SII), який безпосередньо пов'язаний з показниками науково-технічного та інноваційного розвитку і розраховується на базі показників ЄІТ.

Уперше 3II для України був розрахований 2007-го року в рамках спеціального проекту BRUIT, виконаного за сприяння Європейського Союзу (див. рисунок 2).

Рис. 2

Рівень науково-технічного та інноваційного розвитку деяких країн за значенням інноваційного індексу, 2006

Якщо розглянути положення різних країн в Європейському інноваційному табло, можна побачити, що Україна разом з більшістю країн Центральної і Східної Європи знаходиться в групі «наздоганяючих» держав.

Рисунок 2 демонструє ранжування країн на основі комплексного індикатора інноваційного розвитку. Трактувати цей індикатор варто як показник того, наскільки економічне зростання країни базується на інноваціях. Очевидно, що інновації в термінах ЄІТ повинні розумітися в більш широкому контексті, ніж просто технологічні нововведення. Вони відображають різні аспекти нововведень, дослідження і розробки, власне нововведення, а також показники їхньої дифузії, включаючи показники поширення нових знань і ступінь використання інформаційних технологій.

Загальне значення інтегрального індексу ЄС виявилось досить високим для України (0,23 — таке ж саме, як і в Росії), але значною мірою це пов'язано з тим, що значення кількох показників, по яких не вдалося знайти відповідні дані, не були включені до розрахунків для України.

Висновки

У 2007 році, в процесі підготовки до Парламентських слухань, українські експерти визначили ключові проблеми інноваційного розвитку:

1. Істотна різниця у ВВП на душу населення між Україною та іншими сусідніми країнами, такими як, наприклад, Польща, Угорщина та ін., які вже почали створювати сучасні інноваційні системи.
2. Слабка орієнтація фінансової системи на підтримку інноваційної діяльності.
3. Загальний низький рівень фінансування інноваційної діяльності.
4. Застаріла галузева структура економіки з високою часткою видобувної промисловості і чорної металургії, що не сприяє розвитку інноваційної діяльності.
5. Дуже мало результатів вітчизняних наукових досліджень використовуються в інноваційній діяльності. Патентна активність державного науково-дослідного сектора незначна.
6. Відсутність стимулів для розвитку високотехнологічних малих і середніх підприємств.
7. Зовнішня орієнтація посередницьких обслуговуючих компаній, які прагнуть продавати наукові результати і винаходи тільки іноземним клієнтам.
8. Зниження кваліфікації науково-дослідного персоналу.
9. Постійні зміни в системі державного управління інноваційним розвитком, що призводить до втрати кваліфікованих кадрів і змін у стратегії.
10. Низький вплив освітніх програм на інноваційну діяльність в українському суспільстві.

Важливо підкреслити, в останні роки відбуваються позитивні зміни, що знаходить своє відображення у поліпшенні макроекономічних показників в Україні. Наприклад, різниця в рівні ВВП на душу населення між ЄС і Україною скорочувалася останні сім років. Структура економіки (частки різних секторів) також почала змінюватися в позитивний бік у 2003–2007 рр., проте темпи змін залишаються дуже повільними. Потребують узгодження та координації інноваційна і промислова політика.

І. С. Каленюк, доктор економічних наук, професор, ДНУЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ОСВІТНІЙ ІМПЕРАТИВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

За умов становлення постіндустріальної парадигми суспільного розвитку освіта стає одним із визначальних чинників забезпечення змін в основних факторах виробництва, системі економічних відносин. Посилення загальної взаємозалежності всіх країн світу, поява інформаційних технологій, які докорінним чином прискорюють усі процеси та змінюють всю систему технологічних зв'язків, актуалізують проблеми пошуку адекватних шляхів забезпечення соціально-економічного розвитку країни, конкурентоспроможності її економіки в новому глобальному просторі.

Сучасна глобалізація загострює для кожної країни та кожного суб'єкта міжнародних економічних відносин питання забезпечення власної конкурентоспроможності. Це можливо тільки на основі пошуку чи формування власних конкурентних переваг, які б дозволяли вийти на міжнародну арену для реалізації своїх економічних інтересів. Зростаюче значення інформації та знань у сучасному виробництві зумовлює те, що конкурентні переваги формуються переважно не наявністю природних чи сировинних ресурсів. До чинників, які потенційно можуть дати конкурентні переваги в сучасному складному середовищі, належать в першу чергу ті матеріальні, нематеріальні та людські ресурси, які є інформаційно насиченими. Стрімка інтелектуалізація економіки визначила наступний етап розвитку суспільства як інформаційний, в якому найбільш цінним ресурсом виступає інформація та наукомісткі технології. Першою неодмінною умовою створення середовища для поширення і розвитку цих ресурсів стає наявність кваліфікованих кадрів, здатних продукувати та працювати з інформаційними ресурсами.

Зрозуміло, що за таких умов роль освіти як системи, призначенням якої виступає передача і поширення знань, формування нової якості кваліфікованої робочої сили, зростає і водночас потребує переосмислення. Глобалізація всіх світогосподарських процесів, посилення взаємозалежності та інформаційної єдності країн світу об'єктивно вимагають нових підходів як до визначення місця і ролі освіти в розвитку суспільства, так і щодо форм її організації та управління. Посилення необхідності вирішення проблем стандартизації освіти зумовлено важливістю забезпечення і підвищення якості освітніх послуг в умовах зростаючої відкритості економік країн, все більш вільного руху людей, капіталів і товарів між країнами.

У світові лідери виходять країни, які, на перший погляд, не мають для цього жодних ресурсних передумов. У післявоєнні роки — Німеччина і Японія, пізніше — Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, останнім часом — Ісландія, Фінляндія та ін. Ці країни в першу чергу визначили своїм пріоритетом розвиток освіти і науки, перехід на якісно нові, ресурсозберігаючі, маловідходні та екологічно чисті технології виробництва. Таким чином, якщо раніше просто визнавалася вирішальна роль освіти в розвитку суспільства, то тепер освіта і наука сприймаються як стратегічні фактори виживання цивілізації в умовах загострення глобальних проблем.

Виклики сучасної глобалізації щодо розвитку освіти знаходять прояв у необхідності зростання масштабів освіти та, відповідно, обсягів її фінансування, збільшення освітнього терміну у трудовому житті працівника, у зміні вимог щодо якісних характеристик людських ресурсів сучасного виробничого процесу, появи інтернаціональних форм організації та фінансування освіти.

Загальносвітовою тенденцією розвитку освіти у світі є зростання її значення в підготовці сучасних працівників, що знаходить прояв у збільшенні термінів навчання. За сучасних умов вища освіта все більше стає завершальною частиною первинної освіти населення — тієї освіти, яку нове суспільство XXI ст. зобов'язане надати кожному своєму членові до початку його трудової діяльності чи виконання обов'язків дорослого члена родини.

Процес розширення первинної освіти всього населення аж до включення до неї стадії вищої освіти розпочався у країнах-лідерах світу в останній чверті XX ст., поступово охоплюючи все більше держав планети. Тривалість первинної освіти на 2005 рік складала у Великобританії і Австралії 20,7 роки; Швеції — 20,3; Фінляндії — 20,0; Ісландії — 19,7; Бельгії — 19,6; Данії — 19,0; Німеччині — 17,4; США — 16,9; Росії — 16,9 [1]. Для України цей показник не розраховувався, але певним аналогом може бути середнє значення тривалості первинної освіти для українського населення, яке за даними останнього перепису становило на 2001 рік 9,5 років навчання.

У розумінні необхідності поширення поняття первинної освіти вища освіта виступає її заключною стадією, завданням якої є надання молоді максимально високого і доступного для кожного її представника рівня загальної і професійної компетентності перед початком продуктивної діяльності. В розвинених країнах світу від 40 до 60% всіх працюючих мають вищу освіту, і ця частка постійно зростає. За даними ОЕСР на 2005 рік серед населення віком від 55 до 64 років (тобто серед тих, хто вперше вступив на ринок праці у 60–70-х роках) частка осіб з вищою освітою складала від 7 до 27% (окрім США та Канади, де вона перевищувала 30%). У той же час серед вікової групи 25–34 роки частка осіб з вищою освітою у 19 країнах ОЕСР перевищує 30%, а в 6 країнах — 40%. [1, р.11].

У Європейському Союзі у світлі Лісабонської стратегії приділяють особливу увагу цьому показнику. Так, комісар ЄС з освіти і культури Ян Фігель на конференції в Бергені (Норвегія), яка відбулася 19 травня 2005 р., у своїй доповіді «До європейського простору вищої освіти» навів наступні цифри: тільки 21% населення ЄС працездатного віку має вищу освіту, що значно нижче, ніж у США (38%), Канаді (43%) та Японії (36%) [2]. За даними «Education at glance 2007» частка осіб з вищою освітою у складі працездатного населення віком 25–64 роки складає: у Австралії — 32%, Канаді — 46%, Фінляндії — 35%, Японії — 40%, Великій Британії — 30%, США — 39%, Ізраїлі — 46%. У середньому для країн ОЕСР даний показник становить 26%, для країн ЄС 19–24%. Несподівано високі цифри засвідчує Росія — 55%, що скоріше всього може бути пояснено не тільки зростанням масштабів вищої освіти, а й приєднанням до складу вищої освіти системи середньої спеціальної освіти. В Україні за даними статистики тільки 26% всіх працівників має вищу освіту, причому не тільки повну вищу, але й базову, тобто це випускники вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації.

Зростання потреби у вищій освіті об'єктивно знаходить прояв у збільшенні студентського контингенту як в абсолютних, так і у відносних показниках. Ця тенденція характерна для всіх країн світу. За 6 років — з 1999 по 2005 рік Китай збільшив чисельність студентів з 6,3 млн. до 23,4 млн. осіб, тобто в 3,7 рази. Лідерами у світі за кількістю студентів є також США (17,2 млн.), Індія (11,8 млн.), Росія (9 млн.), Японія (4 млн.), Республіка Корея (3,2 млн.), Таїланд (2,3 млн.), Велика Британія (2,3 млн.), Франція (2,2 млн.) та ін. Загалом же у світі в 2005 році навчалось 137,8 млн. студентів, що більше ніж у 1999 році на 48,3%. Позитивна динаміка простежується і в Україні, де чисельність студентів усіх форм ВНЗ складала у 2007/2008 навчальному році 2,8 млн. осіб, причому в закладах III–IV рівня акредитації — 2,4 млн. осіб. У порівнянні з 1999 роком чисельність усіх студентів збільшилася на 61,2% [3].

Серед відносних показників найбільш поширеним у міжнародних порівняннях є чисельність студентів на 10 тис. населення. В Україні зростання студентського контингенту в абсолютних обсягах знайшло прояв і у зростанні відносних показників. У 2007/08 навчальному році на 10 тис. населення припадало 606 студентів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації, у тому числі — 511 студентів ВНЗ III–IV р.а., що перевищує показники низки інших країн. Порівняльні дані по країнах Центральної та Східної Європи наступні на 2004 рік: Польща — 484, Угорщина — 403, Словенія — 523, Латвія — 550.

Загалом в Україні навчається у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації понад 2,8 млн. студентів, у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації відповідно за кошти державного та місцевого бюджетів навчається понад 826 тисяч студентів, за кошти фізичних та юридичних осіб — понад 1 млн 546 тисяч. За денною формою у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації навчається понад 327 тисяч студентів, у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації — понад 1 млн. 300 тисяч студентів. У вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації приватної форми власності здобувають вищу освіту майже 433,5 тисяч студентів [4].

Іншим важливим показником визнання важливого значення освіти, і зокрема вищої освіти, у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки виступає рівень фінансування. Експертами ЮНЕСКО критичним вважається рівень витрат на освіту 5% ВВП, нижче якого система освіти просто буде руйнуватися. Розвинені країни витрачають на всі рівні освіти в середньому 6,2% ВВП (і державних, і приватних витрат). За даними ОЕСР, рівень витрат на освіту становить: в Австралії — 5,97% (з них 4,53% — державні), Данії — 7,1% (6,92%), Ісландії — 6,7% (6,15%), Південній Кореї — 8,2% (4,79%), США — 7,34% (5,08%) ВВП. В Україні фінансування освіти постійно зростає і в абсолютних і у відносних показниках, але його рівень залишається недостатнім: у 2005 році видатки на освіту складали 6,5% ВВП проти 3,5% у 1999 році [3]. Збільшення обсягу витрат на освіту досягнуто об'єднанням потоків державних і приватних коштів, які спрямовуються до навчальних закладів через казначейство з 2000 року. За такого підходу фактично обсяг загальних витрат на освіту збільшується на величину тих приватних ресурсів, які поступають до державних закладів через плату за навчання.

Вищі навчальні заклади виступають основними генераторами і поширювачами знань та інформації в новій економіці. Роль університетів у сучасному суспільному прогресі настільки велика, що західними дослідниками вже доведено взаємозв'язок розвитку освітніх закладів з економічним зростанням країни. Ті країни, які визнали пріоритетність розвитку освіти, змогли забезпечити стійкі темпи економічного зростання та перейти до постіндустріального суспільства. Б. Кналлом описав замкнене коло бідності, пов'язане з відсталістю освітніх закладів. У цьому замкненому колі відсталість економіки зумовлює недостатність фінансування освіти, що спричинює відсталість системи освіти та професійної підготовки. Наслідком останнього стає брак кваліфікованої робочої сили та дефіцит фахівців, що в свою чергу не створює можливості для підвищення продуктивності праці. Низька продуктивність праці та повільні темпи її росту знов підтверджують відсталість економіки, яка вже не може виділити необхідні кошти для кардинальних змін.

Зростання ролі освіти в розвитку сучасного суспільства зумовлює не тільки необхідність зміни її економічних параметрів, а й породжує інші, глобальні виклики. Відбувається гігантське нарощення обсягів знань та інформації, якими володіє і оперує людство, що супроводжується поряд з цим їх значною диференціацією. Водночас необмеженість доступності інформації та знань може мати неоднозначні наслідки. Лавина інформації, некерована і необмежена моральними та неекономічними міркуваннями, може справляти суперечливий вплив на становлення суспільної свідомості, пануючої системи цінностей, рівня культури і навіть інтелекту нації.

Нові активні суб'єкти впливу на свідомість людей — засоби масової інформації не завжди несуть цінності моральної і культурної освіти індивідам. Необмежений доступ до інформації, різної якості та різного характеру, руйнує моральні бар'єри, веде до втрати авторитетів, ваги моральних цінностей і найголовніше — применшує вплив традиційних інститутів (сім'ї та системи освіти) на особистість людини. Зрозуміло, що в такій ситуації сім'я та освіта повинні шукати нові шляхи та методи впливу на особистість з тим, щоб вплив їх залишався визначальним.

Необхідна така державна політика, яка була б орієнтована на найвищі духовні цінності і яка проходила б стержнем через усі форми суспільного життя країни: діяльність органів державної влади, засобів масової інформації, системи освіти та виховання тощо. В Україні приймається безліч концепцій, але поки що відсутні як цілісна стратегія економічного розвитку, так і єдина ідеологічна доктрина, яка могла б стати ідеологічним фундаментом українського суспільства на даному етапі.

Саме тому духовний розвиток людини не може відбуватися абсолютно вільно, без цільового впливу з боку соціуму. Заклики під гаслами демократії до повної свободи розвитку і прояву особистості не завжди є корисними з точки зору збереження духовного здоров'я людини та духовного потенціалу людства взагалі. Одним з основних принципів демократичного розвитку є те, що людина має робити свій власний вибір, а не виконувати чийсь вказівки. Але ж людина може зробити правильний вибір лише за умови, якщо в неї сформований правильний фундамент, каркас. Тільки така основа дозволить прийняти вірне рішення в різних, непередбачених ситуаціях.

Одним із негативних наслідків некерованого поширення ринкових відносин стало панування споживацької психології, надмірний раціоналізм і, як наслідок, — втрата духовності. Орієнтація на ринкові цінності формує у людей переважання споживацьких інтересів як таких, що визначають їхній менталітет і поведінку як споживачів, покупців товарів на ринку, та відсуває на другий план усі інші цінності — моральні, духовні. Характерними у цьому відношенні є слова Дж. Сороса, всесвітньо відомого успішного фінансиста та мецената. Осмислюючи сучасне суспільство у своїй книзі «Криза глобального капіталізму», він наголошує: «Я глибоко переконаний, що ринкові цінності, які набули зараз масового поширення, це не те, що потрібно для успішного функціонування суспільства» [6, с.72].

У сучасному світі все більше стає зрозумілим, що така раціоналізація, суто прагматична спрямованість людського життя може набути руйнівного характеру. Суспільство є сильним, життєздатним своїми громадянами, для яких суспільні цілі не є порожнім звуком, для яких реальну вагу мають духовні цінності: патріотизм, відповідальність за долю своєї країни. У складному глобалізованому світі успіху може домогтися тільки та країна, яка приділяє увагу розвитку освіти не лише з точки зору зміцнення її економічного потенціалу, але й з точки зору підтримки її як загальнолюдської цінності, особливого суспільного блага.

Література:

1. Education at Glance 2006. OECD, 2007 // <http://www.oecd.org/>
2. Figel calls for new partnership between university and state // CORDIS focus. — Luxembourg, 2005. — № 256 (June).
3. Всемирный доклад по мониторингу ОДВ. Образование для всех к 2025 году. Добьемся ли мы успеха? — Париж, ЮНЕСКО, 2008. — 492 с.
4. Вища освіта України — Європейський вимір: стан, проблеми, перспективи. — Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової колегії МОН 21.03.2008 р. — К.: МОН, 2008. — 103 с.
5. Commission calls for university reform to help deliver Lisbon goals // CORDIS focus. — Luxembourg, 2005. — № 255 (May).
6. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму: відкрите суспільство під загрозою // Пер. з англ. Р. Ткачук, А. Фролкін. — К.: Основи, 1999 р. — 259 с.

СТАЛІСТЬ

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ

Якість життя за оцінкою IMD
Індекс людського розвитку ООН

СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Видатки на охорону здоров'я
Очікувана тривалість життя при народженні
Очікувана тривалість здорового життя

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА

Пріоритетність сталого розвитку
Вплив екологічного законодавства на конкурентоспроможність компаній
Кількість викидів CO₂
Вплив проблем забруднення на розвиток економіки

ЕНЕРГЕТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Енергомісткість ВВП

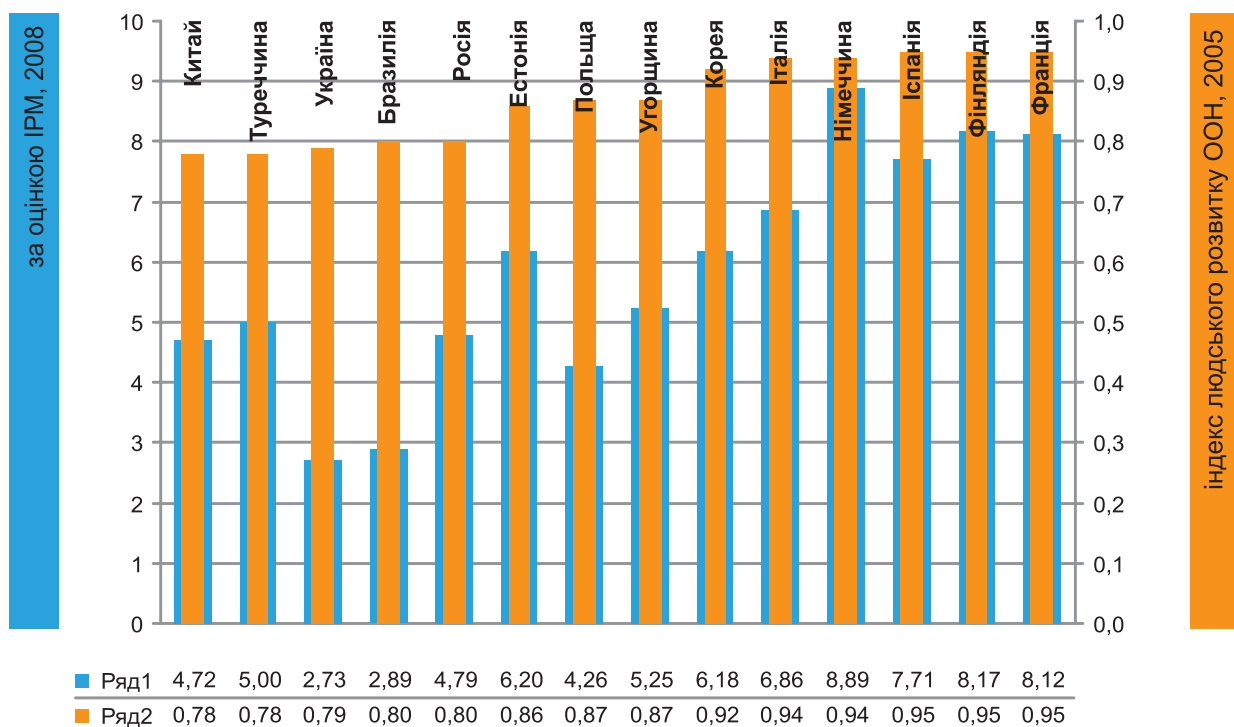
ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА

Виробництво, постачання та споживання енергії
Споживання енергії на душу населення
Залежність від імпорту енергоносіїв

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ

ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ

2,44 Венесуела	2,73 Україна 53 (54)	9,71 Швейцарія
0,62 Індія	0,79 Україна 45 (47)	0,97 Норвегія
Мінімум рейтингу IMD	Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)	Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Серед країн рейтингу IMD

За результатами дослідження експертів IMD оцінки якості життя Україна займає 53-є місце серед 55 з кількістю балів удвічі нижчою, ніж середня по країнах. Якість життя — це інтегральна характеристика розвитку суспільства, найважливішим показником якого є стан здоров'я населення.

Розрахунок індексу людського розвитку ґрунтується на трьох вимірах — довголіття, освіченості та матеріального рівня життя (ВВП на душу населення), які рівнозначні. Проте вважається, що довголіття людини на 25% залежить від екології. Тому саме країни з найкращою екологією займають перші місця у рейтингу (відповідно Ісландія, Норвегія, Австралія, Канада, Ірландія, Швеція, Швейцарія, Японія).

Рейтинг деяких країн спричинений низьким ВВП на душу населення (2007 р.): Бразилія — 9 431 дол. США; Китай — 5 131 дол. США; Туреччина — 9 313 дол. США; Росія — 14 208 дол. США та Україна — 6 707 дол. США. Для порівняння: цей показник у Франції складає 32 382 дол. США.

Незважаючи на відносно низький рівень ВВП України на душу населення та стан її екології, рейтинг України за індексом людського розвитку є вищим, ніж в Китаї та Туреччині, що спричинено, зокрема, високим показником освіченості громадян.

Людський розвиток в Україні

В Україні людський розвиток суттєво погіршився протягом першої половини 1990-х рр. Так, якщо у 1990 р. ІЛР становив 0,809, то в цілому за півтора десятиріччя країна понизила своє рейтингове місце із 45 до 76 (СРСР загалом належало у 1990 р. 26-е місце зі 130 у рейтингу, значення показника складало 0,920). Якщо екстраполювати нинішні показники людського розвитку, то сучасний його рівень в Україні відповідає рівню 1940-х рр. у високорозвинених державах світу. Із цього випливає, що, займаючи лідируючі позиції у світі щодо рівня освіченості населення та охоплення його освітою, володіючи значним науковим потенціалом, наша країна значно програє багатьом іншим за рівнем якості життя.

Згідно з останніми даними, індекс людського розвитку в Україні у 2005 р. становив 0,788. Україна порівняно із попереднім роком поліпшила власну позицію на одне місце — із 77-го на 76-те зі 177 країн, які аналізувались. Однак незалежно від тих змін, які відбулися, і відповідно до зайнятого рейтингового місця, наша держава продовжує належати до країн із середнім рівнем людського розвитку. Зокрема, за тривалістю життя вона уже поступається 11 державам з порівняльного списку, у яких цей показник перевищує 80 років, і займає лише 110-е місце у світовому рейтингу. Україна має високі показники писемності дорослого населення і загального охоплення освітою (індекс освіченості населення у 1,3 рази перевищує середньосвітовий).

Разом з тим показник ВВП на душу населення є відносно невеликим — його величина складає лише 6 848 міжнародних доларів (доларів США за паритетом купівельної спроможності валют) і лише наближається до 2/3 докризового 1990-го рівня. За цим індикатором національна економіка відповідає 85-му рейтинговому місцю. Аналізуючи довгострокову динаміку ВВП в національній економіці, слід

зважити, що як загальний його обсяг, так і питома величина у розрахунку на душу населення поки не досягли докризового рівня 1990 року.

У результаті зростання доходів та споживання фактична диференціація населення за рівнем добробуту, про що свідчить коефіцієнт Джині, в Україні стабілізувалась на рівні 0,29–0,30 після досягнення в 1990-х роках найвищого рівня (коефіцієнт Джині становив у 2006 р. 0,327 проти 0,326 у 2005 р.). За існуючими розрахунками, здійсненими Інститутом демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України на основі матеріалів Держкомстату України, рівень бідності у 2006 р. у порівнянні з 2005 р. збільшився на 1% і становить 28,1%. У стані бідності перебуває кожне третє домогосподарство із дітьми та кожне третє домогосподарство без дітей, у складі якого був хоча б один безробітний, кожне п'яте домогосподарство, яке складається лише з осіб пенсійного віку, кожне сьоме домогосподарство з осіб лише працездатного віку. Крім того, зростання доходів населення, яке відбувалось останнім часом за рахунок підвищення рівня мінімальної заробітної плати, зростання розмірів пенсій та окремих видів соціальних допомог, відповідно вплинуло і на збільшення середньомісячних сукупних витрат населення, але не сприяло скороченню диференціації населення за рівнем добробуту.

Розрив між динамікою зростання реальної заробітної плати і продуктивності праці пояснюється процесами детінізації економіки. Водночас досягнутий рівень (в еквіваленті трохи більше 200 дол. на місяць у 2006 р. проти близько 60 дол. у 2001 р.) зберігає вітчизняні конкурентні переваги. Випередження темпів зростання заробітної плати над підвищенням продуктивності праці несе постійну загрозу наростання інфляційного тиску.

Світовий досвід

Лідером у рейтингу країн з індексу людського розвитку ООН є Ісландія, що досягла цього шляхом спрямованості політики на людський розвиток і екологію. Ключовими напрямками її політики у сфері людського розвитку є:

- ✓ підвищення якості середньої освіти (зменшення тривалості середньої освіти взамін на оптимізацію часу навчання, покращення програми);
- ✓ спрямованість на розвиток сільського господарства (ефективно діє «Програма охорони ґрунтових ресурсів» — Soil Conservation Strategy, що охоплює період з 2003 по 2014 рр. і позитивно

впливає на екологію: забруднення ґрунту в Ісландії є одним з найнижчих із усіх країн ОЕСР;

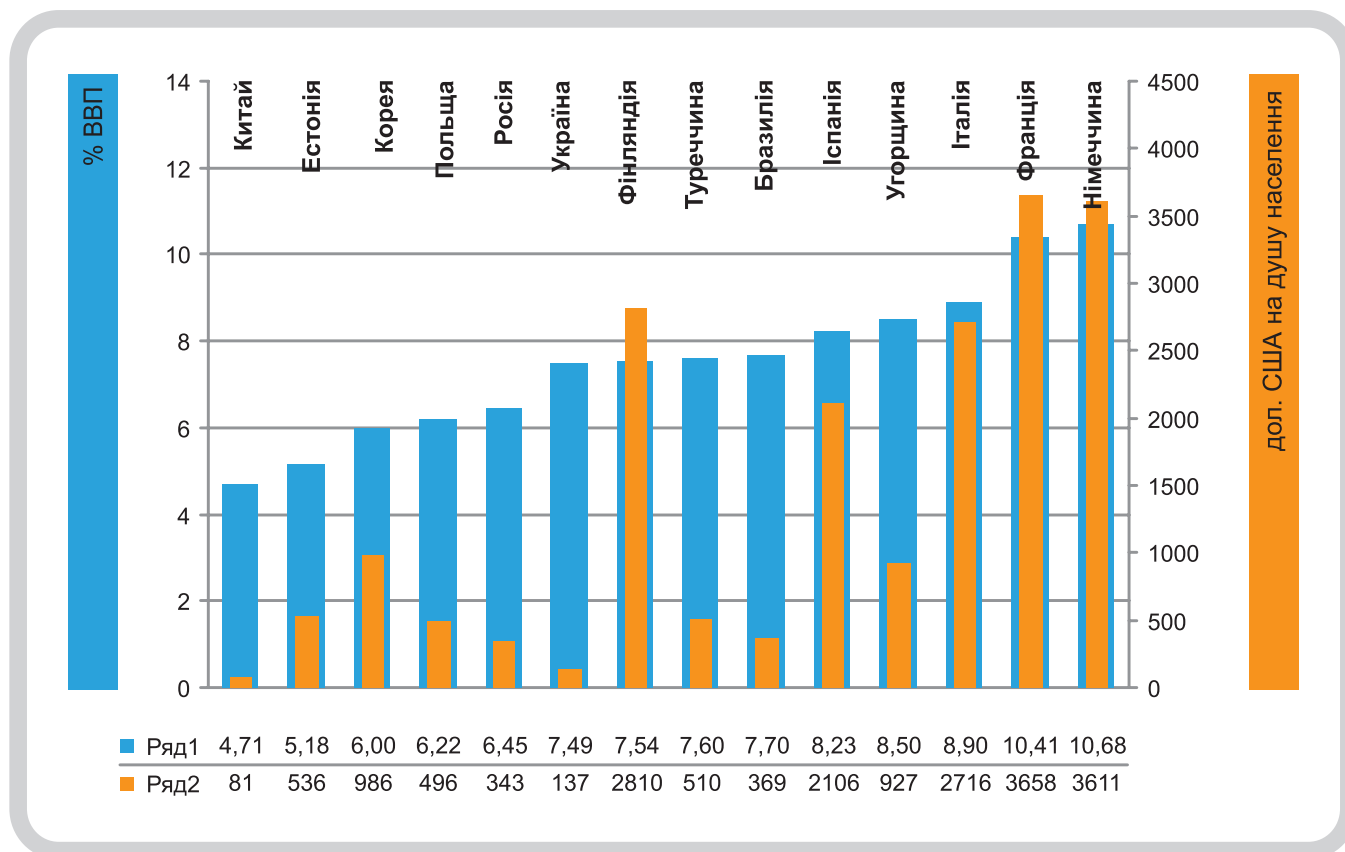
- ✓ відкриття сектора охорони здоров'я для конкуренції (оскільки витрати на охорону здоров'я зростають, за розрахунками ісландських експертів на 15% у найближчі кілька років);
- ✓ розвиток професійного навчання (з 1992 року діє програма професійного навчання (Vocational Training Programme, що має вагомий позитивний вплив на розвиток людського капіталу).

Джерело: Economic survey of Iceland, 2008

СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

ВИДАТКИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я, 2005

2,7 Індонезія	7,5 Україна 34 (37)	15,3 США
35 Індонезія	137 Україна 49 (50)	6 636 Люксембург
Мінімум рейтингу IMD	Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)	Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Погіршення стану здоров'я населення, високі показники смертності осіб працездатного віку, скорочення очікуваної тривалості життя, яскраво виражена нерівність у доступності медичної допомоги зумовлені, зокрема, недоліками в організації охорони здоров'я, негативно впливають на економічний і політичний розвиток держави, стримують процеси інтеграції України в світове співтовариство.

Показовими для України є також парадоксальні дані про співвідношення між кількістю населення і кількістю медичних працівників та показником достатності медичної інфраструктури. За першим з перелічених Україна посідає перше місце в світі з показником, що дорівнює 197 чоловік на одного лікаря та 80 чоловік на одну медичну сестру. Проте за другим показником Україна — майже остання, 54-а в світі, з показником 1,69, що майже в п'ять разів менше ніж у лідера — Швейцарії (8,91).

СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Довідка

Основні показники системи охорони здоров'я

Країни	Витрати на охорону здоров'я			Кількість лікарів на 100 тис. чол. 2004	Поширення ВІЛ %, віком 15–49 р. 2005	Випадки захворювання на туберкульоз на 100 тис. чол. 2005
	Державні (% ВВП) 2004	Приватні (% ВВП) 2004	На душу населення ПКС в дол. США 2004			
Україна	3,7	2,8	427	295	1,4	120
Польща	4,3	1,9	814	247	0,1	29
Іспанія	5,7	2,4	2099	330	0,6	22
Італія	6,5	2,2	2414	420	0,5	5
Росія	3,7	2,3	583	425	1,1	150
Бразилія	4,8	4,0	1520	115	0,5	76
Естонія	4,0	1,3	752	448	1,3	46
Німеччина	8,2	2,4	3171	337	0,1	6
Франція	8,2	2,3	3040	337	0,4	10
Фінляндія	5,7	1,7	2203	316	0,1	5
Китай	1,8	2,9	277	106	0,1	208
Корея	2,9	2,7	1135	157	0,1	135
Туреччина	5,2	2,1	557	135	0,2	44

Джерело: Human Development Report 2007/2008. Fighting climate change: Human solidarity in a divided world. — New York and Oxford: UNDP / Oxford University Press

Світовий досвід

Світовий досвід свідчить, що одним із головних пріоритетів розбудови національних систем охорони здоров'я в умовах дефіциту фінансових і кадрових ресурсів повинен бути розвиток первинної медико-санітарної допомоги. Первинна медико-санітарна допомога, спрямована на вирішення проблем збереження і зміцнення здоров'я всього населення, і є однією з найефективніших стратегій підвищення результативності системи охорони здоров'я в цілому, а також справедливого

розподілу та раціонального використання коштів у галузі.

Проблема недостатньої ефективності медичної галузі в цілому може бути розв'язана передусім шляхом зміни моделі фінансування. Існує два варіанти розв'язання цієї проблеми:

- перехід до моделі охорони здоров'я, що базується на фінансуванні з бюджетних джерел (за рахунок загальнодержавних податків та зборів);
- перехід до моделі охорони здоров'я, що базується на соціальному медичному страхуванні.

СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

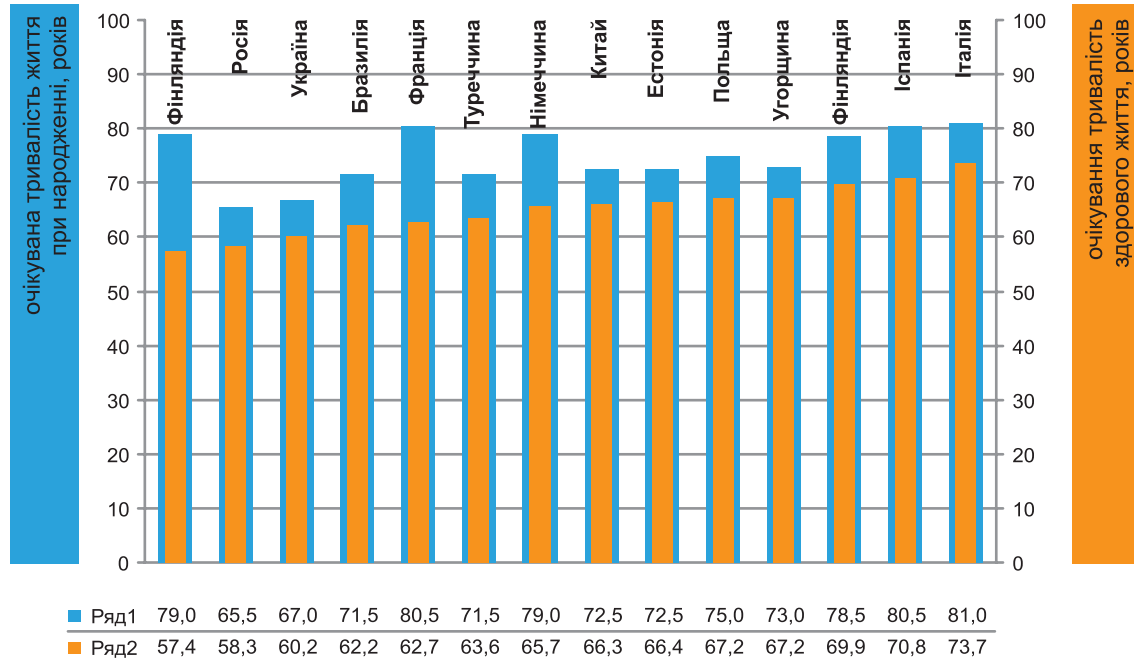
ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ, 2005

51,0 Південна Африка	67,0 Україна 52 (51)	82,5 Японія
42,8 Південна Африка	60,2 Україна 50 (49)	76,3 Японія

Мінімум рейтингу IMD

Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)

Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Тривалість життя від народження розраховується експертами ООН при розрахунку індексу людського розвитку. Так, маючи середній рівень розвитку людського потенціалу, Україна займає 52-у позицію за тривалістю життя її громадян серед 55 країн (при середній тривалості життя в даній групі країн 75,4 р).

Очікувана тривалість життя при народженні

Рейтинг країни за ІРЛП	Очікувана тривалість життя від народження, років		Показник смертності немовлят на 1 тис. новонароджених		Показник смертності віком до 5 років на 1 тис. новонароджених	
	1970–1975	2000–2005	1970	2005	1970	2005
Туреччина	57	70,8	150	26	201	29
Бразилія	59,5	71	95	31	135	33
Корея	62,6	77	43	5	54	5
Китай	63,2	72	85	23	120	27
Росія	69	64,8	29	14	36	18
УКРАЇНА	70,1	67,6	22	13	27	17
Естонія	70,5	70,9	21	6	26	7
Польща	70,5	74,6	32	6	36	7
Німеччина	71	78,7	22	4	26	5
Італія	72,1	79,9	30	4	33	4
Франція	72,4	79,6	18	4	24	5
Іспанія	72,9	80	27	4	34	5
Фінляндія	79,7	78,4	13	3	16	4

Джерело: Human Development Report 2007/2008. Fighting climate change: Human solidarity in a divided world. — New York and Oxford: UNDP / Oxford University Press.

Поняття якості життя в медицині

Медицина XXI сторіччя повна парадоксів та протиріч. З одного боку, для неї характерне збереження класичних основ мистецтва зцілення, що сягають у середні віки і більш ранній період, з іншого — вона спирається на останні досягнення комп'ютерних технологій, імунології, молекулярної генетики. При цьому безумовні успіхи у діагностиці та лікуванні низки захворювань, які раніше вважалися невиліковними, поєднуються з повною неспроможністю в терапії достатньо великого кола хвороб в онкології, гематології, кардіології, ендокринології, неврології, психіатрії.

Поняття якості життя з'явилося в Index Medicus у 1977 році і в теперішній час широко використовується в медицині зарубіжних країн. Розробку критерію якості життя слід віднести до визначних наукових досягнень XX сторіччя.

Визначення поняття «якість життя» логічно і структурно пов'язане з дефініцією здоров'я, наданою Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ): «Здоров'я — це повне фізичне, соціальне та психологічне благополуччя людини, а не просто відсутність хвороби». Звідси якість життя — це психологічне, соціальне, фізичне, духовне благополуччя. Якість життя — поняття, важливе не тільки для сфери охорони здоров'я, але й для інших сторін життя сучасного суспільства, оскільки кінцевою метою активності усіх інститутів життєдіяльності є благополуччя людини.

На сьогодні поняття якості життя набуває особливої актуальності у світі реалізації пріоритетних національних проектів. Ефективність реалізації національного проекту, спрямованого на поліпшення якості життя людей, може і повинна бути визначена з використанням методу оцінки якості життя. При цьому варто підкреслити, що загальноприйнята методологія вивчення якості життя відкрила принципово новий етап у житті суспільства, запропонувала простий, інформативний і надійний спосіб визначення ключових параметрів, що складають квінтесенцію благополуччя людини.

Характеризуючи концепцію дослідження якості життя в медицині, варто звернути увагу на два ключові аспекти. З одного боку, концепція дозволила повернутися на новому витку еволюції до якнайважливішого принци-

пу клінічної практики «лікувати не хворобу, а хворого». У відповідності з цією парадигмою, якість життя пацієнта є або головною, або додатковою метою лікування:

головною метою — при захворюваннях, що не обмежують тривалість життя;

додатковою — при захворюваннях, що обмежують тривалість життя (у цьому разі основною ціллю є збільшення тривалості життя);

єдиною метою — в інкурабельній стадії захворювання.

З іншого боку, нова концепція пропонує добре розроблену методологію, що дозволяє одержувати достовірні дані про параметри якості життя як у клінічній практиці, так і в разі проведення клінічних досліджень. Медицина належить до надзвичайно консервативних наук, що знаходяться сьогодні в тяжкому переходному періоді з явними ознаками значних протиріч між архаїчними описовими методами вивчення хворого і феноменально складними молекулярними та комп'ютерними технологіями, фізичний і біологічний зміст яких навіряд чи доступний для розуміння клініциста. Під могутнім і всезростаючим інформаційним та технологічним тиском, що створює передумови для розмивання чітких пріоритетів у клінічній медицині, уявляється винятково важливим зберегти структурно-логічну модель взаємовідносин хворого і лікаря, а також не втрачати основний вектор зусиль інститутів охорони здоров'я та всіх структур суспільства, відповідальних за долю хворої людини. Вирішення цього питання буде значною мірою можливим завдяки концепції вивчення якості життя, що дозволить розробити нову парадигму в клінічній медицині, яка визначить стратегію розвитку клінічної практики та клінічних досліджень на багато років уперед.

Поєднання останніх досягнень в області високих медичних технологій з класичними традиціями вітчизняної клінічної школи дозволить відродити її гуманні начала з їх ключовою формулою «лікувати не хворобу, а хворого». Таким чином, якість життя повинна стати квінтесенцією, головною суттю зусиль усіх без винятку інститутів життєдіяльності людини, а не тільки медицини.

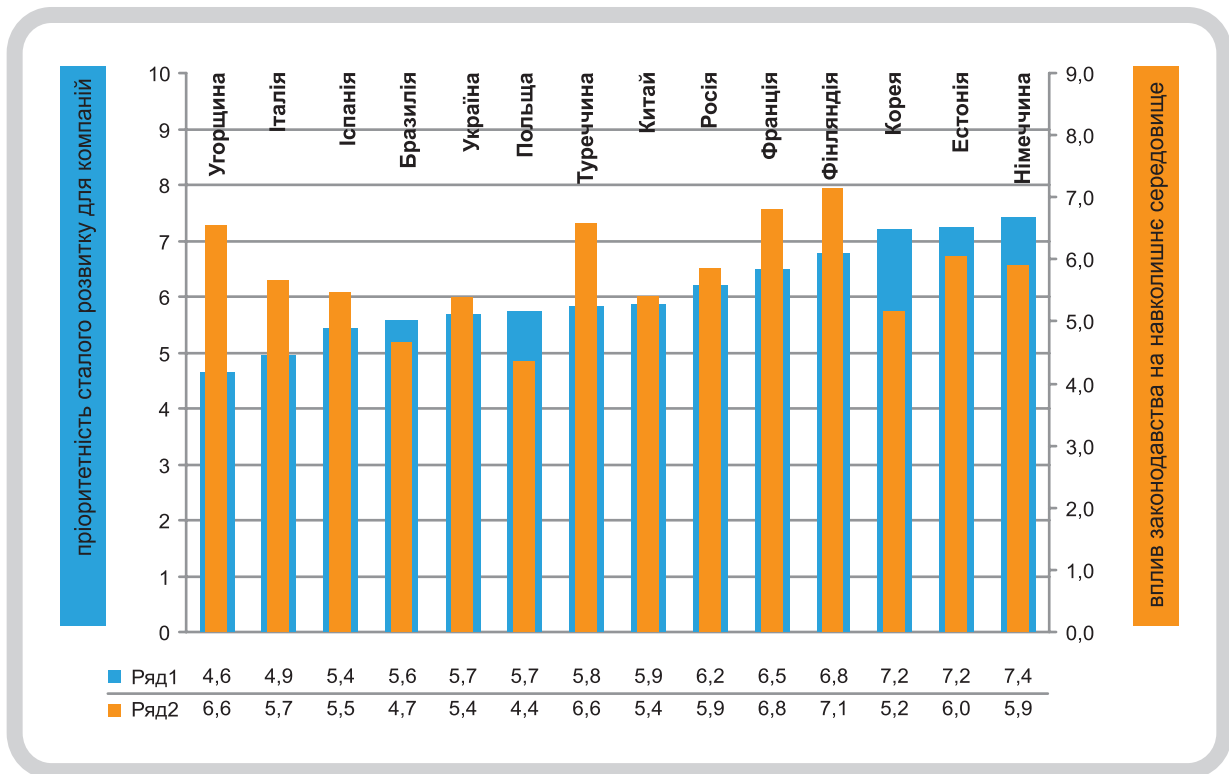
(Матеріали надано **Л. І. Воробйовою**, доктором медичних наук, ДУ «Національний інститут раку»).

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА ЗАКОНОДАВСТВО, 2008

4,19 Мексика	5,69 Україна 43 (17)	7,67 Данія
4,35 Польща	5,38 Україна 47 (46)	8,33 Сінгапур

Мінімум рейтингу IMD Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007) Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

- Бал свідчить про рівень пріоритетності сталого розвитку для компаній
- Нижчий бал свідчить про більший негативний вплив законодавства на бізнес

Українські компанії здебільшого не відносять до своїх першочергових пріоритетів сприяння сталому розвитку, на відміну від господарюючих суб'єктів таких країн, як Німеччина, Естонія, Корея, Фінляндія, Франція.

Світовий досвід

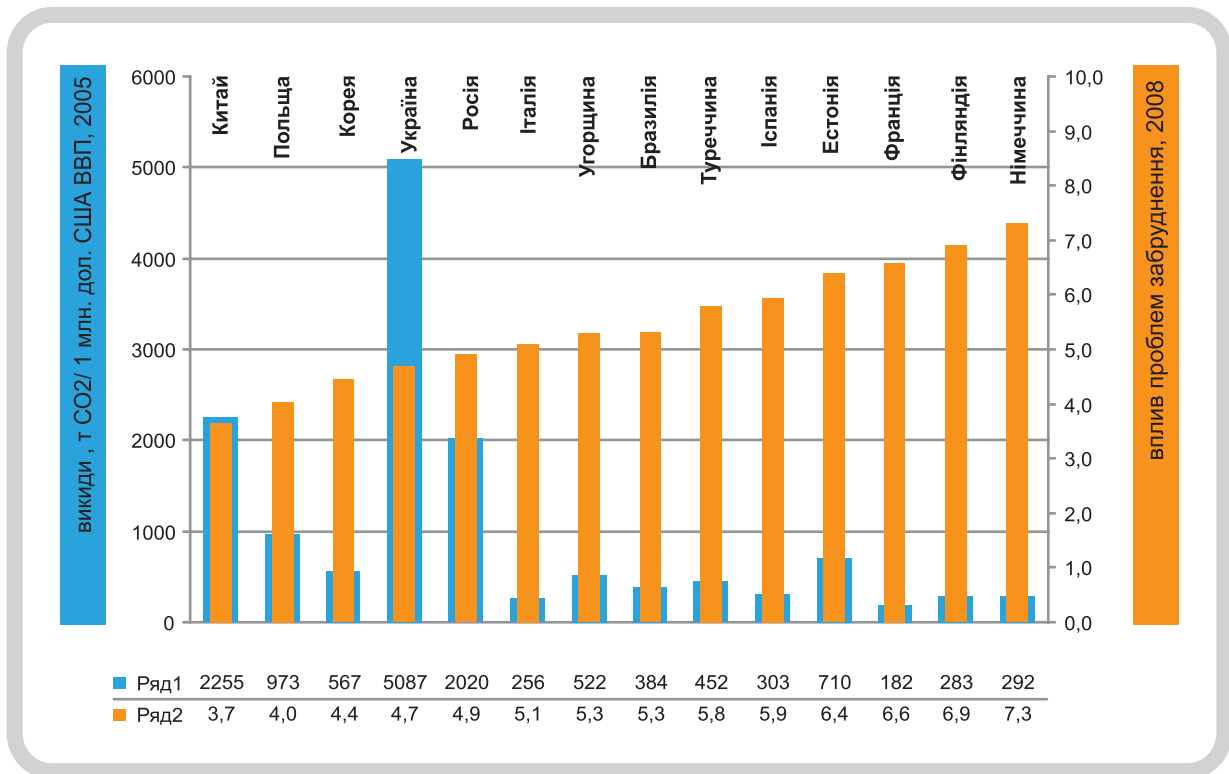
У країнах ОЕСР екологічні збори з компаній за забруднення навколишнього середовища мають стимулюючий характер. У них, зазвичай, враховуються викиди лише однієї-двох забруднюючих речовин і, за винятком окремих випадків, платежі вносяться не до екологічних фондів, а до бюджету країни безпосередньо (наприклад, податки на викиди окисів азоту і двоокису сірки у країнах Скандинавії). На відміну від високорозвинених держав, у країнах Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії обкладання підприємств екологічними зборами не відповідає відведеним для них функціям. Через надмірну кількість забруднюючих речовин,

за які нараховується екологічний збір (у Казахстані обкладається ним 1 217 різних речовин, які забруднюють повітряний басейн, і 1 345 речовин, які шкодять водним об'єктам), практично нереально налагодити достовірний розрахунок відповідних платежів. Екологічна складова податково-бюджетної системи в Україні має також яскраво виражений фіскальний характер і спрямована здебільшого на поповнення бюджетних коштів, а централізація збору за забруднення навколишнього природного середовища у державному і місцевих бюджетах не сприяє проведенню активної екологічної політики на місцях.

ЕКОЛОГІЧНЕ ЗАБРУДНЕННЯ, 2008

5 086,9 Україна 55 (55)	120,9 Швейцарія
2,94 Румунія	8,27 Австрія

Мінімум рейтингу IMD Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007) Максимум рейтингу IMD

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008

Бал свідчить про рівень визнання вагомості впливу екологічних забруднень на економіку

Україна відстає від високорозвинених країн світу, Росії, Бразилії, Туреччини за визнанням вагомості впливу екологічних забруднень на національну економіку. Разом з тим рівень «екологічної свідомості» українців перевищує такий для китайців, поляків і корейців.

Україна є абсолютним лідером з-поміж досліджуваних країн за обсягами промислових викидів CO₂ в атмосферу. 95% всіх викидів CO₂ утворюється при видобуванні та спаленні органічного палива. З промислових процесів найбільший внесок у викиди CO₂ робить виробництво цементу.

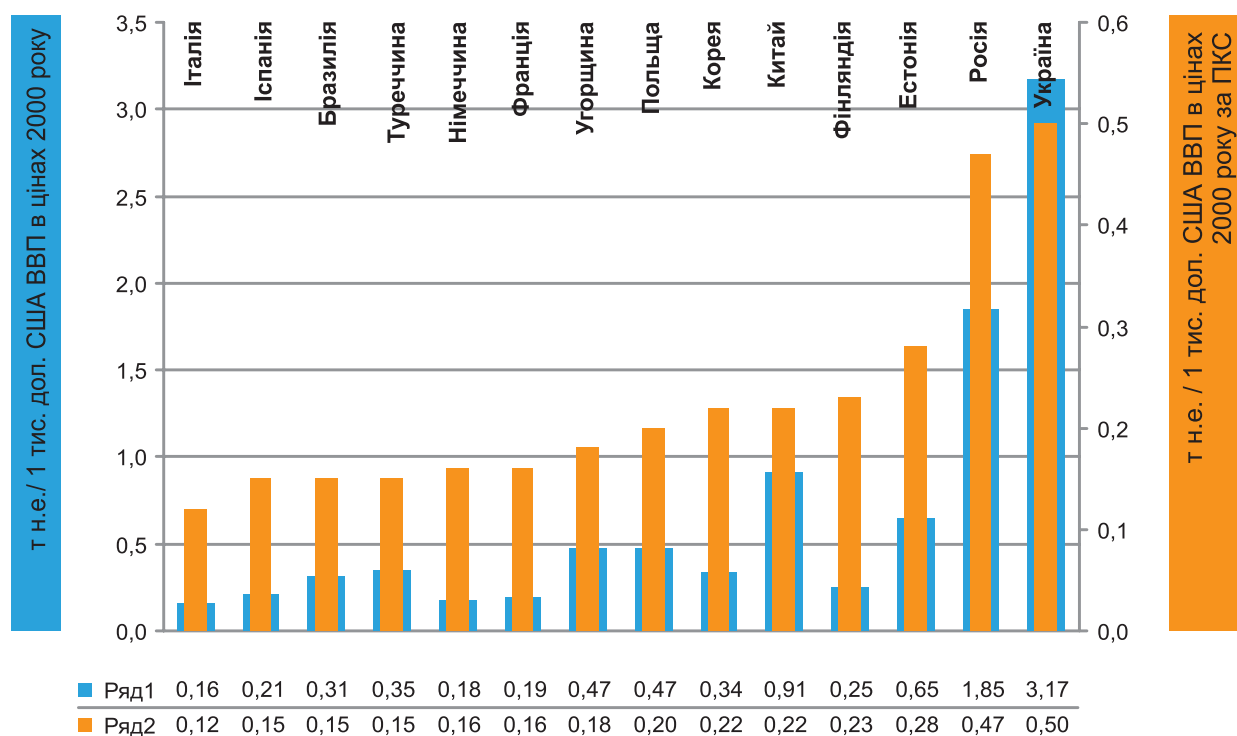
Україна отримала право на торгівлю екологічними квотами завдяки підписанню Кіотського протоколу, згідно з яким нашій країні дозволяється щорічно викидати в атмосферу до 925 млн. тонн парникових газів (такий обсяг викидів Україна здійснила востаннє у 1990 р.). І хоча після розпаду СРСР в Україні у зв'язку зі скороченням промислового виробництва обсяги викидів зменшилися майже удвічі, на рівень викидів 1990 р. продовжують рівнятися усі підписанти Кіотського протоколу. Завдяки цьому Україна тепер має можливість продавати невикористовувану частину квоти.

Згідно із прогнозами Міністерства економіки України, протягом 2008–2015 рр. ця надлишкова квота перевищить 2,2 млрд. тонн. Її більшу половину планується реалізувати на міжнародному ринку, за що потенційно можна отримувати 2–2,5 млрд. євро щорічно. Між тим світовий досвід показує, що система торгівлі квотами потребує прозорої стратегії її впровадження.

ЕНЕРГЕТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ

ЕНЕРГОМІСТКІСТЬ ВВП, 2005

3,17 Україна 55	0,10 Швейцарія	
0,50 Україна 55	0,12 Швейцарія	
Мінімум рейтингу IMD	Місце України в рейтингу IMD 2008 (2007)	Максимум рейтингу IMD

Джерело: Key World Energy Statistics, IEA 2007

Енергомiсткiсть ВВП України перевищує за своїм рiвнем усі досліджувані країни: Францію, Італію, Німеччину, Іспанію, Фінляндію — в середньому у 3 рази; Польщу — у 2,5 рази, Росію — у 1,5 рази. За даними IMD, ця різниця є суттєво більшою (82,6 тис. кДж на 1 дол. США ВВП в Україні проти 3,5 тис. кДж на 1 дол. США ВВП у Франції), але тут доцільним є порівняння даних, наведених Міжнародним Енергетичним Агентством (IEA). У рейтинговій шкалі, що відповідає даним IMD, також наведені дані IEA.

Чинники високої енергомiсткості ВВП

Причиною високої енергомiсткості ВВП України є надмірне споживання у галузях економіки енергетичних ресурсів на виробництво одиниці продукції, що зумовлює відповідне зростання імпорту енергоносіїв в Україну. Проблема високої енергомiсткості і, як наслідок, низької конкурентоспроможності існує й усередині самого ПЕК України. Особливо виділяється показниками енерговитратності виробництво вугілля, адже відповідні при цьому витрати на електроенергію становлять у середньому 13% (на шахтах Центрального Донбасу — 28%). Спад вуглевидобутку супроводжується ще значнішим збільшенням енергомiсткості виробництва. Так, у 1990 році, коли було видобуто 164 млн. т вугілля, питомі витрати електроенергії на видобуток однієї тонни вугілля складали 81,9 кВт*г/т, в 1997 році (76,9 млн. т) — 116,2 кВт*г/т, в 2005 році — 84,8 кВт*г/т.

ЕНЕРГЕТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Фактори, які зумовлюють загрози енергетичній безпеці України

Через високу залежність від зовнішніх поставок енергоносіїв Україна змушена орієнтуватися на сформовану кон'юнктуру світових енергетичних ринків. У зв'язку з надмірною енергомисткістю базових, і в той же час експортоорієнтованих галузей промисловості, самодостатній розвиток енергетичної системи України об'єктивно неможливий. Тому національна економіка та її реальний сектор вимушені враховувати тенденції розвитку світового ринку енергоносіїв. Таке положення, що створює численні загрози енергетичній безпеці України, зумовлено низкою внутрішніх і зовнішніх факторів.

До внутрішніх факторів належать:

- ✓ старіння й високий рівень зношеності основної частини енергетичних потужностей, несвоєчасна переоцінка вартості основних фондів вітчизняної енергетики;
- ✓ недостатній обсяг інвестицій у розвиток галузей ПЕК;
- ✓ недостатній рівень власного виробництва обладнання й матеріалів для ПЕК;

- ✓ відсутність власного виробництва ядерного палива (на базі наявних покладів уранової руди) і повного ядерного циклу;
- ✓ відсутність належного контролю за діями трейдерів, які фактично монополізували ринки поставок енергоресурсів;
- ✓ надмірна енергомисткість валового внутрішнього продукту;
- ✓ недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування й розвитку галузей ПЕК у ринкових умовах.

Серед зовнішніх факторів найважливішими є:

- ✓ високий рівень монополізації поставок імпортних паливно-енергетичних ресурсів;
- ✓ залежність від імпорту значної частини виробничого обладнання, продукції енергомашинобудування, матеріалів і послуг для галузей ПЕК;
- ✓ активна експансія іноземних постачальників готових енергопродуктів на український ринок.

Довідка

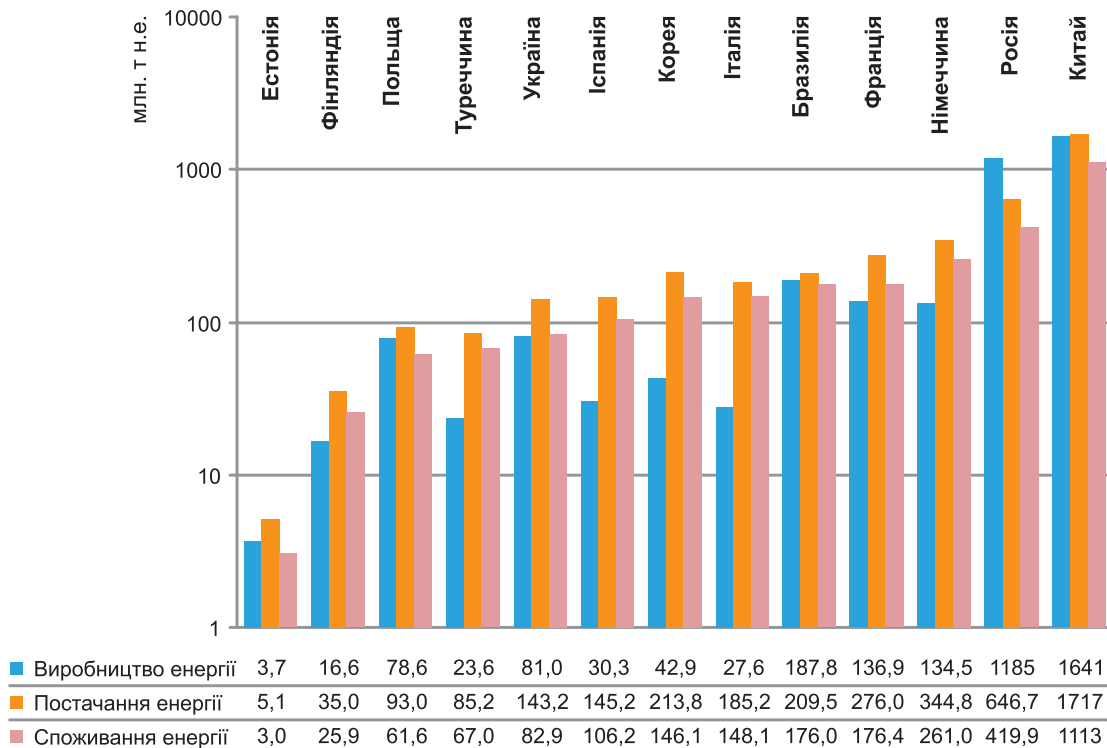
На сучасному етапі розвитку світової економіки однією з головних умов економічного розвитку країн є наявність енергетичних ресурсів та ефективність їхнього використання. Рівень енергозалежності зумовлений відсутністю диверсифікації джерел постачання енергоносіїв. Нова економічна ситуація викликає необхідність збільшення кількості постачальників паливно-енергетичних ресурсів, раціональне їх використання, пошук альтернативних джерел енергозабезпечення.

Джерело: Держзовнішінформ/ Паспорт економіки України

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА

ВИРОБНИЦТВО, ПОСТАЧАННЯ ТА СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГІЇ, 2005

Джерело: IMD World Competitiveness Yearbook 2008 | Key World Energy Statistics, IEA 2007

Довідка

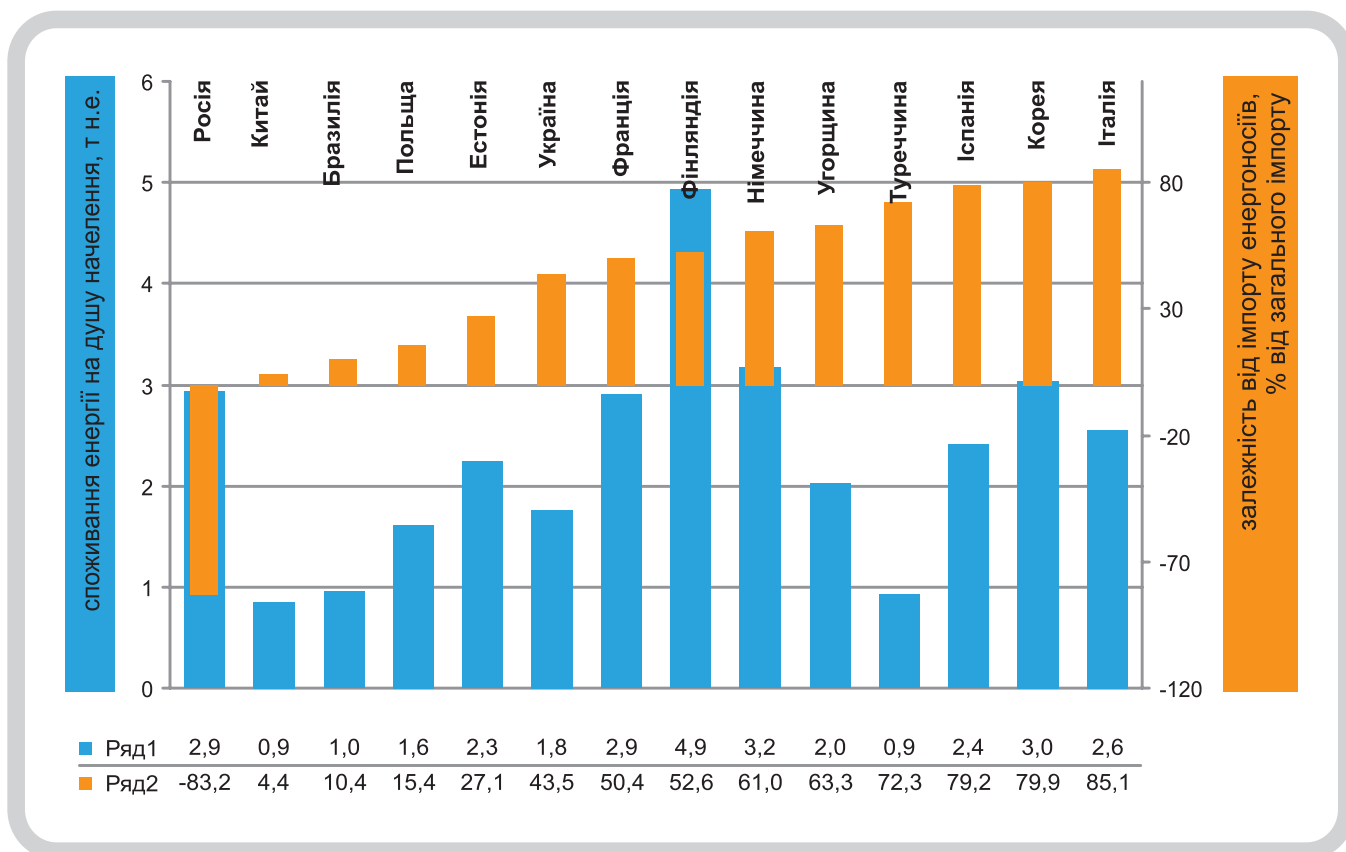
За висновками експертів британського часопису The Economist наступне десятиріччя стане періодом стрімкого розвитку нових технологій у сфері виробництва енергії. Провідні венчурні капіталісти, вчасно заробивши статки на комп'ютерному бумі 80-х, Інтернет-бумі 90-х, нано- та біотехнологічних бумах 2000-х, спрямували погляди у майбутнє та дійшли висновку, що наступна ставка має бути зроблена на енергетику. Головне питання: на який з її секторів — сонячний, вітряний, геотермальний, біо-паливний?

Чи знаходиться людина на зростаючій кривій еволюції та технологічного прогресу, коли необхідно вдосконалювати вже апробовані ядерні технології та інвестувати в термоядерні мрії? Чи людство — на черговому оберті еволюційної спіралі, коли необхідно використовувати переважно відновлювальні джерела енергії? Сучасний розвиток науки підтверджує деякі можливості людини, які ще вчора здавалися найбільш сміливими фантазіями. Але саме історія доводить: переможним шляхом стане той, що є найбільш економічно вигідним.

Потреба людства в енергії протягом 2005–2030 років **зросте на 60%**

Це коштуватиме інвесторам більше **20 трлн. дол. США** в цінах 2005 року

СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГІЇ ТА ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ІМПОРТУ, 2005

Загальний енергетичний баланс України у виробництві та споживанні енергії, в силу відповідних чинників, об'єктивно формується від'ємним. У номінальному виразі безумовними лідерами споживання енергії є США (1 598,1 млн. т н. е.) та Китай (1 112,5 млн. т н. е.), які разом споживають 40,8% від загальної кількості споживання енергії в 55 країнах рейтингу IMD.

За прогнозами Міжнародного Енергетичного Агентства, потреби людства в первинних джерелах енергії до 2030 року зростатимуть в середньому на 1,6% щорічно. За тими ж прогнозами, в цей період основними джерелами енергії залишаться традиційні на сьогодні нафта, газ та вугілля. Між тим фактично відбувається випереджальне зростання потреби в первинній енергії (2,6% в 2007 році), і саме економічний фактор є основним драйвером змін у споживанні. Незважаючи на всі суперечності із політикою збереження довкілля, в 2007 році, на фоні стрімкого зростання цін на нафту та, відповідно, на газ, споживання найдешевшого з традиційних джерел — вугілля зросло найбільше (на 4,5% у порівнянні з 3,1% для газу та 1,1% для нафти). На цьому фоні, за даними British Petroleum, вже сьогодні найшвидше зростають частки нетрадиційних джерел енергії: етанолу — 27% на рік, вітряної електроенергії — 28,5%, сонячної електроенергії — 37%.

Довідка

На практиці у країнах ЄС застосовуються дві основні моделі освоєння нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії:

- британська, основою якої є обов'язкові квоти на використання енергії від відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Цю модель крім Великобританії використовують Ірландія і Франція;
- німецька модель, базується на гарантованих дотаціях проектів з ВДЕ та тарифній політиці (Німеччина, Данія, Іспанія).

Головним аргументом на користь підтримки німецької моделі є темпи розвитку відновлювальної енергетики — потужності ВДЕ в країнах, що її застосовують, на порядки вищі, ніж в інших. Однак вважається, що німецька модель порушує принцип вільної конкуренції, тому зараз розробляються європейські норми

на використання відновлювальної енергетики, які являтимуть собою сумісний варіант різних моделей і сприятимуть до 2010 року подвоюванню потужності обладнання на основі ВДЕ. Важливим стимулом для розширення ВДЕ є надання державою різноманітних пільг у галузі відновлюваної енергетики: субсидій і кредитів за низькими відсотковими ставками; зняття фіскального навантаження з частини прибутку, що інвестується у розвиток даної галузі; звільнення споживачів «чистої» енергії від екологічних податків; компенсації (премії) до тарифів на енергію, що одержується від використання відновлювальної енергетики; звільнення від податку частини прибутку, що інвестується в розвиток відновлюваної енергетики; тендери і квоти («зелені сертифікати») на підтримку різних видів ВДЕ із загального спеціального фонду.

Рекомендації РКУ:

З метою забезпечення сталого розвитку держави на засадах підвищення ролі людського капіталу в суспільстві та впровадження прозорості, спрямованої на підвищення якості життя людини, політики Рада конкурентоспроможності України рекомендує:

На законодавчому рівні вирішити питання моніторингу енергетичного балансу держави, моніторингу стану екосередовища та обліку викидів небезпечних речовин (забезпечити формування енергетичних та екологічних паспортів підприємств і установ України).

Забезпечити безумовне виконання робіт, необхідних для підготовки та оприлюднення щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні.

Доопрацювати Енергетичну стратегію України до 2030 року з метою визначення:

- державної стратегії щодо структури власності в енергетичному секторі;
- джерел та механізмів залучення коштів, необхідних для реалізації стратегії;
- державної стратегії щодо тарифної політики та ринкових принципів державних монополій та підприємств із суттєвою часткою державної власності;
- державної стратегії щодо розвитку енергетичного ринку в Україні;
- державної стратегії щодо політики сприяння розвитку ВДЕ;
- державної стратегії щодо скорочення викидів CO₂ в атмосферу;
- державної стратегії інтеграції України в міжнародні проекти розробки та впровадження нових технологій в енергетиці.

Прийняти Закон «Про енергетичну стратегію України до 2030 року».

1

2

3

4

І. К. Бистряков, доктор економічних наук, професор,
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ЕКОНОМІКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Постановка проблеми

Для України проблема сталого розвитку не нова.

На міжнародній конференції у Стокгольмі (1972 р.) головною розглядалася проблема забруднення навколишнього середовища, зокрема повітряного басейну. На конференції в Найробі (1982 р.) як головна розглядалася проблема збереження біологічного різноманіття. Парадигмальна ідея конференції в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) — забезпечення сталого розвитку. А ось на конференції в Йоганнесбурзі (2002 р.), на жаль, не вимальовувалося нічого нового. По суті, прокручувалася ідея сталого розвитку з констатацією того, що за 10 річчя (з дня проведення конференції в Ріо-де-Жанейро) вона не знайшла належного втілення в практичному плані. Якщо за результатами рішень перших двох конференцій (1972 та 1982 рр.) за 10-річний проміжок часу світовому співтовариству вдалося здійснити цілком конструктивні кроки, оскільки завдання були винесені досить конкретні, то реалізація рішень третьої конференції (1992 р.) виявилася важкою справою. Автор статті пов'язує ці труднощі з тим, що в рамках концепції сталого розвитку не було зроблено акценту на людину, вірніше на відносини між людьми з приводу використання обмеженого екологічного ресурсу. Саме у величезному різноманітті уявлень про навколишнє середовище, а значить, і врахуванні різноманітних ціннісних орієнтирів розвитку, полягає проблема.

Вирішення її, безумовно, збагатить уявлення про сталий розвиток і, як наслідок, дасть поштовх до реалізації самої концепції. Варто зауважити, що для цього є всі передумови, оскільки ще в Ріо-де-Жанейро було визначено, що відповідальність за реалізацію рішень Порядку денного на ХХІ сторіччя лягає на національні уряди. Ця позиція, якщо розглядати її в широкому контексті, передбачає прийняття до уваги загальнодержавних та регіональних особливостей, що в свою чергу пов'язано з креативністю у вирішенні питань системного, методологічного характеру.

Людина і природа: конфлікт, що продукується

Відносини людини з природою вельми різноманітні. З економічного погляду це різноманіття заслуговує на увагу, оскільки впливає на особливості формування національних господарських систем. Справа в тому, що нерівномірність економічного розвитку обумовлює різні типи господарських відносин. Якщо так, то й кожен тип господарювання визначає специфіку продукування екологічних конфліктів. Важливість розуміння цих взаємозв'язків полягає в тому, що в кожному типі господарювання формуються свої уявлення про сталий розвиток. Причому велика кількість досить стійких стереотипів таких уявлень часто не стикається між собою, що викликає різночитання в категорійному апараті, а значить, в оцінці певних пропозицій стосовно вирішення проблеми.

Так, наприклад, на даний час умовно можна виділити три основні типи господарювання: фінансовий, технологічний та екологічний. Екологічний тип, правда, тільки декларується. У розвинутому виді він залишився лише у так званих «примітивних» народів, які зберігають екологічно-орієнтований тип господарювання через те, що опираються на міфологізовану систему уявлень про світ. Але в такому разі варто говорити не про «примітивізм», а про «інакшість», а це зовсім інша річ. Саме тому принциповим стає питання збереження необхідного етноприродного різноманіття для забезпечення стійкого функціонування господарської системи.

Принцип формування того чи іншого типу господарювання визначається самим народом, в залежності від вибраних цільових установок розвитку. А тут відіграють роль насамперед світоглядні позиції. Таким чином, поняття сталого розвитку для фінансово-орієнтованого типу господарювання формується під впливом гіпертрофізації фінансового фактора. Такий тип господарювання неминуче носитиме ресурсно-експлуатаційний характер взаємовідносин з іншими типами господарювання і природи в цілому. Фінансово-орієнтований тип господарювання пов'язаний з інформаційними системами, які накладають свій відбиток, виводячи людину за межі фізично відчутного світу в царину віртуальних світів — туди, де на перехресті психіки, розуму, духу формуються бажання людини. Слід зауважити, що ця проблема виразніше заявляє про себе і їй присвячується дедалі більше наукових пошуків [1–8].

Технологічний тип господарювання пов'язаний з виробництвом товарної маси продукції. На відміну від раніше розглянутого типу, технологічний тип орієнтований на задоволення не бажань, а традиційних потреб. Господарська система такого виду передбачає створення і розвиток штучного середовища проживання. Звичайно, господарська діяльність у такому випадку може бути збалансована в екологічному плані. Проте для цього необхідно, щоб вона була зорієнтована на обмеження використання екологічних ресурсів для господарських потреб. У разі відмови від таких обмежень провокуються процеси руйнування натуральних природних утворень та розрив природних циклів їхнього відтворення, що ми, по суті, повсюди і спостерігаємо у даний час. Третій тип господарювання — еколого-орієнтований. Його особливістю є безперечний пріоритет екологічної цілеспрямованості над економічною. Такий тип господарювання зумовлений не змагальними економічними установками, а вимогами віталістичного характеру, тобто необхідністю виживання народу як особливої неповторної спільноти людей з високим рівнем самосвідомості. У цьому типі господарювання практично все повинно підпорядковуватися ідеї формування особливого середовища існування, де зусилля спрямовані на підтримку природних кругообігів, що забезпечують не стільки відтворення специфічних геобіоценозів, але й самих народів, які знаходяться в них і складають з ними одне ціле.

Аналізуючи зазначені типи господарювання, слід зауважити, що в житті вони знаходяться та співіснують паралельно, проте інколи превалюють один над одним. Сучасна історія характеризується домінуванням саме перших двох типів господарювання. Причому фінансово-орієнтований тип явно або приховано ідентифікується з категорією так званого постіндустріального суспільства.

Наведені міркування доводять, що кожен із зазначених типів господарювання породжує свою специфіку екологічних конфліктів. Для фінансового типу базовим конфліктом є екологічні перешкоди на шляху реалізації бажань. Цей аспект надзвичайно важливий, оскільки бажання формуються на нематеріальній основі. Мотивація витікає від надлишку фінансових ресурсів, надлишок формує специфічний тип світосприйняття і відповідну систему ціннісних орієнтирів.

Для технологічного типу господарювання базовим стає екологічний конфлікт, в основі якого лежить значний технологічний вплив на натурально-природні екосистеми. Такий конфлікт продукується «економією» на екологічному

факторі розвитку, що частково має усвідомлений, а частково неусвідомлений характер, зумовлений недоліками в управлінні господарськими процесами.

При екологічному типі господарювання екологічні конфлікти мають інший характер, і пов'язані вони в основному з проблемами досяжності (недосяжності) екологічних цілеспрямувальних. Екологічний фактор у даному разі виступає не як перешкода, а як обмежувач бажань. В існуючій цивілізаційній парадигмі розвитку, через зрозумілі причини, такий стан є недосяжним.

Наведене співставлення концептуального бачення процесу формування екологічних конфліктів вказує, що «сталій» розвиток, як концепція перспективи розвитку у разі неправильного її використання, може перетворитися із реальності в міф.

Екологічно конкурентне суспільство

У ринкових умовах, як відомо, основною засадою, необхідною для виживання національної економіки, є її конкурентоздатність. Проте зазначена істина, що стосується економіки, поки що не поширюється на екологічну складову. Для того, щоб концепція сталого розвитку була реалізована, необхідно формувати екологічно конкурентне суспільство. Але якщо так, то екологічний ресурс має бути економічного забарвлення. Тут мається на увазі, що екологічний фактор необхідно розглядати як екологічний капітал. На жаль, цей аспект випадає з поля зору дослідників. Але внаслідок домінування фінансових відносин господарські системи знімають екологічну ренту, не залишаючи шансів для відтворення екологічних ресурсів. Тобто можна говорити про те, що екологічні проблеми — це результат нерозвиненості ринкових відносин, оскільки вони не охоплюють у повній мірі екологічний аспект. У сучасних умовах екологічно конкурентне суспільство — це суспільство, в якому екологічний фактор органічно вбудований в економічну систему. Сам факт обмеженості екологічних ресурсів створює передумови для формування досить жорсткої конкуренції між претендентами в боротьбі за той чи інший ресурс. По мірі розкриття капітальних якостей екологічних ресурсів боротьба за володіння ними буде постійно зростати. Тому з метою уникнення монополізації необхідно інституїувати відносини щодо прав власності на екологічний ресурс, який до цього часу лишається «безхозним».

Вивчення проблеми показує, що її вирішення лежить у площині формування партнерських відносин між владою, бізнесом і суспільством. Значить, необхідно прагнути гармонізації інтересів суб'єктів господарювання. Як свідчить європейський досвід, забезпечити такий стан відносин простіше на локальному, територіальному рівні. Адже багато екологічних проблем мають локальний характер, вони накопичуються внаслідок екологічної безгосподарності і поступово перетворюються в одну велику проблему. На жаль, відносини між владними структурами, територіальною спільнотою та бізнесом на територіальному рівні законодавчо не врегульовані.

Уявляється, що як пріоритетне слід визначити завдання підвищення якості управління простором на основі інноваційних технологій. Мається на увазі формування системи корпоративного управління. Наприклад, для саморозвитку екологічно орієнтованої муніципальної економіки доцільно створювати соціально-фінансові групи, покликані акумулювати фінансові ресурси для розвитку екологічної інфраструктури території. Не менш важливим аспектом вирішення екологічних проблем є впорядкування прав власності населення муніципальних утворень на екологічні ресурси. Необхідно, щоб кожен мешканець муніципального утворення став співвласником усього, що знаходиться на даній території, на принципі рівного і спільного володіння. Приватна власність, сформована населенням муніципального утворення на принципі рівного і спільного дольового володіння, повинна стати основою для досягнення корпоративних екологічних цілей, які задовольняють інтереси спільноти. Прикладів таких інноваційних підходів можна навести безліч. Вони лежать на поверхні, оскільки широко використовуються у практиці ведення бізнесу. Справа в іншому — методи управління бізнесом ще не прийшли в екологічний сектор діяльності. Здійснити їх просте «перенесення» складно, але це не значить, що неможливо знайти відповідні способи, варто тільки поставитися до цього не механічно, а творчо. Рішення приховані в сутності ринкових механізмів, у розумінні їхньої трансформації та еволюції в сучасних умовах.

Замість висновків: деякі методологічні орієнтири

1. Сьогодні концепція сталого розвитку переживає період свого суттєвого переосмислення. Варто зауважити, що основою для цього є проблемні питання, закладені у вихідних документах Конференції Ріо-92.

2. Сучасні знання про людину дають підстави говорити про те, що homo sapiens активно розвивається, якщо гармонійно «вписується» в натурально-природне середовище проживання. У такому разі відносини між людиною і природою доцільно особливим чином інституїувати, з урахуванням сучасних умов.

3. Концептуальні положення методології сталого розвитку повинні вибудовуватися в площині сучасних метафізичних уявлень про процеси розвитку складних соціальних, екологічних та економічних відносин, що формуються в суспільстві.

4. Нагальним на сьогоднішній день стає вироблення нової парадигми пізнання — господарського ведення, в якому органічно перепліталися б традиційні та інноваційні засади. Але задля цього необхідно розширити сам простір так званого еколого-орієнтованого знання.

5. У кінцевому підсумку сталий розвиток — це забезпечення цілісності функціонування і гармонізації екології людини, екології простору та економіки в системі певного типу господарювання.

6. Модель системи сталого розвитку економіки повинна бути орієнтована не тільки, і навіть не стільки на задоволення традиційних потреб і бажань, скільки на забезпечення збалансованого функціонування еколого-економічної системи в цілому.

7. Системний аналіз динаміки трансформаційних процесів в Україні дає підстави стверджувати, що шлях сталого розвитку держави лежить в площині інноваційних технологій управління простором життєдіяльності, для яких принципово важливим є орієнтація на формування самодостатньої, такої, що розвивається сама по собі, національно орієнтованої господарської системи. У даній парадигмі екологічний фактор розвитку стає не зовнішньою оболонкою по відношенню до типу господарювання, а внутрішньою стрижневою основою.

Література:

1. Сорос Джордж. Кризис мирового капитализма: Открытое общество в опасности / Пер. с англ. — М.: ИНФРА, 1999. — XXV + 262 с.
2. Кастельс Мануэль. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
3. Ворота в глобальную экономику / Пер. с англ. — М.: ФАЗИС, 2001. — XXIV+440 с.
4. Иноземцев В. Л. Пределы «догоняющего» развития. — М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2000. — 295 с.
5. Зигмунд Бауман. Индивидуализированное общество / Пер. с англ. — М.: Логос, 2002. — 390 с.
6. Политика об экономике. Лекции нобелевских лауреатов по экономике. — М.: Современная экономика и право, 2005. — 560 с.
7. Зигмунд Бауман. Текучая современность / Пер. с англ. — СПб.: Питер, 2008. — 240.
8. Данилишин Б. М., Веклич О. О. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку / Економіка України. — 2008. — № 7. — С. 13-23.

Ю. І. Біленко, кандидат економічних наук, доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка

НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ОЦІНКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема пізнання механізмів сталого і довгострокового економічного зростання в економічній науці розглядається в останні півстоліття через призму науково-технічного прогресу, технологічних змін. Класичні роботи відомого економіста Роберта Солоу актуалізували питання технологічного розвитку країни, як основного фактора економічного зростання при досягненні країною рівноважної позиції у забезпеченості фізичним капіталом. За його розрахунками, понад 85% зростання економіки США пояснюється загальною продуктивністю факторів, яка в свою чергу пов'язується з технічним прогресом, певними технологічними інноваціями у виробництві. Зростаюча диференціація країн за рівнем економічного розвитку, яка повинна була б зменшуватись за припущеннями класичної моделі екзогенного економічного зростання Р. Солоу, спричинила бурхливий розвиток нових економічних теорій, які б пояснювали сам механізм технологічного прогресу, а також інституційну, освітню та фінансову складову інноваційної діяльності.

Останнім часом ряд міжнародних організацій, зокрема Всесвітній економічний форум (WEF), економічні організації ООН — ЮНКТАД та ЮНІДО, здійснюють оцінку технологічного розвитку країн за різними параметрами та методологією. У чому ж полягають особливості технологічного розвитку української економіки та якими є основні параметри інноваційної діяльності в Україні?

Методика Всесвітнього Економічного Форуму оцінки технологічного розвитку розглядається в контексті визначення глобального індексу конкурентоздатності країни. Найновіші дослідження української економіки ґрунтувались на статистичних даних, а також на опитуваннях компаній та організацій в Україні (84 од. у 2006 р. та 159 од. у 2007 р.). Слід відзначити, що методика, за якою проводилась оцінка конкурентоздатності країн, відрізняється від методик, що діяли до 2004 року, та ґрунтується на розробках американських економістів К. Салла-і-Мартіна та М. Портера і поєднує у собі стадіальний підхід оцінки розвитку країни, а також макроекономічні та мікроекономічні підґрунтя аналізу [5, р.21–23]. Країни поділяються в залежності від їх знаходження на певній стадії розвитку: *стадія 1*: фактороорієнтована економіка; *стадія 2*: економіка, орієнтована на ефективність, та *стадія 3*: інноваційна економіка. Кожна стадія вирізняється значимістю факторів, які визначають конкурентоздатність держави, вони поділені на три групи: **базові вимоги** — інституції, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта; **фактори ефективності** — вища освіта, ефективність товарного ринку, ефективність ринку праці, мережа фінансових ринків, технологічна готовність та обсяг ринку; **інноваційні фактори** — рівень розвитку бізнес-середовища та інновації. Частка базових вимог змінюється в залежності від стадії розвитку: 60%, 40%, 20%; фактори ефективності складають: 35%, 50%, 50%; інноваційні фактори: 5%, 10%, 30% відповідно для 1-, 2- та 3-ої стадій економічного розвитку країни. У даному дослідженні всі країни диференційовані за критерієм знаходження на певній стадії економічного розвитку. Такі детальні методичні викладки необхідні для того, щоб визначити рівень технологічного розвитку української економіки, тому що в основі класифікації WEF лежить технологічний, інноваційний рівень економіки. Україна знаходиться в перехідній стадії від першого до другого рівня, коли критичними факторами економічного розвитку є інституції, інфраструктура, макроекономічна стабільність, базова освіта та здоров'я громадян і зростає важливість факторів ефективності, які пов'язані з ефективним функціонуванням товарного та фінансового ринків, якістю вищої освіти, готовністю до впровадження технологічних інновацій.

Зупинимось детальніше на показниках технологічного розвитку України, які сконцентровані в двох основних факторах конкурентоздатності: **готовність до технологічних інновацій та інноваційна діяльність**.

Таблиця 1

Індикатори технологічної готовності української економіки за 2005–2008 роки

Індикатори технологічної готовності	2007–2008 (серед 131 країни)		2006–2007 (серед 122 країн)		2005–2006 (серед 114 країн)	
	Місце	Показ.	Місце	Показ.	Місце	Показ.
Наявність найновіших технологій	97	3,4	87	2,5	80	2,8
Абсорбція технологій на рівні підприємств	91	4,4	93	4,1	82	4,0
Законодавче регулювання інформаційно-комунікаційних технологій	83	3,3	88	2,9	84	3,0
Прямі іноземні інвестиції та трансфер технологій	106	4,2	111	4,0	108	3,7
Користувачі мобільних телефонів (на 100 чоловік)	79	37,0	70	28,5	78	13,6
Користувачі Інтернету (на 100 чоловік)	77	9,8	72	7,8	74	5,3
Персональні комп'ютери (на 100 чоловік)	88	3,9	85	2,8	82	2,4
Загальна величина індикатора технологічної готовності	93	2,7	86	2,5	85	2,6

Джерело: The Ukraine Competitiveness Report 2008. — World Economic Forum, 2008. — р. 85

У таблиці 1 подано результати як експертних оцінок індикаторів технологічної готовності української економіки (найнижчий показник 1, а найвищий показник 7), так і статистичні дані щодо забезпеченості комп'ютерами, Інтернетом та мобільними телефонами. Загалом спостерігається певний регрес в даному компоненті технологічного розвитку України, зокрема за наявністю найновіших технологій за три роки ми опустились з 80 на 97 місце, нижче Польщі, Казахстану, Росії. Надзвичайно низькі показники щодо трансферу технологій через механізм прямих іноземних інвестицій, який є домінуючим у постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи, які вступили до Європейського Союзу. Темпи зростання кількості персональних комп'ютерів на 100 чоловік досить високі (більше 60% за три роки), але, на жаль, за абсолютною величиною це більш, як в три рази менше, ніж в Росії і в 12 разів менше, ніж в Естонії. Загальне відставання за інтегральним показником технологічної готовності нашої економіки від розвинутих (США, країни ЄС) є більшим ніж у два рази, а по групі постсоціалістичних країн ЦСЄ відставання становить 20–30%, що свідчить про слабкі адаптивні можливості до впровадження нових технологій в українську економіку.

Складова інноваційної діяльності, її вагомість у загальному індикаторі конкурентоздатності оцінюється дослідниками WEF в межах від 5 до 10%, що відповідає переходу економіки від фази, орієнтованої на розвиток базових факторів економіки, до фази її ефективного функціонування.

Важливою є оцінка ключових параметрів інноваційної діяльності в Україні. У таблиці 2 показано в динаміці експертні оцінки рівня основних елементів інноваційної діяльності. За загальної низької оцінки рівня інноваційної діяльності в Україні, треба відзначити високий потенціал українських підприємств до проведення самостійних наукових досліджень та дослідницько-конструкторських робіт, розробки нових видів продукції та технологій. Цей показник за період з 1998 року по 2007 рік має сталу тенденцію до зростання, тоді як у нових країнах — членах ЄС, а також у Росії даний показник знижується через отримання компаніями ліцензій на використання зарубіжних технологій, імітації товарів. Орієнтація українських підприємств переважно на власні сили, враховуючи значний людський капітал, може стати одним з основних чинників економічного зростання в майбутньому.

Таблиця 2

Індикатори інноваційної діяльності в українській економіці за 2005–2008 роки

Індикатори технологічної готовності	2007–2008 (серед 131 країни)		2006–2007 (серед 122 країн)		2005–2006 (серед 114 країн)	
	Місце	Показ.	Місце	Показ.	Місце	Показ.
Здатність до інноваційної діяльності	40	3,7	38	3,7	31	3,9
Якість науково-дослідних інституцій	60	3,9	45	3,9	42	4,0
Витрати підприємств на ДіР	67	3,2	59	3,1	45	3,3
Співробітництво виробництва з вузівською наукою	65	3,1	58	3,0	48	3,0
Державні закупівлі високотехнологічних продуктів	75	3,6	89	3,4	92	3,1
Забезпеченість науковцями та інженерами	70	4,3	66	4,4	55	4,7
Використання патентів	58	0,5	52	0,4	50	0,4
Загальна величина індикатора інноваційної діяльності	65	3,2	61	3,2	50	3,2

Джерело: The Ukraine Competitiveness Report 2008. — World Economic Forum, 2008. — p. 94

Звернемось до інших міжнародних організацій, зокрема Комісії з торгівлі і розвитку ООН (UNCTAD), яка розробила комплексний **індекс інноваційної здатності**, що складається з **індексу технологічної активності (ІТА)** та **індексу людського капіталу (ІЛК)** з однаковими вагами. [6, p.111–117]. Структура ІТА включає в себе три компоненти, які мають однакові ваги: кількість персоналу ДіР на мільйон чол. населення; кількість патентів, зареєстрованих у США на 1 мільйон чол. населення, та кількість наукових публікацій на 1 мільйон чол. населення. Індекс людського капіталу включає показники освіченості в % до кількості населення, кількість учнів у середній школі в % до відповідної вікової групи та кількість студентів у вищих навчальних закладах в % до відповідної вікової групи. Країни класифікуються за індексом інноваційної здатності на три групи: високий, середній, низький рівень. Україна в 2001 році займала 33-є місце і належала до країн з високою інноваційною здатністю серед 117 країн за даним показником, який становив 0,705, а в Польщі та в Росії цей індекс складав відповідно 0,732 та 0,788.

Якщо окремо оцінити технологічну активність, то ІТА складало 0,600, а індекс людського капіталу складав 0,810, що дало можливість Україні посісти 27-е місце в рейтингу за цим показником, пропустивши вперед Польщу та Росію, хоча в середині 90-х за цим індексом Україна випереджала всі постсоціалістичні країни. Якщо ці індекси доповнити статистичними даними за 2006 рік, то кількість дослідників в Україні складала 2136 чол. на 1 мільйон населення у порівнянні з 2445 чол. у 2000 році [5, p. 95].

Загалом дослідницький потенціал України є досить високим. За оцінками вчених Національного інституту стратегічних досліджень середній рівень інтенсивності НДДКР (обсяги наукових видатків як частки ВВП) протягом 2001–2005 років складав 1,23%. За рівнем впливу дослідницького потенціалу на економічний розвиток країни — 4,8 дослідників на 1000 осіб економічно активного населення — Україна поступається середньоевропейському рівню (5,4), проте випереджає майже всі країни — нових членів ЄС. [1, С.127].

За даними Держкомстату України кількість науковців зменшилась за період з 1990 по 2007 рік більш ніж у три рази — з 313 тис. осіб до 96,8 тис. осіб. Питома вага виконаних науково-технічних робіт у ВВП складала

0,93% у 2007 році, що засвідчує певне зменшення у порівнянні з рівнем 1996 року, коли цей показник складав 1,36%. У порівнянні з США та країнами ЄС у нас відставання у 2–3 рази, і це тільки у відносному вимірі [8].

Хоча людський потенціал для успішного здійснення інноваційної діяльності в Україні достатній, його структура за спеціальностями у ВНЗ деформується в бік економіки та права. Питома вага випускників зі спеціальностями, пов'язаними з природничими науками, математикою, інформатикою та інженерією, складає 26,4%, відставання по природничим наукам сягає 1,5–2 рази від розвинутих країн. Водночас у 1992 році Україна за кількістю студентів, які навчаються за природничими та інженерними спеціальностями, займала друге місце в світі після Південної Кореї (1639 студентів на 100 тис. населення) [9].

При тому, що у нас відбулась радикальна структурна трансформація вищої школи, Україна відстає від своїх західних постсоціалістичних сусідів за темпами зростання кількості студентів ВНЗ. Так за останні 15 років кількість студентів в Україні зросла на 50% і досягла 69% відповідної вікової когорти. В Угорщині кількість студентів зросла з 14% до 65%, у Румунії з 10% до 45%, у Польщі з 22% до 63%. Це свідчить, що переваги у людському капіталі, які мала наша держава на початку ринкових реформ, поступово зникають [5, р.69]. Крім того, більшість наукових кадрів перейшла на роботу з науково-дослідних інституцій як відомчих, так і Академії наук у вищу школу, де фінансування наукових розробок на низькому рівні та високе педагогічне навантаження не сприяють підвищенню наукової кваліфікації.

Організація промислового розвитку при ООН при оцінці технологічного розвитку країн враховує структурний елемент промислового виробництва, зокрема частку середньо- та високотехнологічної продукції у доданій вартості обробної промисловості, а також у експорті. За розрахунками дослідників цієї організації для більше ніж 100 країн коефіцієнт кореляції між доданою вартістю в переробній промисловості та часткою середньо- та високотехнологічної продукції складає 0,671, а з часткою цієї продукції в експорті — 0,631. Це свідчить про те, що більше 65% зміни доданої вартості пояснюється часткою високотехнологічної продукції [4, р.148–150].

На основі цих показників ЮНІДО розрахувала показник промислово-технологічної просунутості, який складається з індикаторів промислової та технологічної просунутості. Для України цей показник склав 0,260, а складові відповідно 0,546 та 0,475, для Росії ІТА склав 0,166, Польщі — 0,236, Угорщини — 0,396, Німеччини — 0,407. Це свідчить, що Україна експортує продукцію середнього технологічного рівня [4, р. 160–161]. За даними Світового Банку, експорт високотехнологічної продукції в загальному промисловому експорті мав значну амплітуду коливань — від 5% у 2000 році до 7% у 2003 році та до 3% у 2006 році, в абсолютному виразі 926 млн. доларів США у 2006 році [10]. Однією з причин таких низьких показників можна вважати розподіл дослідників за секторами економіки в Україні. Так, в підприємницькому секторі зосереджено тільки 37,4% всіх дослідників, коли в США — 80,5%, в Японії — 67,9%. В Україні більше 38% дослідників працює в державному секторі. Таким чином, прикладні технологічні розробки не мають ні відповідного кадрового потенціалу, ні фінансування [1, С.128].

На нашу думку, основний акцент у технологічному розвитку потрібно перенести на підприємницький сектор, де відбувається безпосередня реалізація та впровадження технологічних розробок.

Список літератури

1. Бублик С. Перспективи та пріоритети розвитку дослідницького потенціалу вітчизняної науки // Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки-2006. Монографія/ред. О. С. Власюка. — К.: НІСД, 2006. — С.125–138.
2. Покришка Д. С. Конкурентоспроможність економіки України: стан та перспективи зміцнення// Україна в 2007 році. Щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку. Монографія / за заг. Ред. Рубана Ю. Г. — К.: НІСД, 2007. — С. 242–251
3. Федулова Л. І. Інноваційна економіка. — К.: Либідь, 2006. — 480 с.
4. UNIDO Industrial Development Report 2005.
5. The Ukraine Competitiveness Report 2008. — World Economic Forum, 2008.
6. World Investment Report 2005 Transnational Corporations and the Internationalization of R&D. — United Nations, New York and Geneva, 2005.
7. BEEPS 2005 . — www.ebrd.org.
8. Державний комітет статистики України. — www.ukrstat.gov.ua
9. World Education Report: 1995. — United Nations Economic and Social Council.: Oxford, 1995.
10. World Development Indicators. — <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/>

Д. К. Прейгер, доктор економічних наук, професор, Національний інститут проблем міжнародної безпеки

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Енергетиці належить ключова роль в економічному і соціальному розвитку держави, у формуванні вирішальних засад її національної безпеки в умовах глобалізаційних процесів. Але для цього слід забезпечувати конкурентоспроможне середовище всередині паливно-енергетичного комплексу (ПЕК), підвищувати енергоефективність його галузей, вдосконалювати та оптимізувати структуру енергогенерації. На жаль, аналіз засвідчує, що низька ефективність системи державного управління та реалізації проголошеної політики енергоефективності, відсутність належного законодавчого забезпечення механізмів її реалізації, непослідовність і нескоординованість дій органів виконавчої влади зумовлюють відсутність реальних зрушень у справі підвищення енергетичної конкурентоспроможності економіки. Не реалізовані на законодавчому рівні суто ринкові механізми впливу на ситуацію з енергоефективністю. У той же час країни ЄС роблять багато для того, щоб значно зростала енергоефективність у глобальному вимірі, що має вплинути на загальні зміни клімату та зміцнення енергетичної безпеки і конкурентоспроможності Євросоюзу. Цим шляхом ідуть і США. Державні органи регулюють структуру паливного балансу, використання стратегічного резерву вуглеводневої сировини, видобуток нафти і газу, інших видів паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР), навіть питомі витрати енергії на одиницю продукції або робіт.

З позицій конкурентоспроможності енергетики важливо зазначити, що її галузі виступають як єдність двох начал — з одного боку, це промисловість, яка виробляє свої види продукції та послуг і через них характеризується певною конкурентоспроможністю на внутрішньому і зовнішньому ринку, з іншого боку — продукція та послуги енергетики є складовою матеріальних витрат інших виробництв і галузей економіки. Тому, на нашу думку, аналізувати енергоефективність всієї економіки і покладати вину за її низький рівень виключно на паливно-енергетичний комплекс країни є невинуватим. Адже відомо, що у загальній структурі споживання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти частка промисловості (разом з енергетичними галузями) становить 78%, сільськогосподарства — 1,5%, діяльності транспорту і зв'язку — 3,8%, будівництва — 0,7% (дані за 2006 р.). Чим вища частка витрат на паливно-енергетичні ресурси у собівартості промислової та іншої продукції національної економіки (за деякими експертними оцінками, вона складає до 30 відсотків, коливаючись від 10 до 80% по галузях, що у кілька разів перевищує показник для розвинених країн), тим гостріше стоїть питання її конкурентоспроможності з огляду на енергетичний фактор. Наприклад, перманентне зростання цін на імпортований природний газ, що широко використовується в промисловості України, актуалізує проблему зниження його питомого та і загального споживання. Однак дані за 2007 р. свідчать, що у порівнянні з попереднім роком промисловість України (без енергетики) збільшила витрати газу на 1475 млн. м³, або на 6,1%, а її частка у загальному споживанні природного газу зросла з 33,3 до майже 37%. Зростають також технологічні потреби і витрати — до 10,4%, тоді як у 2006 р. вони становили 9,9%.

Якщо споживання енергоресурсів неенергетичними галузями не є раціональним (залишається марнотратним), то будь-які технічні та фінансові зусилля з підвищення потенціалу енергетики та якості її продукції і послуг виявляться недостатніми для подолання нестачі енергетичних ресурсів для забезпечення необхідних темпів зростання виробництва в них. Недостатня ефективність використання ПЕР галузями економіки є одним з головних чинників її низької конкурентоспроможності, спричинює виникнення потенційних загроз національній безпеці. Разом з тим економічні параметри функціонування енергетичних галузей напряму впливають на конкурентоспроможність продукції та послуг інших галузей, тому доцільно детально проаналізувати стан справ саме в галузях енергетичного комплексу.

Як правило, енергетику ототожнюють з паливно-енергетичним комплексом, що об'єднує галузі економіки, які здійснюють розвідання, видобування (отримання), передавання (транспортування), зберігання, розподіл, збут (продаж), перетворення та споживання (використання) певних видів енергетичних ресурсів (палива, електричної та теплової енергії). Таким чином, енергетику представляють: електроенергетична галузь; тепла енергетика; гідроенергетика; ядерна енергетика; магістральні, міждержавні та розподільчі мережі у складі єдиної електроенергетичної системи (ОЕС); теплопостачання; вугільна промисловість; нафтогазовий комплекс у складі нафто- і газовидобувних підприємств, підземних сховищ газу (ПСГ), нафтопереробки. Окремо слід розглядати нафтогазотранспортну систему, що включає також усі об'єкти, пов'язані з підготовкою вуглеводневої сировини і продуктів її переробки до транспортування тощо.

Конкурентоспроможність енергетики визначається перш за все рівнем самозабезпечення первинними енергетичними ресурсами (нафтою, природним газом, ядерним паливом, вугіллям, гідроресурсами, вітровою та сонячною енергією, іншими відновлювальними видами енергоресурсів). Різниця між загальним обсягом постачання паливно-енергетичних ресурсів та їх власним виробництвом у відношенні до загального обсягу постачання визначає рівень енергетичної залежності. Відповідно до Енергетичної стратегії України на період до 2030 року енергетичну залежність держави планується зменшити з 54,5% (у 2005 р.) до 11,7% (2030 р.). У документі також наведено, що економічно доцільний потенціал використання власних енергоресурсів країни на той час оцінюється у 166,7 млн. т у.п. Нестача ресурсів нині поповнюється імпортованим природним газом, нафтою та нафтопродуктами, ядерним паливом, вугіллям тощо. При цьому світова практика дає підстави ствер-

джувати: жодна країна не будує свою енергетичну стратегію на імпортному паливі, ігноруючи власні енергоносії.

Україна має значні потенційні можливості для ефективного, конкурентоспроможного розвитку енергетики у майбутньому. Окрім вигідного географічного розташування території та геополітичного становища держави, високорозвиненої науково-технічної бази та висококваліфікованого кадрового потенціалу, є суто матеріальні основи. Це, по-перше, достатні запаси вугілля (кам'яного і лігнітів) та важливих елементів ядерного палива (урану і цирконію), певні запаси вуглеводневих, значні резерви нетрадиційних та відновлювальних ресурсів. За окремими оцінками, прогнозні запаси вугілля становлять 117,5 млрд. т, у т. ч. 56,7 млрд. т — розвідані запаси, з них енергетичних марок — 39,3 млрд. т; залишкові видобувні запаси нафти — 117,1 млн. т, газового конденсату — 71,0 млн. т, природного газу — 1030 млрд. куб. м. Тобто у запасах органічного палива частка вугілля становить 95,4%, нафти — 2,0% і природного газу — 2,6% (у світових запасах — 67%, 18% та 15%). По-друге, вагомим потенційним джерелом енергії є метан вугільних родовищ, за обсягами якого (12 трлн. куб. м) наша держава посідає четверте місце у світі після Китаю, Росії та Канади. Спеціалісти стверджують, що за умови залучення необхідних інвестицій та впровадження відповідних технологій з використанням міжнародного досвіду Україна має можливість вже до 2010 р. щорічно отримувати від 2 до 4 млрд. кубометрів метану, а до 2030 р. від 6 до 9 млрд. м³; по-третє, 36 млн. т у.п. можна отримати при використанні місцевих енергетичних ресурсів (буре вугілля, торф, солома, відходи деревообробки тощо); по-четверте, в Україні розташована одна з найбільших у світі уранових провінцій, потенціал якої дозволяє забезпечити потреби діючих АЕС більш ніж на 100 років, а при переході на використання реакторних установок на швидких нейтронах потенціал збільшується ще на 60–70 років; по-п'яте, розвинена інфраструктура енергетики, резерв потужностей для транспортування додаткових обсягів вуглеводневої сировини як для власного споживання, так і для транзитних перевезень, а також для передавання електричної енергії (становлять 30% для ГТС, 50% для НТС і 84% — для електромережі). Звичайно, ці резервні потужності потребують певних витрат на утримання, що безперечно відбивається на собівартості послуг, що ними надаються. З цим пов'язаний також незадовільний технічний стан більшості об'єктів паливно-енергетичного комплексу, вкрай низькі темпи його простого та розширеного відтворення. За оцінками спеціалістів НАНУ (станом на 2005 р.) рівень зношеності магістральної трубопровідної системи становив 70%, технічних засобів з видобутку вугілля — до 60%, мережі електропередач — 65%. Аналогічний стан основних виробничих фондів у більшості енергогенеруючих підприємств, особливо ТЕЦ і ТЕС. Понад 92% енергоблоків ТЕС відпрацювали свій розрахунковий ресурс (100 тис. годин), у розподільчих електромережах напругою 0,4–150 кВ підлягають реконструкції та заміні близько 20%. Внаслідок цього повільно знижуються, а подекуди і зростають питомі витрати ресурсів на виробництво і транспортування енергії: якщо у 1990 р. вони становили 346,1 г/кВт.г, то у 2004 р. — 377,6, у 2005 р. — 379,3 г/кВт.г, у 2007 р. — 395 г у.п./кВт.г проти 270–300 у країнах ЄС. За даними Держкомстату України, у 2006 р. питомі витрати енергоресурсів на відпуск електроенергії, виробленої ТЕЦ загального користування, становили 309,3 г (у 2005 р. — 304,7 г), виробленої ТЕЦ-блоками — 378,5 г (367,6) та виробленої тепловими електростанціями загального користування, крім ТЕЦ, — 397,6 г (400,6 г.). Разом з тим слід урахувати, що технологічне вдосконалення та переобладнання енергоблоків ТЕС потребує значних коштів (наприклад, переобладнання одного енергоблоку на Старобешівській ТЕС так званім циркулюючим киплячим шаром (сучасна західна технологія) коштувало близько 100 млн. євро, а термін окупності витрат становитиме 10–12 років). Надмірними залишаються втрати електричної енергії при її транспортуванні всередині України: у 2006 р. вони становили 23,9 млрд. кВт.г, або 12,4% виробленої (для порівняння — у США в 2006 р. вироблено 4065 млрд. кВт.г, а було реалізовано 3817 млрд., або 93,5%, тобто втрачено всього 6,5%).

Теплоенергетика України, яка здебільшого використовує імпортований природний газ, також відрізняється значними втратами, що знижує її конкурентоспроможність на внутрішньому ринку (не секрет, що зараз значна кількість жителів міст та селищ облаштовує свої помешкання приладами індивідуального обігріву, що стає значно дешевше, адже до вартості послуг ЖЕК включаються усі втрати, що становлять понад 30%). Зокрема, у 2006 р. непродуктивні втрати газу під час виробництва тепла становили 7,9 млрд. кубометрів, з яких 2,3 млрд. обумовлені застарілим обладнанням у приватних будинках; 1,9 млрд. — зношеним обладнанням котелень, 0,9 — будинковими теплотережами та 2,8 млрд. кубів — магістральними тепловими мережами. За тодішніми цінами вартість цих втрат становила майже 5,5 млрд. грн. Пояснюючи ситуацію, що склалася в теплоенергетиці, поруч з вкрай незадовільним станом основних виробничих фондів та відсталими технологіями (не використовуються навіть наявні вітчизняні прогресивні рішення), не можна виключати відсутність заінтересованості комунальних підприємств у підвищенні енергоефективності своїх підприємств в силу гарантованих надходжень державних коштів компаніям незалежно від витрат на послуги (наприклад, у діючому бюджеті на 2008 р. різниця між ціною, за якою «Нафтогаз України» купує газ, і тією, за якою продає його ЖЕК, оцінена у 8 млрд. грн., або у понад 1,5 млрд. дол.), а населенню надаються субсидії на покриття їхньої вартості. Роками не налагоджується достовірна система обліку спожитого тепла. На необґрунтовано низькому рівні залишається ціна на газ для населення. Досі існує так зване перехресне субсидування цієї ціни промисловістю, що, звичайно, відбивається на цінах її продукції, знижуючи конкурентоспроможність.

Конкурентоспроможність продукції та послуг вітчизняної енергетики напряму залежить від ефективності функціонування вугільної галузі України, що працює тут з 1795 р. Вугілля — єдиний енергоносіє, обсяги якого є потенційно достатніми для практично повного забезпечення потреб національної економіки. Однак за роки незалежності галузь втратила багато напрацювань попередніх років (табл.).

Динаміка основних показників вугільної галузі України за 1991–2007 рр.*

Показник	1991	1996	2000	2007
Видобуток вугілля, млн. т	135,6	74,8	80,3	75,5
У т. ч. енергетичного, млн. т	80,3	44,3	41,8	47,1
коксівного, млн. т	55,3	30,5	38,5	28,5
Зольність видобутого вугілля, %	29,8	33,8	36,5	38,8
Виробничі потужності, млн. т/рік	192,8	129,0	111,2	134,9
Рівень використання потужностей, %	70,3	58,0	72,2	56,0
Кількість працівників, тис. чол.	870	671	520	230
У т. ч. робітників із видобутку, тис. чол.	511	395	293	160
Продуктивність праці робітників із видобутку, т/місяць	22,1	15,8	22,8	29,4

* Див. Дзеркало тижня, 2008, № 14, с. 8

За аналізований період значно скоротилися виробничі потужності, зросла середня зольність видобутого вугілля, вдвічі зменшився видобуток найбільш цінного — коксівного вугілля, частина з якого для потреб вітчизняної металургії нині імпортується. Повільно зростає продуктивність праці, яка щонайменше втричі поступається країнам ЄС, на надто високому рівні залишається травматизм. Як засвідчив аналіз, головною причиною є технічна та технологічна відсталість галузі. На сьогодні 96% функціонуючих шахт працюють без реконструкції понад 20 років; дві третини основного стаціонарного устаткування відпрацювало нормативний строк експлуатації і потребує термінової заміни; механізовані комплекси та прохідницькі комбайни сучасного технічного рівня становлять лише третину, а сучасні навантажувальні машини і стрічкові конвеєри — близько 15%. На шахтах, що розробляють крутоспадні пласти, майже 60% загального обсягу вугілля видобувається з використанням відбійних молотків. За основними показниками вугільна галузь значно відстає від завдань, встановлених Планом заходів на 2006–2010 роки щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року, який затверджено КМУ розпорядженням від 27.07.2006 р. № 436-р. Як свідчить практика, подальший ефективний, тобто конкурентоспроможний, розвиток галузі стримують: недосконалий фінансовий механізм державної підтримки, спрямований на скорочення витрат, розвиток виробництва та збільшення обсягів видобутку вугілля; відсутність проектів нормативно-правових актів, що враховували б досвід розвинених країн та були б спрямовані на належне проведення приватизації підприємств галузі. Потрібен Закон України «Про особливості приватизації підприємств вугільної промисловості»; слід сформулювати єдиний дієвий оптовий ринок вугілля та здійснити лібералізацію цін на вугільну продукцію відповідно до її реальної споживчої вартості (ці заходи передбачені вже у прийнятій КМУ постанові у квітні 2000 р. «Про запровадження аукціонів з продажу нафти, газового конденсату, природного, скрапленого газу та вугілля»). Значна частина державних шахт є дотаційними (наприклад, тільки «Донбасантрацит» держава виділяє 320 млн. грн. на рік при плановому видобутку 99 тис. т антрацит). На друге півріччя 2008 р. (якщо буде затверджено зміни до бюджету) підприємствам галузі надійде близько 3,1 млрд. грн. для формування матеріально-технічної бази з нарощування обсягів видобутку вже 2009 р. на 10 млн. т. У цілому за останні 6 років у галузь направлено понад 22 млрд. грн., хоча належної віддачі немає. Окремі фахівці вбачають вихід із ситуації у прискоренні приватизації галузі, інші — в активізації процесу створення вертикально інтегрованих компаній з виробництва електроенергії та металу за участю вугледобувних підприємств. Потребує вдосконалення механізм визначення ціни на енергетичне вугілля для ТЕС.

Практично не менше невіршених проблем в іншій енергетичній галузі — нафтопереробці, де потужності заводів нині використовуються не більше ніж на 30% (потужність — близько 51 млн. т/рік, фактично перероблено в 2007 р. 13,9 млн. т, з яких російських лише 9,8 млн. т). Продукція НПЗ неконкурентоспроможна, тому нині імпорт становить понад 50% споживаних ресурсів, тоді як ще 2004 р. він був на рівні 10%. Зараз переробляти нафту на українських НПЗ економічно непривабливо, оскільки технологічний рівень заводів низький (глибина переробки становить у середньому лише 70% при понад 90% у США та країнах ЄС. Жодне з українських нафтопереробних підприємств не виробляє нафтопродуктів за стандартом Євро 5 (тільки на Лисичанському — за стандартом Євро 4, на Одеському — Євро 3, решта не відповідають навіть вимогам Євро 2). Разом з тим, на нашу думку, подальша доля нафтопереробки в Україні та виведення її на світові стандарти вимагає рішучих дій: заборони на законодавчому рівні діяльності тих НПЗ, які не спроможні випускати сучасну продукцію, формування вітчизняного власника (шляхом повернення до державної власності існуючих заводів, що не працюють, їх модернізації та продажу) або будівництво нового високотехнологічного заводу. Слід також ретельно порахувати можливості та доцільність вироблення моторних палив з вітчизняного вугілля, інших доступних джерел відповідно до ЗУ «Про альтернативні види рідкого і газового палива». Це означатиме також створення нових робочих місць та вирішення інших проблем економіки країни.

У кінцевому підсумку, зростання конкурентоспроможності та здешевлення електроенергії можна досягти шляхом докорінної модернізації енергогенеруючих потужностей та оптимізації їхнього балансу.

Засновники РКУ

Полунєєв Юрій Володимирович, голова Ради конкурентоспроможності України, народний депутат України, член Ради НБУ

Мостовий Володимир Павлович, головний редактор міжнародного суспільно-політичного тижневика «Дзеркало тижня»

Дзюба Іван Михайлович, академік НАН України, міністр культури України в 1992–1994 рр.

Брюховецький В'ячеслав Степанович, президент Національного університету «Києво-Могилянська академія» в 1991–2007 рр.

Члени РКУ

Аслунд Андерс, провідний дослідник Інституту міжнародної економіки, США

Боярин Олег Петрович, голова спостережної ради ЗАТ «Єврокар», голова правління «Атолл Холдинг»

Василик Мирон, старший віце-президент The PBN Company (США)

Гаврилишин Богдан, голова наглядової ради Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ), член Римського клубу, іноземний член НАН України

Гайдук Віталій Анатолійович, керівник групи радників Прем'єр-міністра України, секретар Ради національної безпеки та оборони України в 2005–2006 рр.

Гесць Валерій Михайлович, директор Інституту економіки та прогнозування НАН України, академік НАН України

Глеба Юрій Юрійович, головний виконавчий директор і співзасновник Icon Genetics AG, академік НАН України

Горбаль Василь Михайлович, народний депутат України, почесний президент БАТ «Укргазбанк», член Ради НБУ

Гриневецький Сергій Рафаїлович, народний депутат України

Данилишин Богдан Михайлович, міністр економіки України, член-кореспондент НАН України

Згуровський Михайло Захарович, ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», академік НАН України та академік РАН

Капустін Віктор Володимирович, голова правління БАТ «Укресімбанк»

Колодюк Андрій Вікторович, президент Всеукраїнського фонду «Інформаційне суспільство України»

Князевич Руслан Петрович, народний депутат України

Кришталь Олег Олександрович, заступник директора Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України, академік НАН України, член-кореспондент РАН

Лібанова Елла Марленівна, директор Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, член-кореспондент НАН України

Лобойко Сергій Васильович, засновник, керуючий директор венчурної компанії «ТЕХІНВЕСТ»

Микитин Ярослав Іванович, голова правління БАТ «Каховський завод електрозварювального устаткування»

Мірошников Юрій Володимирович, президент авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України»

Мищенко Сергій Олександрович, голова ТОВ «Ілта», голова спостережної Ради ЗАТ «ІТТ-Інвест»

Оксанич Сергій Михайлович, президент «БАТ «KINTO»

Панков Віктор Андрійович, голова наглядової ради ЗАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» (НКМЗ)

Тодійчук Олександр Сергійович, «Лундін»-професор Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ)

Триндюк Юрій Григорович, народний депутат України, почесний президент ХК «Хлібні інвестиції»

Уткін Євген Володимирович, Голова правління БАТ «Квазар-Мікро»

Фрімен Рональд, член Ради директорів, партнер-радник «Тройка Диалог»

Хьюз Кент, директор програми STAGE (наука, технології, Америка та глобальна економіка) у Міжнародному центрі для вчених ім. Вудро Вільсона, колишній голова Ради конкурентоспроможності США

Якубовський Валерій Володимирович, керуючий Чорноморським регіоном Міжнародного технічного товариства БЮРО ВЕРІТАС по Україні, Білорусі, Молдові, Грузії, Вірменії, президент та співзасновник Українського товариства якості

Яресько Наталія, президент та головний виконавчий директор WNISEF, заступник голови Ради Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ)

Яцків Ярослав Степанович, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України, академік НАН України

Свідоцтво про державну реєстрацію
№ 11636-507Р від 10.08.2006 р.

ЗАСНОВНИК

Громадська організація «Рада конкурентоспроможності України»

СКЛАД РЕДАКЦІЇ:

Полунєєв Ю.В. — шеф-редактор
Філіпенко А.С. — головний редактор
Антонюк Л.Л.
Бойко Ю. В.
Кліточенко Т.М.
Лібанова Е.М.
Лютій І.О.
Максюта А.А.
Паримський І. С.
Чернов П.А.
Шнирков О.І.
Юзба В.О.

Редакція висловлює щирі подяки д.е.н. Антонюк Л.Л. та к.е.н. Сацику В.І. (ДНВЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана») за підготовку матеріалів цього номера.

Дизайн та верстка

Лев Т.

Коректура

Зінченко Н.Ю.
Ярмоленко А.

Всі права застережено. Назва, логотип, концепція та дизайн журналу «Монітор конкурентоспроможності» є власністю Ради конкурентоспроможності України й охороняються Законом України «Про авторське право і суміжні права».

У разі використання матеріалів «Монітору конкурентоспроможності» посилення на нього є обов'язковим. Передрук та будь-яке інше відтворення цілісних матеріалів — тільки з письмового дозволу редакції. Матеріали не рецензуються і не повертаються. Думки авторів публікацій можуть не збігатися із позицією редакції. Відповідальність за зміст і достовірність реклами несе рекламодавець.

Наклад без оголошення.

Підписано до друку 8.10.2008.

Друк:

ТОВ «Формула Принт».

Адреса Ради

конкурентоспроможності України:
01601, м. Київ, вул. Воровського, 22,
оф. 35
Тел. 8 044 486-16-36
факс: 8 044 484-10-55
www.compete.org.ua

Громадська організація

РАДА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

НАША МІСІЯ - ЗГУРТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
НАВКОЛО ІДЕЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ
ЯК НАЦІОНАЛЬНОЇ

Ми розробляємо методологію та інструментарій економічного прориву

Рада конкурентоспроможності України (РКУ) запропонувала Технологію економічного прориву — технологію трансформування міжнародно визнаного рейтингу конкурентоспроможності в модернізовану економічну стратегію та політику країни.

Ми акумулюємо суспільні інтелектуальні ресурси навколо розробки стратегії економічного прориву

Громадські слухання, науково-практичні конференції, ініційовані РКУ, web-сторінка Ради є майданчиком для обговорення векторів подальшого суспільно-економічного розвитку країни на засадах конкурентоспроможності.

Ми співпрацюємо зі світовими експертами в галузі конкурентоспроможності

Завдяки співпраці РКУ та Інституту розвитку менеджменту (Лозанна, Швейцарія) Україна вперше увійшла до авторитетного світового рейтингу конкурентоспроможності — IMD World Competitiveness Yearbook.

Ми вивчаємо світовий досвід підвищення конкурентоспроможності бізнесу і країн, аналізуємо у цьому контексті конкурентоспроможність України

«Монітор конкурентоспроможності» є інструментом Технології економічного прориву, оскільки дає змогу оцінити реальний рівень конкурентоспроможності України та містить обґрунтовані рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності української економіки.

01601,
м. Київ,
вул. Воровського, 22,
оф. 35
Тел. 8 044 486-16-36
факс: 8 044 484-10-55
www.compete.org.ua